

Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας

Τμήμα Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής

Θέμα πτυχιακής εργασίας:

Η ανταγωνιστικότητα της Ελληνικής οικονομίας και οι τρόποι ενίσχυσής της

Επιμέλεια:

Δασκουλίδου Ανατολή, Α.Μ.: 071/09

Φωτιάδου Ελένη, Α.Μ.: 062/10

Εισηγητής:

Κυρμίζογλου Παντελής

Θεσσαλονίκη 2014

Πίνακας περιεχομένων

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	7
ΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ.....	7
1.1 Η Εξέλιξη της έννοιας της ανταγωνιστικότητας στο χρόνο.....	7
1.2 Κύριες εννοιολογικές παραδοχές.....	8
1.3 Σύγχρονοι ορισμοί της ανταγωνιστικότητας.....	12
1.4 Διαφορετικοί ορισμοί της ανταγωνιστικότητας	12
1.5 Η ανταγωνιστικότητα σε διάφορα επίπεδα.....	15
1.6 Τρόποι Συναρμογής και Στοιχεία της Ανταγωνιστικότητας.....	17
1.6.1 Το διαμάντι της ανταγωνιστικότητας.....	17
1.6.2 Ο Κύβος της Ανταγωνιστικότητας	19
1.6.3 Η Πυραμίδα της Ανταγωνιστικότητας.....	23
1.7 Κριτική επισκόπηση της ανταγωνιστικότητας	25
1.7.1 Η Κριτική του Krugman.....	25
1.7.2 Η Κριτική της Ομάδας της Λισσαβόνας.....	27
1.8 Έννοιες που σχετίζονται με την ανταγωνιστικότητα	30
1.8.1 Αποτελεσματικότητα.....	30
1.8.2 Αποδοτικότητα	30
1.8.3 Παραγωγικότητα	30
1.8.4 Επιχειρηματικότητα	32
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	33
ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ.....	33
2.1 Ιστορική εξέλιξη της Ελληνικής οικονομίας	33
2.2 Τάσεις.....	34
2.3 Υποδομές και υπηρεσίες μεταφορών.....	34
2.3.1 Οδικές Μεταφορές – οδικό δίκτυο	35
2.3.2 Σιδηροδρομικές Μεταφορές.....	36
2.3.3 Συνδυασμένες Μεταφορές	36
2.3.4 Αστικές συγκοινωνίες και σχετικές υποδομές.....	37
2.3.5 Αεροπορικές Μεταφορές	37
2.3.6 Θαλάσσιες Μεταφορές	38
2.4 Τουρισμός και ναυτιλία.....	38
2.5 Αγορά κεφαλαίων	40

2.6 Ενέργεια	42
2.7 Μεταποίηση	44
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	46
ΔΕΙΚΤΕΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	46
3.1 Τι μετράει ένας δείκτης ανταγωνιστικότητας.....	46
3.2 Τύποι δεικτών ανταγωνιστικότητας.....	48
3.3 Κλαδικοί δείκτες ανταγωνιστικότητας.....	49
3.4 Οι συνήθεις δείκτες υπερεκτιμούν την απώλεια ανταγωνιστικότητας στον κλάδο των υπηρεσιών.....	50
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	51
ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ.....	51
4.1 Το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας.....	51
4.2 Η ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας έχει υποχωρήσει κατά 10% από το 2000 σε όρους κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος.	54
4.3 Το διττό πρόβλημα της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας.	55
4.4 Είναι εφικτό για την Ελλάδα να επανακτήσει τη χαμένη ανταγωνιστικότητά της;.....	57
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	59
ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ	59
5.1 Ελληνικό Σύστημα Μέτρησης Ανταγωνιστικότητας (Ε.Σ.Μ.Α.).....	59
5.2 Ανταγωνιστικότητα και πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία.....	60
5.3 Η θέση της Ελλάδας στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα.....	61
5.4 Διεθνείς συγκρίσεις-Κύριοι δείκτες	62
5.5 Η θέση της χώρας στις διεθνείς αγορές.....	63
5.5.1. Εξωτερικό εμπόριο	63
5.5.2 Ξένες άμεσες επενδύσεις.....	67
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6	68
ΤΡΟΠΟΙ ΕΝΙΣΧΥΣΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	68
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	71
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	73

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Διεθνείς οργανισμοί, επιφανείς οικονομολόγοι και αναλυτές των αγορών φαίνεται να συμφωνούν ότι η ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας έχει υποχωρήσει σημαντικά μετά την είσοδο της χώρας στη ζώνη του ευρώ, την 1η Ιανουαρίου του 2001. Βασική αιτία αυτής της απώλειας ανταγωνιστικότητας είναι οι υψηλοί ρυθμοί μισθολογικών αυξήσεων και πληθωρισμού, οι οποίοι καθιστούν τις ελληνικές εξαγωγές ακριβότερες τόσο σε όρους τιμών όσο και σε όρους κόστους εργασίας σε σχέση με τους εμπορικούς μας εταίρους. Ωστόσο, οι εκτιμήσεις των διεθνών οργανισμών και κεντρικών τραπεζών ως προς το μέγεθος της υποχώρησης της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας κατά το διάστημα 2000-2009 διαφέρουν σημαντικά. Σε όρους κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος, η ελάχιστη εκτιμώμενη απώλεια ανταγωνιστικότητας είναι 9% (Διεθνές Νομισματικό Ταμείο) και η μέγιστη 27% (Τράπεζα της Ελλάδος, Πίνακας 1). Σε όρους σχετικών τιμών, η απώλεια ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας από το 2000 κυμαίνεται μεταξύ 17% (Ευρωπαϊκή Επιτροπή) και 21% (ΔΝΤ).

Με δεδομένο ότι η Ελλάδα δε μπορεί πλέον να υποτιμήσει το νόμισμά της, οι αγορές πιστεύουν ότι η ανταγωνιστικότητα μπορεί να τονωθεί μόνο μέσω μιας «εσωτερικής υποτίμησης», δηλαδή μιας μείωσης μισθών και τιμών ταυτόχρονα στα επίπεδα του 2000. Ωστόσο, μια τέτοια διαδικασία θα είχε ως αποτέλεσμα μια βαθύτατη ύφεση και έναν εκτροχιασμό του λόγου χρέους προς ΑΕΠ. Για τον λόγο αυτό οι αγορές παραμένουν επιφυλακτικές και θεωρούν ότι η ελληνική οικονομία δεν θα μπορέσει να επανέλθει σε αναπτυξιακή τροχιά και να σταθεροποιήσει το χρέος της, παρά μόνο αν προχωρήσει σε αναδιάρθρωση του χρέους ή αποχωρήσει από τη ζώνη του ευρώ και υποτιμήσει δραστικά τη «νέα δραχμή». Οι αρνητικές αυτές προσδοκίες προεξοφλούνται στις τρέχουσες αποτιμήσεις της αγοράς ομολόγων του Ελληνικού Δημοσίου και των τραπεζικών μετοχών.

Πίνακας 1. Απώλεια ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας κατά το διάστημα 2000-2009

Δείκτης Πραγματικής Σταθμισμένης Συναλλαγματικής Ισοτιμίας	Σχετικοί Μισθοί	Σχετικές τιμές
ΟΟΣΑ	19	20
ΔΝΤ	9	21
Ευρωπαϊκή Επιτροπή Eurostat	19	17
ΕΚΤ	21	18
Τράπεζα της Ελλάδος	27	18
Μέσος Όρος	19	19

Πηγή: ΟΟΣΑ, ΔΝΤ, Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Ameco, ΕΚΤ, ΤτΕ

Πόσο έχει υποχωρήσει η ανταγωνιστικότητα των ελληνικών εξαγωγών μετά την είσοδο της χώρας στη ζώνη του ευρώ; Ποιοί κλάδοι της οικονομίας υπέστησαν τη μεγαλύτερη απώλεια ανταγωνιστικότητας; Ποια είναι η συνεισφορά του κλάδου των διεθνώς μη εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών στην επιδείνωση της ανταγωνιστικότητας της συνολικής οικονομίας; Είναι απαραίτητη η οριζόντια μείωση μισθών και τιμών και αν ναι, σε τι βαθμό προκειμένου να τονωθεί η ανταγωνιστικότητα; Αυτά είναι μερικά από τα ζητήματα που αναλύουμε στην παρούσα μελέτη. Η μελέτη μας αποσκοπεί στην κατασκευή ενός εναλλακτικού δείκτη ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας με βάση κλαδικούς δείκτες τιμών και κόστους εργασίας σε σχέση με τους εμπορικούς εταίρους και ανταγωνιστές της Ελλάδας στις αγορές προϊόντων και υπηρεσιών. Ως αποτέλεσμα, μπορούμε να σπάσουμε την απώλεια ανταγωνιστικότητας της συνολικής οικονομίας σε δύο ξεχωριστά κομμάτια: την απώλεια ανταγωνιστικότητας των ελληνικών εξαγωγών (την οποία εκτιμούμε με τον εναλλακτικό μας δείκτη) και την απώλεια ανταγωνιστικότητας του κλάδου μη εμπορεύσιμων έναντι του κλάδου των εξαγωγίμων προϊόντων (η διαφορά μεταξύ των συνήθων δεικτών ανταγωνιστικότητας και του δικού μας δείκτη). Η διάκριση αυτή έχει σημαντικές συνέπειες τόσο για το είδος της απαραίτητης «εσωτερικής υποτίμησης» όσο και για την οικονομική πολιτική.

Τα αποτελέσματα της μελέτης μας δείχνουν ότι από το 2000 η ανταγωνιστικότητα του εξαγωγικού τομέα της ελληνικής οικονομίας έχει υποχωρήσει κατά 10% σε όρους σχετικού κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος και κατά 7% σε όρους σχετικών τιμών, πολύ λιγότερο από ότι εκτιμούν οι διεθνείς οργανισμοί και κεντρικές τράπεζες. Οι βασικές διαφορές μεταξύ του δικού μας δείκτη ανταγωνιστικότητας και αυτών των διεθνών οργανισμών και κεντρικών τραπεζών είναι δύο. Πρώτον, ο δικός μας δείκτης μετράει την ανταγωνιστικότητα των ελληνικών εξαγωγών σε αντίθεση με τους δείκτες των διεθνών οργανισμών, οι οποίοι συνήθως μετρούν τη συνολική ανταγωνιστικότητα της οικονομίας. Δεύτερον, ο δικός μας δείκτης μετράει την ανταγωνιστικότητα στον κλάδο των

υπηρεσιών έναντι διαφορετικών χωρών απ' ό,τι για τα αγαθά. Ο λόγος είναι ότι οι ανταγωνιστές της Ελλάδας στη βασική εξαγωγική βιομηχανία της, τον τουρισμό, είναι διαφορετικοί από τους εμπορικούς εταίρους της στον κλάδο της μεταποίησης. Αντίθετα, οι συνήθεις δείκτες μετρούν την ανταγωνιστικότητα τόσο των αγαθών όσο και των υπηρεσιών έναντι των ίδιων χωρών. Όμως, στον κλάδο των υπηρεσιών και ιδιαίτερα του τουρισμού οι κύριοι ανταγωνιστές της Ελλάδας είναι οι χώρες τις περιφέρειας (όπως η Ιταλία και η Ισπανία), ή αναδυόμενες οικονομίες (όπως η Τουρκία και η Κροατία), όπου οι τιμές και οι μισθοί αυξήθηκαν σημαντικά κατά την τελευταία δεκαετία. Επομένως, οι συνήθεις δείκτες υπερεκτιμούν το μέγεθος της απώλειας ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας.

Όσον αφορά τους επιμέρους εξαγωγικούς κλάδους της οικονομίας, η μελέτη μας δείχνει ότι τη μεγαλύτερη απώλεια ανταγωνιστικότητας υπέστη ο κλάδος της γεωργίας και, εν μέρει, η βιομηχανία. Αντίθετα, στον κλάδο των υπηρεσιών, ο οποίος αποτελεί το 80% του ιδιωτικού τομέα σε όρους ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας, η απώλεια ανταγωνιστικότητας από το 2000 περιορίστηκε στο 5% σε όρους κόστους εργασίας. Αξίζει να σημειωθεί ότι η ανταγωνιστικότητα στις υπηρεσίες παρέμεινε σταθερή σε όρους τιμών.

Η μελέτη μας καταλήγει σε πέντε σημαντικά συμπεράσματα τόσο για τις προοπτικές της ελληνικής οικονομίας να ξεπεράσει την κρίση και να επανέλθει σε τροχιά ανάπτυξης όσο και για τα απαραίτητα μέτρα οικονομικής πολιτικής.

Πρώτον, η απαραίτητη «εσωτερική υποτίμηση» για να επανέλθει η ελληνική οικονομία σε αναπτυξιακή τροχιά είναι μικρότερη από ό,τι πιστεύουν σήμερα οι αγορές. Το μεγαλύτερο μέρος αυτής της υποτίμησης αφορά μια μεταβολή των σχετικών τιμών μεταξύ του κλάδου των μη εμπορεύσιμων και του κλάδου των εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών και όχι μια οριζόντια μείωση μισθών και τιμών σε όλη την οικονομία. Η μείωση του σχετικού κόστους εργασίας που αναμένεται να επέλθει λόγω της ύφεσης στην ελληνική οικονομία, σε συνδυασμό με τη μεγαλύτερη ευελιξία στην αγορά εργασίας, πιστεύουμε ότι θα τονώσουν σημαντικά την ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας κατά τα επόμενα χρόνια.

Δεύτερον, οι τιμές και οι μισθοί στους κλάδους των μη εμπορεύσιμων πρέπει να μειωθούν σε σχέση με τις τιμές και τους μισθούς στους κλάδους των εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών, δημιουργώντας κίνητρα για μια μετατόπιση παραγωγικών πόρων (κεφαλαίου, τεχνολογίας και εργασίας) από τον τομέα των μη εμπορεύσιμων υπηρεσιών σε τομείς με μεγάλη εξωστρέφεια. Επενδύσεις σε τεχνολογία και παραγωγικότητα θα βοηθήσουν σημαντικά ώστε το βάρος της προσαρμογής να μην το επωμισθούν αποκλειστικά οι εργαζόμενοι.

Τρίτον, καθώς η απώλεια ανταγωνιστικότητας φαίνεται να περιορίζεται κυρίως στον τομέα της γεωργίας και της βιομηχανίας οι οποίοι αποτελούν μόνο το 15% του ιδιωτικού τομέα, η Ελλάδα μπορεί να τονώσει την ανταγωνιστικότητά της,

αποφεύγοντας μια γενικευμένη «εσωτερική υποτίμηση», η οποία θα προκαλούσε ένα αρνητικό σπινάλ γενικού αποπληθωρισμού και οικονομικής συρρίκνωσης.

Τέταρτον, αν οι εκτιμήσεις των διεθνών οργανισμών και κεντρικών τραπεζών όσον αφορά την ανταγωνιστικότητα της ελληνική οικονομίας δεν ευστοχούν, ο κλάδος των εξαγωγών, που θα έχει ανακτήσει μέρος της χαμένης ανταγωνιστικότητάς του κατά τα αμέσως επόμενα χρόνια, μπορεί να αποτελέσει έναν από τους βασικούς κινητήριους μοχλούς ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας στο μέλλον.

Πέμπτον, είναι χαρακτηριστικό ότι οι πλέον προστατευμένοι κλάδοι της ελληνικής οικονομίας, όπως είναι ο τομέας της αγροτικής παραγωγής, είναι ανάμεσα στους κλάδους με τη μεγαλύτερη απώλεια ανταγωνιστικότητας, καθώς οι κοινοτικές επιδοτήσεις προφανώς λειτούργησαν ως αντικίνητρο για την αύξηση της παραγωγικότητας. Για να μπορέσει η ελληνική γεωργία να ανακτήσει την απώλεια ανταγωνιστικότητας της τελευταίας δεκαετίας, πρέπει η αγροτική πολιτική να στοχεύσει στη στήριξη της καινοτομίας και της παραγωγικότητας και όχι σε πολιτικές που εγγυώνται τις τιμές ή τα εισοδήματα ανεξαρτήτως της παραγωγής.

Αναμφισβήτητα, η χειροτέρευση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και η επακόλουθη αλματώδης αύξηση του εξωτερικού χρέους της χώρας κατά την τελευταία 10-ετία οφείλονται σε μεγάλο βαθμό στην απώλεια ανταγωνιστικότητας. Για να καταφέρει η Ελλάδα να εξυπηρετήσει το καθαρό εξωτερικό της χρέος (97% του ΑΕΠ το 2010) και να το μειώσει σε ένα μακροχρόνια διατηρήσιμο επίπεδο, πρέπει να δημιουργήσει στο μέλλον εμπορικά πλεονάσματα, τα οποία μάλιστα πρέπει να είναι αρκετά υψηλά ώστε να αντισταθμίσουν την αύξηση των οφειλόμενων τόκων για το ήδη υπάρχον χρέος. Η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας είναι απαραίτητη προϋπόθεση για να μπορέσει ο εξωτερικός τομέας να δημιουργήσει τις θέσεις εργασίας οι οποίες θα καταργούνται λόγω της συρρίκνωσης του Δημοσίου στο μέλλον και κατόπιν να συνεισφέρει στην αποπληρωμή μέρους του εξωτερικού χρέους.

Εν κατακλείδι, η προσπάθεια της χώρας να επανακτήσει την χαμένη ανταγωνιστικότητά της πρέπει να εστιαστεί σε τρεις παράγοντες. Πρώτον, στη μείωση του κόστους παραγωγής σε σχέση με τους εμπορικούς μας εταίρους μέσω συγκράτησης των μισθών και των περιθωρίων κέρδους. Δεύτερον, στην αύξηση της παραγωγικότητας και τη στροφή προς κλάδους υψηλότερης προστιθέμενης αξίας και εξωστρέφειας. Αυτό προϋποθέτει επενδύσεις σε παραγωγικό εξοπλισμό και νέες τεχνολογίες. Τρίτον, στη μείωση των σχετικών τιμών (και μισθών) εντός της χώρας του τομέα μη εμπορεύσιμων σε σχέση με τον τομέα εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών, έτσι ώστε να δημιουργηθούν κίνητρα στις εταιρείες και στους εργαζομένους να μετατοπιστούν στον τομέα των εμπορεύσιμων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Η διεθνής βιβλιογραφία είναι ιδιαίτερα εκτενής στην ανάπτυξη της έννοιας και του ορισμού της ανταγωνιστικότητας. Στην ιστορία των οικονομικών ιδεών, δεν είναι πολλές οι περιπτώσεις που μια έννοια πραγματοποιεί το άλμα από την αφάνεια στο προσκήνιο μέσα σε διάστημα λίγων μόνο ετών. Γεννημένη τις τελευταίες δεκαετίες, η συζήτηση για την ανταγωνιστικότητα των εθνικών οικονομιών γνώρισε γρήγορα αποδοχή και σύντομα υιοθετήθηκε και καλλιεργήθηκε από επίσημους κρατικούς φορείς. Ωστόσο παρά την έντονη παρουσία της στο δημόσιο διάλογο, η ανταγωνιστικότητα εξακολουθεί να είναι μια δυσπρόσιτη έννοια, ειδικά όταν αναφέρεται σε εθνικές οικονομίες.

1.1 Η Εξέλιξη της έννοιας της ανταγωνιστικότητας στο χρόνο

Στον ευρύτερο προβληματισμό για την ανταγωνιστικότητα αποδίδεται ιστορία πολλών αιώνων (Reinert 1995). Πράγματι, η έννοια της ανταγωνιστικότητας είναι το αποτέλεσμα μιας μακρά ιστορίας σκέψεων που βοήθησαν στον καθορισμό των διάφορων πτυχών αυτής της πολυδιάστατης και πολύπλοκης έννοιας. Η διαμόρφωση της σύγχρονης και πολυδιάστατης έννοιας της ανταγωνιστικότητας αποτελεί αρκετά πρόσφατη εξέλιξη και προκύπτει από τη σύνθεση οικονομικών εννοιών και ιδεών που προέρχονται κυρίως από το χώρο της διοικητικής επιστήμης.

Πριν από μερικές δεκαετίες, οι περισσότεροι αναλυτές περιορίζονταν αυστηρά στην οικονομική προσέγγιση της ανταγωνιστικότητας, δίνοντας έμφαση σε παράγοντες κόστους τιμών, ταυτίζοντας έτσι την ανταγωνιστικότητα με την παραδοσιακή έννοια του στατικού συγκριτικού πλεονεκτήματος. Υπό την προσέγγιση αυτή παραγνωριζόταν ένας αριθμός παραγόντων που δεν σχετίζονται με τις τιμές αλλά έχουν ιδιαίτερη σημασία για μια χώρα καθώς προχωρά σε ανώτερα στάδια οικονομικής ανάπτυξης. Ταυτόχρονα, η στενή προσέγγιση σε όρους τινών αγνοεί τη δυναμική αντίληψη της ανταγωνιστικότητας και το χρονικό ορίζοντα στον οποίο οφείλει να αναφέρεται η έννοια της ανταγωνιστικότητας.

Οι σύγχρονοι αναλυτές κατευθύνονται προς μια δυναμική πολυδιάστατη έννοια της ανταγωνιστικότητας η οποία εστιάζεται στο μέλλον (forward-looking) και ενσωματώνει αξιολογικές κρίσεις και στόχους πολιτικής. Με αυτόν τον τρόπο

οδηγηθήκαμε στη σταδιακή διερεύνηση του ορισμού της ανταγωνιστικότητας προς τη σημερινή πολυδιάστατη κατεύθυνση.

1.2 Κύριες εννοιολογικές παραδοχές

➤ Ανταγωνιστικότητα κόστους και τιμών

Η ταύτιση της ανταγωνιστικότητας με την ελκυστικότητα των σχετικών τιμών ή του σχετικού κόστους αποτελεί συνηθισμένη οικονομική πρακτική. Προφανώς η σύγκριση των τιμών ή του κόστους μεταξύ χωρών δεν γίνεται σε απόλυτους όρους αλλά λαμβάνει υπόψη διαφορές στην παραγωγικότητα, με αποτέλεσμα λόγω χάρη η παραγωγή εξελιγμένων μεταποιητικών προϊόντων να είναι φθηνότερη τελικά σε ανεπτυγμένες χώρες με υψηλούς μισθούς από ότι σε αναπτυσσόμενες χώρες. Εντούτοις, η αστηρότητα και η σαφήνεια του ορισμού της ανταγωνιστικότητας κόστους συνοδεύεται δυστυχώς και από σημαντικές θεωρητικές αδυναμίες. Κυριότερο πρόβλημα της ανταγωνιστικότητας υπό αυτήν την έννοια είναι το ότι παραγνωρίζει μια σειρά παραγόντων που δεν σχετίζονται με τις τιμές (no-price factors)

Ήδη από τη δεκαετία του 1970, ο Nicolas Kaldor επισήμανε τη σημασία των παραγόντων αυτών δείχνοντας πως σε πολλές χώρες «αυξήσεις στις σχετικές τιμές των προϊόντων συνοδεύονταν από αντίστοιχες διευρύνσεις των εξαγωγικών μεριδίων τους στις διεθνείς αγορές». Το παράδοξο το οποίο επαληθεύεται και από πιο πρόσφατες μελέτες, δείχνει ότι η πραγματική εμπειρία των χωρών είναι πολύ πιο πολύπλοκη από αυτή που προβλέπει η απλή ταύτιση της ανταγωνιστικότητας με τις σχετικές τιμές. Η πρόσφατη ιστορία δείχνει πως οι ασιατικές χώρες όπως η Ιαπωνία, η Κορέα και η Ταϊβάν κατάφεραν να διευρύνουν τα εξαγωγικά τους μερίδια παρά το γεγονός ότι γίνονταν ακριβότερες σε σχέση με τους ανταγωνιστές τους, ενώ χώρες όπως η Γαλλία, η Ιταλία και η Ολλανδία βίωσαν το αντίθετο φαινόμενο. Η εμπειρία της γερμανικής οικονομίας στα μέσα της δεκαετίας του 1980 είναι επίσης χαρακτηριστική, αφού η αύξηση του κόστους εργασίας χωρίς αντιστοίχα κέρδη σε όρους παραγωγικότητας συνοδεύτηκε από σημαντική διεύρυνση των μεριδίων αγοράς.

Το συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι η ανταγωνιστική επίδοση των χωρών δεν προσδιορίζεται μόνο από το κόστος και τις τιμές. Χρειάζεται μια σειρά άλλων στοιχείων που συχνά αφορούν λιγότερα άμεσα παρατηρήσιμα μεγέθη, όπως η τεχνολογία, η ποιότητα του προϊόντος, ο σχεδιασμός ή μπορεί να σχετίζονται και με εξωοικονομικούς παράγοντες. Αν μάλιστα απομακρυνθούμε και από το στενό πλαίσιο των εξαγωγών και του εμπορίου αγαθών και υπηρεσιών και αναγνωρίσουμε ότι η διεθνής οικονομική αλληλεπίδραση παίρνει και άλλες μορφές (π.χ. προσέλκυση ξένων επενδύσεων, απορρόφηση ικανών στελεχών και

επιστημόνων, εξαγωγή καινοτομιών), τότε το φάσμα των παραγόντων που προσδιορίζουν το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα των εθνικών οικονομιών γίνεται πολύ μεγαλύτερο. Κινούμαστε, δηλαδή, σταδιακά από ένα μονοδιάστατο ορισμό της ανταγωνιστικότητας σε όρους σχετικού κόστους και εξαγωγικής διείσδυσης σε μια πολυδιάστατη προσέγγιση όπου η ανταγωνιστικότητα συναρτάται πλέον με στοιχεία όπως το μακροοικονομικό περιβάλλον, η τεχνολογική πρόοδος, η καινοτομία, οι επιχειρηματικές προκτικές, το ανθρώπινο κεφάλαιο, η κοινωνική συνοχή κτλ.

Η κίνηση αυτή συνεπάγεται βέβαια μια θυσία σε όρους εννοιολογικής αυστηρότητας, αφού ο κάθε μελετητής μπορεί να προβάλει εκείνους τους παράγοντες που αυτός κρίνει σημαντικότερους, από την άλλη πλευρά όμως, προσφέρει μια ολοκληρωμένη εικόνα της πραγματικότητας που αντιμετωπίζουν οι χώρες στην αλληλεπίδρασή τους μέσα σε ένα παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον.

➤ Στατική ή Δυναμική ανταγωνιστικότητα

Μια άλλη πτυχή της έρευνας η οποία συνδέεται με την απόρριψη των αυστηρών προσεγγίσεων σε όρους τιμών και κόστους, αλλά επεκτείνεται αι σε μια σειρά άλλων συλλογισμών είναι αυτή της στατικής έναντι της δυναμικής αντίληψης της ανταγωνιστικότητας. Η παραδοσιακή προσέγγιση σε όρους συγκριτικού κόστους αφορά κυρίως την τρέχουσα στατική εικόνα της ανταγωνιστικότητας ενώ τις περισσότερες φορές, και ιδιαίτερα στην χάραξη πολιτικής, μας ενδιαφέρει κυρίως η μελλοντική διάρθρωση της οικονομίας και η συναρμογή της με τις υπόλοιπες οικονομίες του κόσμου.

Η συμβατική έννοια του συγκριτικού πλεονεκτήματος θεωρεί τους διαθέσιμους πόρους δεδομένους και ασχολείται με τη βελτιστοποίηση της κατανομής τους με κριτήριο τη στατική αποτελεσματικότητα, υπό αυτήν την έννοια δεν μας αποκαλύπτει πολλά για το μέλλον ή για τις δυνατότητες των οικονομιών να διαμορφώσουν οι ίδιες τους τομείς και τις δραστηριότητες εκείνες στις οποίες θα στραφεί η οικονομική τους δραστηριότητα. Αυτή είναι και η σκέψη στην οποία βασίστηκε ο Michael Porter όταν πρότεινε την αντικατάσταση της έννοιας του συγκριτικού πλεονεκτήματος με το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα και την αντίστοιχη αλλαγή του τρόπου άσκησης της οικονομικής πολιτικής: «Πιστεύω ότι πολλοί σχεδιαστές πολιτικής όπως και πολλά στελέχη επιχειρήσεων βλέπουν τις πηγές της ανταγωνιστικότητας σε λάθος πλαίσια. Αν πιστεύεις ότι η ανταγωνιστικότητα προέρχεται από φθηνό κεφάλαιο, χαμηλό κόστος εργασίας και χαμηλές τιμές και αν πιστεύεις ότι η ανταγωνιστικότητα προσδιορίζεται από τη στατική αποτελεσματικότητα, τότε συμπεριφέρεσαι με ένα συγκεκριμένο τρόπο για να ενισχύσεις τη βιομηχανία. Εντούτοις η δική μου έρευνα διδάσκει ότι η ανταγωνιστικότητα είναι συνάρτηση της δυναμικής προόδου της καινοτομίας και της δυνατότητας για αλλαγή και βελτίωση. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο πράγματα που

φαίνονται χρήσιμα, στο παλαιό μοντέλο αποδεικνύονται αντιπαραγωγικά» (Porter 1992).

Από την άλλη πλευρά στο βαθμό που η έννοια της ανταγωνιστικότητας επεκτείνεται στη μελλοντική διαμόρφωση των οικονομικώς συνθηκών, η συζήτηση συσκοτίζεται από την ύπαρξη διαφορετικών προγνώσεων για το μέλλον και διαφορετικών αντιλήψεων ως προς τις αυριανές επιδράσεις επιδράσεις της σημερινής πολιτικής. Αποτέλεσμα είναι, η έννοια της ανταγωνιστικότητας να κερδίζει και πάλι σε όρους ρεαλισμού και συναρμογής με την οικονομική πολιτική αλλά να χάνει σε θεωρητική σαφήνεια και αυστηρότητα.

➤ **Ανταγωνιστικότητα μια «ουδέτερη» έννοια**

Μια συναφής αλλά όχι ταυτόσημη διάσταση του προβληματισμού για τον ορισμό της ανταγωνιστικότητας αφορά το χρονικό ορίζοντα στον οποίο αναφέρεται η έννοια. Η αυστηρά οικονομική προσέγγιση σε όρους της πραγματικής συναλλαγματικής ισοτιμίας δεν διακρίνει μεταξύ βραχυχρόνιων διορθώσεων (π.χ. μέσω μιας συναλλαγματικής υποτίμησης ή ενός αποπληθωρισμού) και μακροχρόνιων διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων. Εντούτοις τα τελευταία χρόνια έχει κερδίσει έδαφος η αντίληψη ότι η έννοια της ανταγωνιστικότητας οφείλει να είναι προσανατολισμένη στο μακροχρόνιο ορίζοντα όπου έχουν μεγαλύτερη σημασία οι διαρθρωτικές παρεμβάσεις προς αύξηση της παραγωγικότητας, της παραγωγής γνώσης, της ευελιξίας των αγορών κλπ.

Σε αυτό το πλαίσιο οι σύγχρονοι ορισμοί της ανταγωνιστικότητας ενέχουν συχνά αναφορές στη «διατηρησιμότητα» (sustainability) της αναπτυξιακής τροχιάς ενώ δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις όπου η ανταγωνιστικότητα συνδέεται ρητά με την προώθηση μακροχρόνιων στόχων όπως η αύξηση των πραγματικών εισοδημάτων, η ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής, η προστασία του περιβάλλοντος κλπ. Έτσι για παράδειγμα, ένας από τους πλέον προβεβλημένους ορισμούς είναι αυτός του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ), σύμφωνα με τον οποίο η ανταγωνιστικότητα ενός κράτους είναι «ο βαθμός στον οποίο μπορεί υπό συνθήκες ελεύθερης και δίκαιης αγοράς να παράγει προϊόντα και υπηρεσίες που περνούν τις δοκιμασίες των διεθνών αγορών, διατηρώντας και επεκτείνοντας ταυτόχρονα τα πραγματικά εισοδήματα των κατοίκων του μακροχρονίως»

Η σύνδεση ανταγωνιστικότητας διατηρήσιμης ανάπτυξης και αύξησης των πραγματικών εισοδημάτων (έναντι π.χ. απλών μειώσεων στο κόστος μέσω χαμηλότερων μισθών) καθίσταται ακόμα σαφέστερη στα γραπτά του Huggins: «Αν και το χαμηλό εργατικό κόστος συμβάλει αρχικά στην προσέλκυση επιχειρηματικών επενδύσεων σε μια περιοχή, αυτό το κόστος αποτελεί από πολλές απόψεις 'δίκαιο μαχαίρι', αφού οδηγεί σε χαμηλότερους μισθούς σε σχέση με

άλλες περιοχές. Άρα μπορεί να ισχυριστεί κανείς ότι η πραγματική περιφερειακή και τοπική ανταγωνιστικότητα υφίσταται μόνο όταν επιτυγχάνεται διατηρήσιμη ανάπτυξη με εργατικούς μισθούς που ανεβάζουν το συνολικό βιοτικό επίπεδο» (Huggins 2003).

Η ενσωμάτωση αξιολογικών κρίσεων στον ορισμό της ανταγωνιστικότητας δεν είναι a priori προβληματική ή μεμπτη. Με δεδομένο ότι ο απώτερος στόχος είναι η χάραξη της κατάλληλης οικονομικής πολιτικής οι υποκειμενικές κρίσεις και η επιλογή στόχων ούτως η άλλως θα έπρεπε αργά ή γρήγορα να αποτελέσουν μέρος της ανάλυσης. Το πρόβλημα είναι περισσότερο πρακτικό: ενσωματώνοντας τους στόχους στον ίδιο τον ορισμό της ανταγωνιστικότητας, οι μελετητές α) προκαταβάλλουν την επιλογή των απώτερων επιδιώξεων μιας πολιτικής ανταγωνιστικότητας και β) δημιουργούν αμέσως μια σειρά από ερωτήματα για τον τρόπο με τον οποίο αυτές θα επιτευχθούν.

Το πρώτο σκέλος του προβλήματος είναι ίσως το λιγότερο ανησυχητικό, αφού οι περισσότεροι στόχοι που επιλέγονται (υψηλότερο βιοτικό επίπεδο, διατηρήσιμη ανάπτυξη, κοινωνική συνοχή κλπ.) είναι σε τέτοι βαθμό ευρέως αποδεκτοί ώστε λίγοι είναι αυτοί που αντιτίθενται. Από εκεί και πέρα όμως η μετάβαση από την κοινή αποδοχή ενός στόχου, όπως αυτού της μακροχρόνιας ανάπτυξης προς τη διατύπωση των κατάλληλων μέσων και εργαλείων είναι πολύ πιο δύσκολη αφού διαφορετικοί μελετητές έχουν αντίθετες απόψεις για την πολιτική που πρέπει να ακολουθηθεί. Έτσι καταλήγουμε σε έναν επιπρόσθετο λόγο για τον οποίο οι σύγχρονοι ορισμοί της ανταγωνιστικότητας θεωρούνται από πολλούς αναλυτές σαφείς: στο βαθμό που ενσωματώνουν συγκεκριμένους στόχους, δημιουργούν αυτομάτως αποκλίνουσες αντιλήψεις για τον τρόπο υλοποίησης των στόχων αυτών. Με αυτή τη διαπίστωση κατά νου ο Liewellyn παρατηρεί: « Στην πράξη όμως ίσως να μην είναι παραγωγικό να προσπαθούμε συνέχεια για έναν τέλειο ορισμό, όχι μόνο γιατί οι οικονομικές συνθήκες εξελίσσονται συνεχώς, αλλά και γιατί οι ορισμοί που διατυπώνονται σε όρους στόχων έχουν θεμελιώδεις περιορισμούς αφού γεννούν ερωτήματα για τα μέσα επίτευξης των στόχων αυτών» (Liewellyn 1996).

1.3 Σύγχρονοι ορισμοί της ανταγωνιστικότητας

Παρακάτω παρατίθενται διάφοροι ορισμοί που έχουν προταθεί στη βιβλιογραφία τα τελευταία χρόνια και επιβεβαιώνουν την πανσπερμία των εναλλακτικών προσεγγίσεων για την ανταγωνιστικότητα. Η ποικιλία που παρατηρείται, σε σχέση με τους ορισμούς της ανταγωνιστικότητας αποτελεί δείκτη της δημοτικότητας του θέματος αλλά και της πολυδιάστατης φύσης του. Ωστόσο μέσα από τους διαφορετικούς ορισμούς προκύπτει και μια σειρά από στοιχεία που επαναλαμβάνονται και αποτελούν τον κοινό παρανομαστή της σύγχρονης προσέγγισης στην ανταγωνιστικότητα των κρατών. Τα στοιχεία αυτά θα μπορούσαν να συνοψιστούν στα εξής:

- Η ανταγωνιστικότητα είναι μια πολυδιάστατη και δυναμική έννοια που δεν μπορεί να ταυτιστεί με το απλό συγκριτικό πλεονέκτημα κόστους ούτε να αναλυθεί μόνο σε έναν ή δύο παράγοντες.
- Η ανταγωνιστικότητα είναι μια σχετική και συγκριτική έννοια, δηλαδή ορίζεται σε σχέση με τις επιδόσεις και τα χαρακτηριστικά άλλων εθνικών οικονομιών που συμμετέχουν στο διεθνές σύστημα.
- Η ανταγωνιστικότητα σχετίζεται με τις εμπορικές επιδόσεις της οικονομίας υπό την ευρεία έννοια (διακίνηση αγαθών, υπηρεσιών, κεφαλαίου, τεχνογνωσίας κλπ), αλλά δεν περιορίζεται μόνο σε αυτές.
- Η ανταγωνιστικότητα ενσωματώνει συγκεκριμένες αξιολογικές κρίσεις και στόχους σχετικά με τη μακροχρόνια προοπτική του βιοτικού επιπέδου, του επιπέδου απασχόλησης, της κοινωνικής συνοχής και της ποιότητας ζωής των κατοίκων της οικονομίας.

1.4 Διαφορετικοί ορισμοί της ανταγωνιστικότητας

- Η εθνική ανταγωνιστικότητα είναι το πλέγμα εκείνο των παραγόντων, πολιτικών και θεσμών που προσδιορίζουν το επίπεδο παραγωγικότητας μιας χώρας. Το επίπεδο της παραγωγικότητας με τη σειρά του προσδιορίζει το διατηρήσιμο επίπεδο ευημερίας που μπορεί να απολαμβάνει μια οικονομία. Με άλλα λόγια οι πιο ανταγωνιστικές οικονομίες μπορούν να τείνουν να είναι σε θέση να προσφέρουν υψηλότερα επίπεδα εισοδήματος στους πολίτες τους. Το επίπεδο της παραγωγικότητας προσδιορίζει επίσης την απόδοση των επενδύσεων σε μια οικονομία. Καθώς οι αποδόσεις είναι καθοριστικοί προσδιοριστικοί παράγοντες στη μεγέθυνση των οικονομιών, μια πιο ανταγωνιστική οικονομία που είναι μια που πιθανότατα θα αναπτυχθεί ταχύτερα στο μεσοπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο ορίζοντα. (World Economic Forum 2007)

- Η ανταγωνιστικότητα χωρών είναι το επίπεδο εκείνο της οικονομικής θεωρίας που αναλύει τα στοιχεία και τις πολιτικές εκείνες που διαμορφώνουν την ικανότητα μιας χώρας να δημιουργεί και να διατηρεί ένα περιβάλλον που υποστηρίζει μεγαλύτερη παραγωγή αξίας για τις επιχειρήσεις και μεγαλύτερη ευημερία για τους πολίτες. (Institute for Management Development 2006)
- Ανταγωνιστικότητα είναι η ικανότητα μιας χώρας ή περιοχής να δημιουργεί ευημερία (Aiginger 2006)
- Η ανταγωνιστικότητα είναι το θεμελιώδες στήριγμα της ευημερίας. Η πραγματική ανταγωνιστικότητα μετράται από την παραγωγικότητα. Η παραγωγικότητα είναι ο στόχος όχι οι εξαγωγές αυτές καθαυτές. Επίσης η παραγωγικότητα είναι ο στόχος ασχέτως του αν οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στη χώρα είναι εγχώριες ή ξένες. Τέλος οι αμιγώς τοπικές παραγωγικές δραστηριότητες έχουν και αυτές σημασία για την ανταγωνιστικότητα γιατί η παραγωγικότητά τους όχι μόνο θέτει τους μισθούς αλλά επηρεάζει το κόστος ζωής και το κόστος επιχειρηματικής δραστηριότητας στη χώρα. Άρα το βασικό επίπεδο προσδιορίζεται από την παραγωγικότητα της συνολικής οικονομίας και όχι μόνο του τομέα των εμπορεύσιμων αγαθών. (Porter, et al 2006)
- Το επίπεδο διαβίωσης (πλούτος) μιας περιοχής προσδιορίζεται από την παραγωγικότητα με την οποία χρησιμοποιεί τους ανθρώπινους, κεφαλαιακούς και φυσικούς της πόρους. Ο κατάλληλος ορισμός της ανταγωνιστικότητας είναι η παραγωγικότητα. (Porter 2002)
- Μια χώρα θεωρείται ανταγωνιστική αν πουλάει αρκετά προϊόντα και υπηρεσίες με εισοδήματα για τους συντελεστές συμβατά με τις προσδοκίες και βλέψεις (τρέχουσες και συνεχώς μεταβαλλόμενες) της χώρας, υπό συνθήκες μακροοικονομικές και κοινωνικές) που κρίνονται ως ικανοποιητικές από τους πολίτες. (Aiginger 1996).
- Η ανταγωνιστικότητα καθίσταται σχεδόν συνώνυμη με τη διαχρονική αύξηση της παραγωγικότητας. (Boltho 1996)
- Η ανταγωνιστικότητα αναφέρεται στην ικανότητα μιας χώρας να πετύχει τους βασικούς στόχους της οικονομικής της πολιτικής, ιδιαίτερα την αύξηση του εισοδήματος και της απασχόλησης, χωρίς να αντιμετωπίσει προβλήματα στο ισοζύγιο πληρωμών της. (Fagerberg 1996).
- Ανταγωνιστικότητα σημαίνει υποστήριξη της ικανότητας των επιχειρήσεων, κλάδων, περιφερειών, χωρών ή διακρατικών περιοχών να δημιουργούν σχετικά υψηλά επίπεδα εισοδήματος και της απασχόλησης των συντελεστών τους, ενώ παραμένουν εκτεθειμένες στο διεθνή ανταγωνισμό (OECD 1996)
- Η ανταγωνιστικότητα είναι η ικανότητα μιας χώρας να πετύχει διατηρήσιμα υψηλούς ρυθμούς αύξησης του κατά κεφαλήν ΑΕΠ (World Economic Forum 1996)
- Πρέπει να δούμε την ανταγωνιστικότητα ως το κύριο μέσο αύξησης του βιοτικού επιπέδου απασχόλησης των ανέργων και εξάλειψης της φτώχειας. (Competitiveness Advisory (Ciampi) Group, “Enhancing European Competitiveness First report to President of the Commission, the Prime Ministers and the Heads of State December 1995).
- Η ανταγωνιστικότητα ενέχει στοιχεία παραγωγικότητας, αποτελεσματικότητας και κερδοφορίας. Αλλά δεν είναι αυτοσκοπός ή απλός στόχος. Είναι ένα ισχυρό μέσο αύξησης του βιοτικού επιπέδου και της κοινωνικής ευημερίας-ένα εργαλείο για την επίτευξη των στόχων.

Αυξάνοντας την παραγωγικότητα και την αποτελεσματικότητα στα πλαίσια της διεθνούς εξειδίκευσης, ανταγωνιστικότητα προσφέρει παγκοσμίως τη βάση για την αύξηση των εισοδημάτων κατά μη πληθωριστικό τρόπο. (Competitiveness Advisory (Ciampi) Group, “Enhancing European Competitiveness First report to President of the Commission, the Prime Ministers and the Heads of State June 1995).

- Ανταγωνιστικότητα είναι η ικανότητα επικερδούς διάθεσης στην αγορά προϊόντων και υπηρεσιών σε συνθήκες διεθνούς ανταγωνισμού (Rave και Mathiesen 1994)
- Ανταγωνιστικότητα είναι ο βαθμός στον οποίο ένα κράτος μπορεί υπό συνθήκες ελεύθερης και δίκαιας αγοράς, να προσφέρει αγαθά και υπηρεσίες που πληρούν τα κριτήρια των διεθνών αγορών, διατηρώντας και αυξάνοντας ταυτόχρονα τα πραγματικά εισοδήματα των ανθρώπων μακροχρόνια (OECD 1992)
- Η ικανότητα μιας χώρας να προσφέρει αγαθά και υπηρεσίες που πληρούν τα κριτήρια του διεθνούς ανταγωνισμού ενώ οι πολίτες της απολαμβάνουν ένα βιοτικό επίπεδο που αυξάνεται και είναι διατηρήσιμο. (Tysoh 1992)
- Η μόνη έννοια της ανταγωνιστικότητας που έχει νόημα στο εθνικό επίπεδο είναι αυτή της εθνικής παραγωγικότητας. (Porter 1990)
- Η έννοια της ανταγωνιστικότητας περιλαμβάνει τόσο την αποδοτικότητα (επίτευξη στόχων με το μικρότερο δυνατό κόστος) όσο και την αποτελεσματικότητα (επιλογή και βαθμό επίτευξης κατάλληλων στόχων). Αυτή η επιλογή βιομηχανικών στόχων είναι κρίσιμη. Η ανταγωνιστικότητα περιλαμβάνει τόσο τους στόχους όσο και τα μέσα για την επίτευξή τους. (Buckley, et.al.1988)
- Η εθνική ανταγωνιστικότητα αναφέρεται στην ικανότητα μιας χώρας να παράγει και να διανέμει προϊόντα και υπηρεσίες στη διεθνή οικονομία σε ανταγωνισμό με τα προϊόντα και τις υπηρεσίες που παράγονται από άλλες χώρες και αυτό να το κάνει με τρόπο που να εξασφαλίζει αυξανόμενο βιοτικό επίπεδο. Το τελικό κριτήριο δεν είναι ένα «ευνοϊκό» εμπορικό ισοζύγιο, ένα πλεονασματικό ισοζύγιο συναλλαγών ή μια αύξηση στα συναλλαγματικά αποθέματα: είναι η αύξηση στο βιοτικό επίπεδο. Το να είναι ανταγωνιστική μια χώρα σημαίνει να μπορεί να απασχολεί εθνικούς πόρους κυρίως το εργατικό δυναμικό της με τέτοιο τρόπο ώστε να αποκομίζει αυξανόμενα πραγματικά εισοδήματα μέσω της εξειδίκευσης και του εμπορίου στη διεθνή οικονομία. (Scott και Lodge 1985)

Αξιοσημείωτο είναι ότι αν και το ενδιαφέρον των εθνικών κυβερνήσεων για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των οικονομιών τους είναι έντονο, οι ορισμοί που δίνουν σε αυτή δεν είναι πάντοτε οι ίδιοι. Στις ΗΠΑ για παράδειγμα, όπου λειτουργεί το Συμβούλιο Ανταγωνιστικότητας (US Council on Competitiveness) η ανταγωνιστικότητα ορίζεται ως η ικανότητα αύξησης του πραγματικού εισοδήματος των Αμερικανών πολιτών με την παραγωγή υψηλής ποιότητας προϊόντων τα οποία ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις των παγκόσμιων αγορών Αντίστοιχα, το Ιρλανδικό Συμβούλιο Ανταγωνιστικότητας (Irish National Competitiveness

Council) ορίζει την ανταγωνιστικότητα ως την ικανότητα διατήρησης και επικράτησης οικονομικών δραστηριοτήτων στην εσωτερική και διεθνή αγορά.

Όσον αφορά την Ελλάδα, το Εθνικό Συμβούλιο Ανταγωνιστικότητας και Ανάπτυξης με γνώμονα τη διεθνή βιβλιογραφία και την ελληνική εμπειρία, έχει προχωρήσει στην κατάρτιση του δικού του ορισμού της ανταγωνιστικότητας. Σύμφωνα με τον ορισμό αυτό η ανταγωνιστικότητα αναφέρεται στην: «ικανότητα διατήρησης και βελτίωσης του βιοτικού επιπέδου των πολιτών της χώρας- αναβάθμισης του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, ενίσχυσης της απασχόλησης και της πραγματικής συνοχής της περιβαλλοντικής προστασίας και αναβάθμισης της διαρκούς βελτίωσης της παραγωγικότητα- υπό συνθήκες παγκοσμιοποίησης» (ΕΣΑΑ 2008)

Ο ορισμός αυτός ενσωματώνει τα διδάγματα από τις εύστοχες επισημάνσεις εκείνων των πλευρών που αντιμετωπίζουν την ανταγωνιστικότητα με σκεπτικισμό, αφού όχι μόνο αποδέχεται το ευρύτερο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης, δηλαδή μιας σταδιακής απελευθέρωσης των αγορών και αποφυγής των εμπορικών «συγκρούσεων», αλλά ταυτόχρονα κάνει ρητά λόγο για τη ενίσχυση της πραγματικής συνοχής και της περιβαλλοντικής προστασίας ξεκαθαρίζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο ότι η προώθηση της ανταγωνιστικότητας δεν νοείται εις βάρος του φυσικού περιβάλλοντος ή του κοινωνικού ιστού της χώρας.

1.5 Η ανταγωνιστικότητα σε διάφορα επίπεδα

Ο όρος της ανταγωνιστικότητας είναι ευρύς και πολυεπίπεδος. Αυτό δίνει τη δυνατότητα να διακριθεί σε διαφορετικά επίπεδα, όπως αυτό i) της επιχείρησης, ii) του τομέα (κλάδου) οικονομικής δραστηριότητας, iii) της περιφέρειας, iv) του κράτους, v) του μπλοκ (περιφερειακή) και του διεθνούς πεδίου.

Πιο αναλυτικά σε σχέση με τα διάφορα επίπεδα ανταγωνιστικότητας:

- i. Η ανταγωνιστικότητα μιας επιχείρησης αναφέρεται στο βαθμό στον οποίο αυτή κάτω από συνθήκες ελεύθερης και δίκαιης αγοράς μπορεί να παράγει προϊόντα ή/και υπηρεσίες που ικανοποιούν τα κριτήρια αποδοχής της διεθνούς αγοράς και αυξάνουν το πραγματικό εισόδημα των εργαζομένων
- ii. Ο τομέας (κλάδος ή βιομηχανία) μιας χώρας είναι ανταγωνιστικός συγκρινόμενος με τους αντίστοιχους τομείς άλλων χωρών εάν ως σύνολο έχει ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα που του επιτρέπουν να δημιουργήσει με συνέπεια υψηλότερη προστιθέμενη αξία και υψηλότερα κέρδη. Δηλαδή, το κυριότερο κριτήριο εδώ είναι η διατήρηση και η βελτίωση της θέσης του τομέα (κλάδου ή βιομηχανίας) στη παγκόσμια αγορά.
- iii. Παρατηρούμε ότι ο όρος περιφερειακή ανταγωνιστικότητα εμφανίζεται δύο φορές. Την πρώτη φορά για να καταγράψει την ανταγωνιστικότητα σε

- επίπεδο περιοχών (πόλεων ή ευρύτερων διοικητικών διαιρέσεων) της ίδια χώρας και τη δεύτερη για να αναφερθεί στην ανταγωνιστικότητα συνασπισμών χωρών. Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (1992) «η περιφερειακή ανταγωνιστικότητα ορίζεται ως η ικανότητα μιας περιοχής να παράγει σχετικά υψηλά επίπεδα εισοδήματος και απασχόλησης ενώ εκτίθεται στον εξωτερικό ανταγωνισμό». «Με άλλα λόγια», συνεχίζει η Επιτροπή, «για να είναι μια περιοχή ανταγωνιστική είναι σημαντικό να διασφαλισθεί τόσο η ποιότητα όσο και η ποσότητα των θέσεων εργασίας.
- iv. Το Εθνικό Συμβούλιο Ανταγωνιστικότητας της Ιρλανδίας (2004) ορίζει την εθνική ανταγωνιστικότητα ως την «ικανότητα σημείωσης επιτυχιών στις αγορές που οδηγούν σε βελτίωση του βιοτικού επιπέδου για όλους». «Προέρχεται», συνεχίζει, «από μια σειρά παραγόντων, κυρίως από το επίπεδο ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων και από ένα ευνοϊκό επιχειρηματικό περιβάλλον που ενθαρρύνει την καινοτομία και τις επενδύσεις οι οποίες οδηγούν σε σημαντική αύξηση της παραγωγικότητας, πραγματικά κέρδη εισοδήματος και βιώσιμη ανάπτυξη.
- v. Τέλος η διεθνής ανταγωνιστικότητα είναι η ικανότητα μιας οικονομίας να ικανοποιεί την αύξηση της συνολικής ζήτησης και να ενισχύει την εξαγωγική δραστηριότητα. Η απώλεια της ανταγωνιστικότητας εδώ συνήθως σηματοδοτείται από την αύξηση των εισαγωγών και τη μείωση των εξαγωγών.

Ολοκληρώνοντας, μια συνοπτική και οριζόντια προσέγγιση της έννοιας της ανταγωνιστικότητας μπορούμε να πούμε πως: η ανταγωνιστικότητα μπορεί να γίνει αντιληπτή ως «η ικανότητα επιχειρήσεων, βιομηχανιών, περιφερειών, κρατών και υπερεθνικών περιοχών να παράγουν, ενώ βρίσκονται και παραμένουν εκτεθειμένες στο διεθνή ανταγωνισμό σχετικά υψηλά επίπεδα εισοδήματος και απασχόλησης σε βιώσιμη βάση».

1.6 Τρόποι Συναρμογής και Στοιχεία της Ανταγωνιστικότητας

1.6.1 Το διαμάντι της ανταγωνιστικότητας

Εναλλακτικό παράδειγμα ενός συνθετικού υποδείγματος για την ανταγωνιστικότητα το οποίο έχει ασκήσει σημαντική επιρροή στη διεθνή βιβλιογραφία είναι το υπόδειγμα του Porter (1990). Σύμφωνα με τον Porter, το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα των κρατών προκύπτει ως συνισταμένη των προσπαθειών των μεμονωμένων επιχειρήσεων για συνεχή βελτίωση της παραγωγικής τους διαδικασίας και καινοτομίας. Έτσι, η κατάκτηση και διατήρηση του ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος, σε αντιδιαστολή προς το συγκριτικό πλεονέκτημα των συμβατικών υποδειγμάτων εμπορίου, είναι μια αδιάλειπτη εξελικτική διαδικασία που μπορεί να ανεξαρτητοποιηθεί από τις παραγωγικές εντάσεις τη δομή του κόστους των οικονομικών κλάδων της κάθε χώρας.

Οι παράγοντες που επισημαίνονται από τον Porter είναι οι εξής:

1. Συνθήκες συντελεστών/εισροών (factor/input conditions).

Αφορούν την ύπαρξη ή μη εισροών όπως ενός εργατικού δυναμικού με εξειδικευμένες δεξιότητες, τη διαθεσιμότητα συγκεκριμένων πρώτων υλών, τις υλικές υποδομές, τη χρηματοδότηση κλπ. Οι εισροές συντελεστών παραγωγής δεν είναι στατικές αλλά μπορούν να αναβαθμίζονται συνεχώς και να γίνονται πιο εξειδικευμένες με την πάροδο του χρόνου. Για παράδειγμα οι εταιρίες μπορούν να επενδύσουν στην κατάρτιση των εργαζομένων τους για να αναβαθμίσουν τις ικανότητές τους και να βελτιώνουν την παραγωγικότητά τους.

2. Συνθήκες ζήτησης (demand conditions).

Αξιολογούν τις ανάγκες της αγοράς και τον εκλεπτυσμό των πελατών. Απαιτητικοί πελάτες ωθούν στην καινοτομία και εντείνουν τον ανταγωνισμό ανάμεσα στις επιχειρήσεις. Η παρουσία ή η απουσία προστασίας των καταναλωτών και των πελατών αλλά και η ευκολία με την οποία εισαγόμενα αγαθά και υπηρεσίες είναι διαθέσιμα, ενδυναμώνουν ή αποδυναμώνουν τη ζήτηση

3. Πλέγμα των συνδεδεμένων και υποστηρικτικών επιχειρήσεων (related and supporting industries).

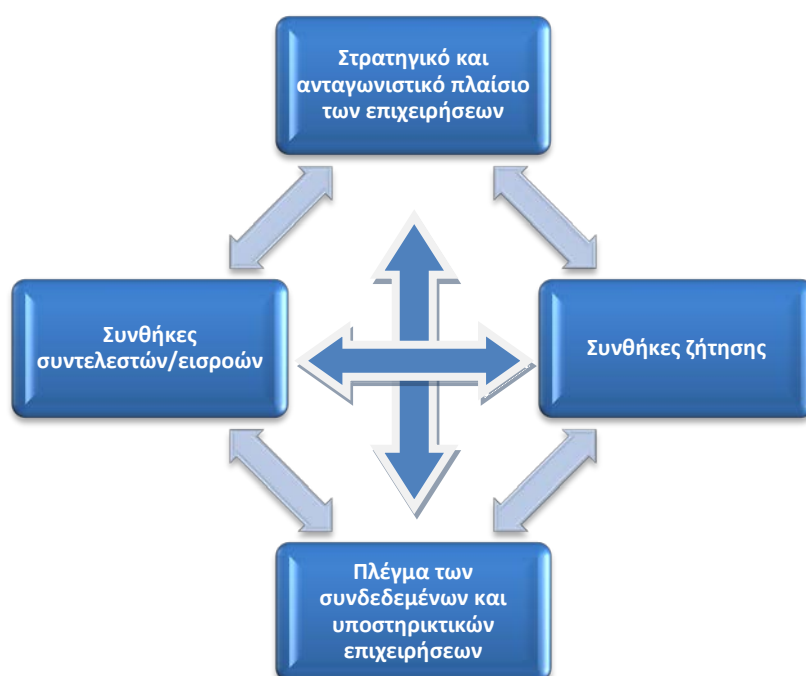
Αφορούν την έκταση και την πολυπλοκότητα της δημιουργίας ενός συμπλέγματος (cluster). Τα συμπλέγματα αποτελούνται από πολλές, με γεωγραφική εγγύτητα και διασύνδεση, βιομηχανίες, εταιρείες και συνεργαζόμενα ιδρύματα που έχουν κοινούς και συμπληρωματικούς στόχους. Τα συμπλέγματα ενισχύουν την παραγωγικότητα και την ανταγωνιστικότητα αναδεικνύοντας τις βέλτιστες πρακτικές τονώνοντας την καινοτομία και δημιουργώντας νέες επιχειρηματικές ευκαιρίες. Πανεπιστήμια και

βιομηχανικές ενώσεις διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη δημιουργία και τη διάχυση αυτής της γνώσης.

4. Στρατηγικό και ανταγωνιστικό πλαίσιο των επιχειρήσεων (context for firm strategy and rivalry).

Αφορά τον ανταγωνισμό ανάμεσα στις επιχειρήσεις ενός συμπλέγματος (cluster), ενός τομέα ή μιας βιομηχανίας. Ο ανταγωνισμός αποτελεί κίνητρο για την καινοτομία και την αυξημένη επιτήδευση των επιχειρήσεων, καθώς αυτές πασχίζουν να κερδίσουν μερίδιο της αγοράς από τους ανταγωνιστές τους και να αυξήσουν τα περιθώρια κέρδους. Για τη δημιουργία ισχυρών και ανταγωνιστικών επιχειρήσεων σε παγκόσμιο επίπεδο απαιτούνται πολιτικές που θα εκθέτουν τις επιχειρήσεις στον ανταγωνισμό και συνεπώς θα συμβάλλουν στη διαμόρφωση της κατάλληλης στρατηγικής και θα παρέχουν κίνητρα για τη βελτίωση της ποιότητας προϊόντων και υπηρεσιών ούτως ώστε να συγκεντρώσουν μεγαλύτερο μερίδιο της αγοράς.

Οι τέσσερις αυτοί παράγοντες αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, ενώ ταυτόχρονα επηρεάζονται από δύο, ως επί το πλείστον, εξωγενή στοιχεία: i) από τυχαία ιστορικά γεγονότα και πολιτιστικά χαρακτηριστικά, καθώς και ii) από την κρατική πολιτική.

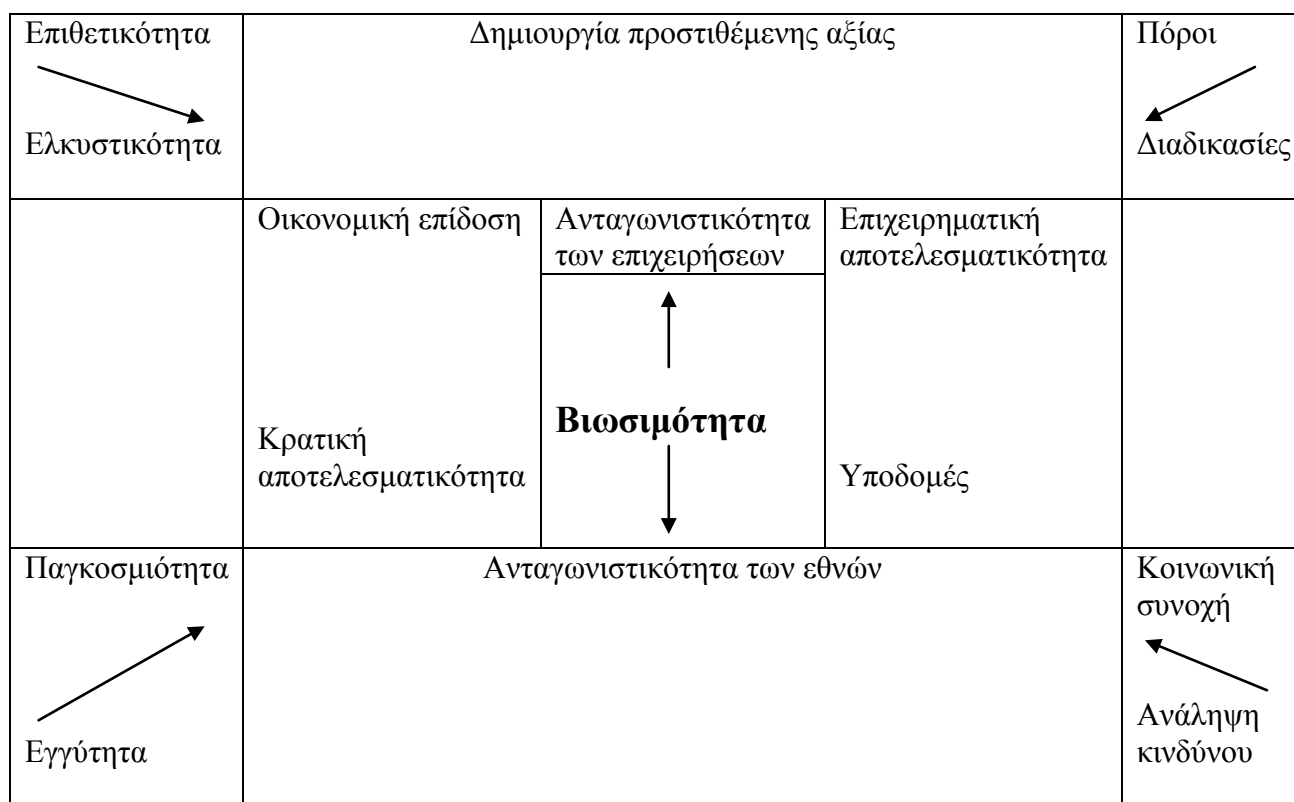
Διάγραμμα 1. Το διαμάντι της ανταγωνιστικότητας

Πηγή: <http://digilib.lib.unipi.gr/dspace/bitstream/unipi/5428/1/Mpalikis.pdf>

Όπως φαίνεται από τη συνοπτική διαγραμματική του παρουσίαση, το Διαμάντι της Ανταγωνιστικότητας του Porter αποκαλύπτει ότι «σχεδόν τα πάντα έχουν σημασία για την ανταγωνιστικότητα» (Porter 2006), γεγονός που το καθιστά σαφώς ρεαλιστικότερο των παραδοσιακών υποδειγμάτων ανάπτυξης. Από την άλλη πλευρά, αυξάνει σημαντικά τους «βαθμούς ελευθερίας» του κάθε μελετητή, ο οποίος μπορεί να εκλογικεύσει σχεδόν οποιαδήποτε εξέλιξη ως προς το προϊόν του κατάλληλου συνδυασμού των διαφορετικών παραγόντων. Εντούτοις, η θεωρία του Porter για την ανταγωνιστικότητα των κρατών εξακολουθεί να παραμένει μια από τις πρώτες και πιο πρωτότυπες προσπάθειες ανάλυσης της αναπτυξιακής διαδικασίας σε όρους όχι μόνο μακροοικονομικούς (κεφάλαιο, φυσικοί πόροι κλπ.), αλλά και μικροοικονομικούς, σε όρους δηλαδή των χαρακτηριστικών και των επιδόσεων των μεμονωμένων επιχειρήσεων μέσα σε κάθε χώρα. Επίσης, το Διαμάντι του Porter συνέβαλε στην εκ νέου αναγνώριση της σημασίας παραγόντων «μέσου» επιπέδου, παραγόντων δηλαδή που έχουν να κάνουν με τη συναρμογή των επιχειρήσεων σε τοπικά δίκτυα (networks) και βιομηχανικά συμπλέγματα (clusters) όπου κυριαρχούν οι εξωτερικές οικονομίες, η διάχυση καινοτομιών και η συντήρηση ενός κλίματος πίεσης για αδιάλειπτη πρόοδο.

1.6.2 Ο Κύβος της Ανταγωνιστικότητας

Το IMD υποστηρίζει ότι οι χώρες διαχειρίζονται το περιβάλλον τους σύμφωνα με τις «τέσσερις θεμελιώδεις δυνάμεις». Αυτές οι τέσσερις διαστάσεις διαμορφώνουν το περιβάλλον της ανταγωνιστικότητας μιας χώρας. Συνήθως, είναι το αποτέλεσμα της παράδοσης της ιστορίας ή του συστήματος αξιών και είναι τόσο βαθιά ριζωμένες στο «modus operandi» μιας χώρας που στις περισσότερες περιπτώσεις δεν μπορούν να διατυπωθούν ή να οριστούν με σαφήνεια. Ωστόσο αυτές οι διαστάσεις είναι δυνατό να ενσωματωθούν σε μια συνολική θεωρία. Αυτή η θεωρία δεν αποσκοπεί στο να ποσοτικοποιήσει την ανταγωνιστικότητα μιας χώρας αλλά να επισημάνει το προφίλ της ανταγωνιστικότητας που χαρακτηρίζει μια οικονομία και προβλέπει την εξέλιξή της.

Διάγραμμα 2. Ο Κύβος της ανταγωνιστικότητας

Πηγή: <http://digilib.lib.unipi.gr/dspace/bitstream/unipi/5428/1/Mpalikis.pdf>

Όπως σημειώνει ο Garelli, η μετωπική πρόσοψη του κύβου περιγράφει πως προκύπτει η ανταγωνιστικότητα σε ένα δεδομένο χρονικό διάστημα, ενώ το βάθος του κύβου εισάγει τη διάσταση του χρόνου και παρουσιάζει την ανταγωνιστικότητα (κατά συνέπεια τον πλούτο μιας χώρας) όπως συσσωρεύεται με την πάροδο του χρόνου (Garelli 2008). Η θεωρία του κύβου ορίζει τέσσερις δυνάμεις ανταγωνιστικότητας.

1. Επιθετικότητα έναντι Ελκυστικότητας (aggressiveness vs. Attractiveness).

Τα κράτη διαφέρουν στον τρόπο που διαχειρίζονται τη σχέση τους με την παγκόσμια επιχειρηματική κοινότητα. Παραδοσιακά η ανταγωνιστικότητα ήταν διασυνδεδεμένη με τη διεθνή επιθετικότητα των χωρών, δηλαδή τις εξαγωγές και τις άμεσες ξένες επενδύσεις (ΑΞΕ). Από την άλλη πλευρά, πιο πρόσφατα ορισμένα κράτη πετυχαίνουν να είναι ανταγωνιστικά μέσω της ελκυστικότητας, δηλαδή της παροχής κινήτρων για επενδύσεις. Η επιθετικότητα δημιουργεί εισόδημα στη χώρα προέλευσης αυτής αλλά όχι απαραίτητως θέσεις εργασίας, ενώ η ελκυστικότητα δημιουργεί θέσεις εργασίας στις χώρες υποδοχής άμεσων ξένων επενδύσεων (ΑΞΕ), αλλά μπορεί να προσφέρει μικρό εισόδημα λόγω των κινήτρων που δίδονται. Άρα αυτό σημαίνει ότι ακόμη και πλούσια κράτη δεν μπορούν να αγνοήσουν τη σημασία της ελκυστικότητας κυρίως λόγω των επιπτώσεών της στην απασχόληση. Ως εκ τούτου, οι χώρες πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τους τόσο

την ελκυστικότητα όσο και την επιθετικότητα προκειμένου να δύναται να ανταγωνιστούν στις μέρες μας. Γενικά, παρατηρείται το φαινόμενο ένα κράτος να επικεντρώνεται στη μία ή στην άλλη προσέγγιση.

2. Πόροι έναντι Διαδικασιών (assets vs. Processes).

Τα κράτη διαχειρίζονται το ανταγωνιστικό τους περιβάλλον βασιζόμενα περισσότερο σε πόρους ή διαδικασίες. Μερικά κράτη μπορεί να είναι πλούσια σε πόρους (γη, ανθρώπινο δυναμικό, πλουτοπαραγωγικές πηγές) αλλά δεν είναι κατ' ανάγκην ανταγωνιστικά (π.χ. Βραζιλία, Ινδία και Ρωσία). Άλλες χώρες φτωχές σε πόρους έχουν στηριχθεί κυρίως στις μεταποιητικές διαδικασίες και σε γενικές γραμμές είναι περισσότερο ανταγωνιστικές (π.χ. Σιγκαπούρη, Ιαπωνία και Ελβετία). Αξίζει να σημειώσουμε ότι αναφερόμενοι σε πόρους δεν εννοούμε μόνο τους φυσικούς αλλά και τις υποδομές, τη βιομηχανία, την εκπαίδευση, τις δεξιότητες και άλλα, που έχουν συσσωρευτεί με την πάροδο του χρόνου.

3. Παγκοσμιότητα έναντι Εγγύτητας (globality vs. proximity). Σε γενικές γραμμές, το οικονομικό σύστημα μιας χώρας δεν είναι ομοιογενές. Τις περισσότερες φορές στα κράτη συνυπάρχουν δύο τύποι οικονομιών: η οικονομία της εγγύτητας και αυτή της παγκοσμιότητας. Η οικονομία της εγγύτητας περιλαμβάνει παραδοσιακές δραστηριότητες: βιοτεχνία, υπηρεσίες, διοικητικές δραστηριότητες και δραστηριότητες υποστήριξης των καταναλωτών. Αυτή η οικονομία παρέχει προστιθέμενη αξία κοντά στον τελικό χρήστη και χαρακτηρίζεται από προστατευτισμό και υψηλό κόστος. Όσον αφορά την οικονομία της παγκοσμιότητας αυτή αποτελείται από εταιρείες με διεθνείς δραστηριότητες. Υποθέτει ότι η παραγωγή δεν χρειάζεται κατ' ανάγκη να είναι κοντά στον τελικό χρήστη και ωφελείται από τα συγκριτικά πλεονεκτήματα των αγορών σε παγκόσμιο επίπεδο ιδίως σε σχέση με τις λειτουργικές δαπάνες. Γενικά, είναι ανταγωνιστική και αποτελεσματική στις τιμές. Η αναλογία μεταξύ αυτών των δύο οικονομιών στην εθνική ευημερία ποικίλει ανάλογα με το μέγεθος και την οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας. Τις τελευταίες δεκαετίες η οικονομία της παγκοσμιότητας έχει αυξηθεί πάρα πολύ με μέτρα όπως η άρση των φραγμών στο εμπόριο, οι ιδιωτικοποιήσεις κλπ. Μια σημαντική συνέπεια της παγκοσμιοποίησης είναι ότι ασκεί ισχυρή πίεση σε μισθούς και τιμές.

4. Κοινωνική συνοχή έναντι Ανάληψης κινδύνου (social cohesiveness vs. risk taking).

Η τέταρτη δύναμη που διαμορφώνει το ανταγωνιστικό περιβάλλον μιας χώρας είναι η διάκριση μεταξύ ενός συστήματος που προάγει την ανάληψη κινδύνου και ενός που διατηρεί την κοινωνική συνοχή. Το πρώτο σύστημα (Αγγλοσαξονικό μοντέλο) χαρακτηρίζεται από την έμφαση στον κίνδυνο, την απορρύθμιση, τις ιδιωτικοποιήσεις και την ατομική ευθύνη μέσα από μια μινιμαλιστική προσέγγιση στο σύστημα κοινωνικής πρόνοιας. Αντίθετα, το δεύτερο σύστημα (μοντέλο Ηπειρωτικής Ευρώπης) βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στην κοινωνική συναίνεση, μια πιο ισότιμη προσέγγιση (όσον αφορά

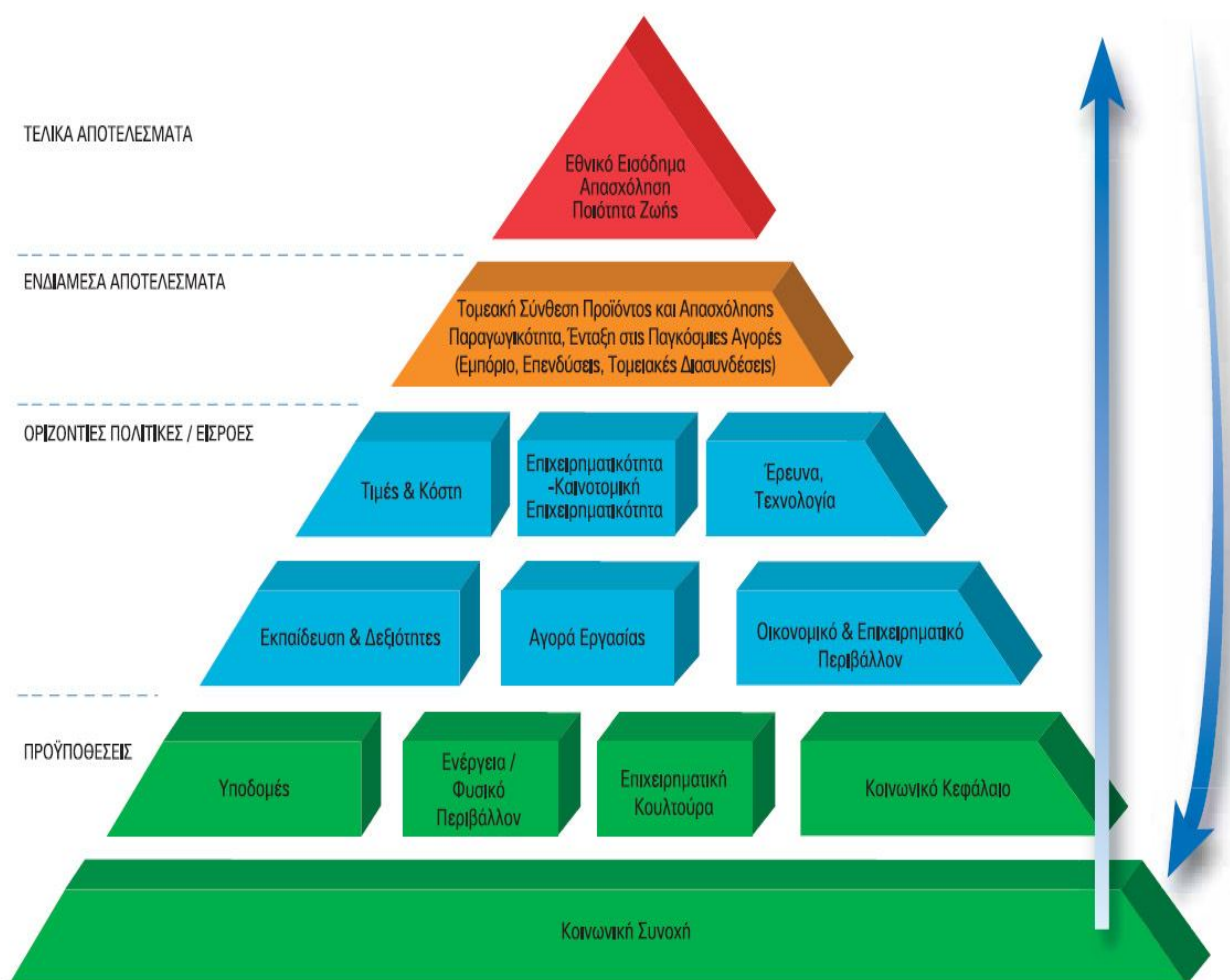
τις ευθύνες) και ένα εκτεταμένο σύστημα κοινωνικής πρόνοιας. Τα δύο αυτά μοντέλα έχουν ανταγωνιστεί για πολλά χρόνια. Ωστόσο σήμερα φαίνεται να επικρατεί το Αγγλοσαξονικό μοντέλο, με τη νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης να κινείται προς την κατεύθυνση της απορρύθμισης και των ιδιωτικοποιήσεων.

Ορισμένες από αυτές τις διαστάσεις είναι δυνατό να συνδυαστούν προκειμένου να προσδιοριστούν διάφορες τάσεις της ανταγωνιστικότητας όπως παγκοσμιότητα-ανάληψη κινδύνου και εγγύτητα-κοινωνική συνοχή

Ολοκληρώνοντας. Η θεωρία του Κύβου της Ανταγωνιστικότητας και αυτή του Διαμαντιού της Ανταγωνιστικότητας του Porter που αναφέραμε παραπάνω, συμπίπτουν στο γεγονός ότι και οι δύο υπογραμμίζουν πως η διαχείριση της ανταγωνιστικότητας θα πρέπει να είναι τόσο συστημική όσο και συστηματική.

1.6.3 Η Πυραμίδα της Ανταγωνιστικότητας

Το ΕΣΑΑ κατά το χρονικό διάστημα 2003-2007 για το οποίο εξέδιδε τις ετήσιες εκθέσεις του για την ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας έχει υιοθετήσει την Πυραμίδα της ανταγωνιστικότητας προσαρμόζοντας τη σχετική διεθνή εμπειρία στις ιδιαιτερότητες των ελληνικών δεδομένων.

Διάγραμμα 3. Η Πυραμίδα της Ανταγωνιστικότητας

Πηγή: <http://digilib.lib.unipi.gr/dspace/bitstream/unipi/5428/1/Mpalikis.pdf>

Με βάση τη συγκεκριμένη πυραμίδα οι διαστάσεις της ανταγωνιστικότητας επιμερίζονται σε τέσσερα επίπεδα: με αφετηρία την ύπαρξη των «βασικών προϋποθέσεων» οι «οριζόντιες πολιτικές και εισροές» συμβάλλουν στην επίτευξη των «ενδιάμεσων αποτελεσμάτων» της ανταγωνιστικότητας τα οποία με τη σειρά τους συντελούν στην ικανοποίηση των «τελικών στόχων» της αναπτυξιακής διαδικασίας που δεν είναι άλλοι από αυτούς που καταγράφει ο ορισμός (σύμφωνα με το ΕΣΑΑ) της ανταγωνιστικότητας, δηλαδή βελτίωση του βιοτικού επιπέδου, απασχόληση, ποιότητα στο περιβάλλον και τη ζωή. Τα χαμηλότερα επίπεδα της πυραμίδας επιμερίζονται σε επιπλέον συστατικά στοιχεία, κάποια εκ των οποίων θεωρούνται (βραχυχρόνια) εξωγενή (π.χ. το φυσικό περιβάλλον) και κάποια εκ των οποίων προσδιορίζονται ενδογενώς ή αποτελούν ακόμα και προϊόν συνειδητής κρατικής πολιτικής (π.χ. εκπαίδευση). Τα ανώτερα επίπεδα της πυραμίδας με τη σειρά τους δεν αποτελούν μόνο εκροές μιας παραγωγικής διαδικασίας, αλλά ανατροφοδοτούν τη βάση και εξασφαλίζουν εκείνες τις προϋποθέσεις που επιτρέπουν τη διατήρηση των ρυθμών μεγέθυνσης και την αειφόρο ανάπτυξη. Οι διαστάσεις της ανταγωνιστικότητας οι οποίες επιμερίζονται σε τέσσερα επίπεδα είναι οι εξής:

- i. Οι βασικές προϋποθέσεις.**
Εδώ περιλαμβάνονται η κοινωνική συνοχή, το κοινωνικό κεφάλαιο, η επιχειρηματική νοοτροπία, η ενέργεια και το φυσικό περιβάλλον και τέλος οι υποδομές
- ii. Οι οριζόντιες πολιτικές/εισροές.**
Εδώ περιλαμβάνονται το οικονομικό και επιχειρηματικό περιβάλλον, η αγορά εργασίας, η εκπαίδευση και οι δεξιότητες, η έρευνα και η τεχνολογία, η επιχειρηματικότητα και η καινοτομική επιχειρηματικότητα και τέλος οι τιμές και το κόστος
- iii. Τα ενδιάμεσα αποτελέσματα.** Οι προϋποθέσεις και εισροές της ανταγωνιστικότητας συμβάλλουν στη διαμόρφωση των ενδιάμεσων αποτελεσμάτων της ανταγωνιστικότητας, τόσο όσον αφορά στις εγχώριες όσο και στις εξωτερικές συναλλαγές της οικονομίας. Πιο συγκεκριμένα εδώ συναντάμε την προστιθέμενη αξία και απασχόληση ανά τομέα της οικονομίας, την παραγωγικότητα, το διεθνές εμπόριο και τις άμεσες ξένες επενδύσεις (ΑΞΕ).
- iv. Τα τελικά αποτελέσματα.**
Το σύνολο των «βασικών προϋποθέσεων» και «οριζόντιων πολιτικών/εισροών» διά μέσου των ενδιάμεσων αποτελεσμάτων της ανταγωνιστικότητας, συμβάλλουν στη διαμόρφωση των τελικών αποτελεσμάτων τα οποία δεν είναι άλλα από τη μεγέθυνση της συνολικής παραγωγής, την απασχόληση, την ευημερία και την ποιότητα ζωής των κατοίκων της χώρας.

Η Πυραμίδα της Ανταγωνιστικότητας δεν αποτελεί το μοναδικό τρόπο σύλληψης της συναρμογής και των στοιχείων της ανταγωνιστικότητας, εντούτοις καλύπτει ένα ευρύτατο φάσμα παραγόντων και συμπυκνώνει τις κυριότερες

διαστάσεις της «διεθνούς συναίνεσης» για την ανταγωνιστικότητα. Διαφορετικοί μελετητές βέβαια μπορεί να εντάξουν έναν ή περισσότερους παράγοντες σε άλλες θεωρητικές κατηγορίες ανάλογα με το υπόδειγμα που ακολουθούν. Έτσι για παράδειγμα η ποιότητα του ανθρώπινου κεφαλαίου μπορεί ταυτόχρονα να είναι μοχλός και αποτέλεσμα μιας ανταγωνιστικής διαδικασίας ενώ η σχέση μεταξύ κοινωνικής συνοχής και οικονομικής ανάπτυξης κάθε άλλο παρά μονόδρομος μπορεί να θεωρηθεί. Αναγνωρίζοντας τις αμφίδρομες εξαρτήσεις και την ύπαρξη πολλών μηχανισμών ανατροφοδότησης το ΕΣΑΑ δεν θεωρεί την πυραμίδα αυστηρά ιεραρχική, ούτε πιστεύει στην ύπαρξη αυστηρών στεγανών μεταξύ επιπέδων και επιμέρους διαστάσεων.

Η προσέγγιση της Πυραμίδας της Ανταγωνιστικότητας εντούτοις διατηρεί διακριτές μεταξύ τους δύο διαφορετικές πτυχές της ανταγωνιστικότητας που ο Aiginger (2006) ονομάζει ανταγωνιστικότητα αποτελεσμάτων (outcome competitiveness) και ανταγωνιστικότητα διαδικασιών (process competitiveness) στο βαθμό που το σύνολο των «προϋποθέσεων» και «οριζόντιων εισροών/πολιτικών» διαμέσου των ενδιάμεσων αποτελεσμάτων της ανταγωνιστικότητας συντείνουν τελικά στη διαμόρφωση των τελικών αποτελεσμάτων τα οποία δεν είναι άλλα από τη μεγέθυνση της συνολικής παραγωγής, την απασχόληση, την ευημερία και την ποιότητα ζωής των κατοίκων της χώρας. Από την άλλη πλευρά, παρεκκλίνοντας από τη διάκριση αποτελεσμάτων και διαδικασιών το ΕΣΑΑ δίνει έμφαση στην ανατροφοδότηση της διαδικασίας διαμόρφωσης του ανταγωνιστικού προφίλ της οικονομίας από τις ανώτερες κλίμακες της πυραμίδας προς τη βάση. Τα τελικά αποτελέσματα της ανταγωνιστικότητας σε όρους ανάπτυξης και ευημερίας είναι αυτά που στη συνέχεια καλούνται να τροφοδοτήσουν αλλαγές στις προϋποθέσεις αλλά και στις πολιτικές.

1.7 Κριτική επισκόπηση της ανταγωνιστικότητας

1.7.1 Η Κριτική του Krugman

Ο Paul Krugman αρκετά χρόνια πριν διατύπωσε την άποψη ότι «η εμμονή με την ανταγωνιστικότητα δεν είναι μόνο εσφαλμένη αλλά και επικίνδυνη αφού στρεβλώνει την εγχώρια πολιτική και αποτελεί το διεθνές οικονομικό σύστημα» (Krugman 1994). Η κύρια ένστασή του είναι ότι η έννοια της ανταγωνιστικότητας στηρίζεται σε μια εικόνα αντιπαλότητας μεταξύ χωρών. Ως μετεξέλιξη θεωριών για τη διοίκηση επιχειρήσεων η συζήτηση για ανταγωνιστικότητα θεωρεί ότι οι χώρες παλεύουν μεταξύ τους όπως οι επιχειρήσεις για την κατάκτηση μεγαλύτερων μεριδίων μιας κοινής και πεπερασμένης αγοράς. Η επιτυχία της μιας σημαίνει αποτυχία της άλλης. Αντίστοιχη είναι και η εικόνα στις χώρες όπου η συζήτηση για την ανταγωνιστικότητα σχετίζεται με την «επιλογή των νικητών» (picking winners).

Σύμφωνα με τον Krugman η εικόνα αυτή είναι εντελώς παραπλανητική αφού το διεθνές εμπόριο είναι μια διαδικασία από την οποία μπορεί να θίγονται συγκεκριμένες βιομηχανίες και συμφέρονται αλλά δεν χάνει καμία χώρα ως σύνολο. Το διεθνές εμπόριο δεν είναι παίγνιο μηδενικού αθροίσματος άρα η συζήτηση για την ανταγωνιστικότητα αποτελεί απλώς αναβίωση προστατευτικών ιδεολογιών υπό νέα «επιστημονικότερη» μορφή. Τέλος ο ίδιος ο όρος ανταγωνιστικότητα δεν είναι παρά «μια ανείπωτη οντότητα που δεν μπορεί ούτε να οριστεί, ούτε να μετρηθεί (Krugman 1997).

Όμως σήμερα η συζήτηση για την ανταγωνιστικότητα δεν συνδέεται αναπόσπαστα με την αναβίωση προστατευτικών πολιτικών που έχουν στόχο το κέρδος της μιας χώρας προς ζημία της άλλης. Η Κριτική του Krugman μπορεί να μην κατάργησε τη χρήση του όρου αλλά σίγουρα συνέβαλε σε πιο προσεκτικές διατυπώσεις από πλευρά των αναλυτών.

Ο Michael Porter στην Έκθεση για την Παγκόσμια Ανταγωνιστικότητα του WEF για το 2006 προέβη σε μια σειρά διευκρινίσεων σε σχέση με την ανταγωνιστικότητα με τις οποίες ο Krugman δύσκολα θα διαφωνούσε: «Η ανταγωνιστικότητα παραμένει μια έννοια που συχνά παρερμηνεύεται παρά την ευρεία αποδοχή της σημασίας της. Το μερίδιο μιας χώρας στις παγκόσμιες αγορές για τα προϊόντα της είναι ο πιο διαισθητικός ορισμός της ανταγωνιστικότητας. Αυτή η προσέγγιση όμως κάνει την ανταγωνιστικότητα ένα παίγνιο μηδενικού αθροίσματος αφού το κέρδος της μιας χώρας πραγματοποιείται εις βάρος της άλλης. Αυτή η αντίληψη της ανταγωνιστικότητας χρησιμοποιείται για να δικαιολογήσει παρεμβάσεις στην αγορά προς όφελος μιας χώρας, συμπεριλαμβανομένων επιδοτήσεων, περιορισμών στους τοπικούς μισθούς και νομισματικές υποτιμήσεις. Συχνά μάλιστα λέγεται ότι οι χαμηλότεροι μισθοί ή υποτιμήσεις κάνουν μια χώρα πιο ανταγωνιστική. Αυτή η αντίληψη της ανταγωνιστικότητας είναι βαθιά εσφαλμένη. Η ανάγκη για χαμηλούς μισθούς αποκαλύπτει την απουσία ανταγωνιστικότητας και μειώνει την ευημερία των πολιτών. Οι επιδοτήσεις απομυζούν εθνικούς πόρους και στρεβλώνουν τις επιλογές εις βάρος της πιο αποδοτικής χρήσης των συντελεστών. Οι υποτιμήσεις ισοδυναμούν με μια συλλογική εθνική μείωση μισθών αφού μειώνουν το κόστος των προϊόντων και υπηρεσιών που πωλούνται διεθνώς ενώ αυξάνουν το κόστος των προϊόντων και υπηρεσιών που αγοράζονται διεθνώς. Η πραγματική ανταγωνιστικότητα άρα μετράται σε όρους παραγωγικότητας. Η παραγωγικότητα επιτρέπει υψηλούς μισθούς, ισχυρά νομίσματα και ελκυστικές αποδόσεις στο κεφάλαιο και μαζί με αυτά και υψηλό βιοτικό επίπεδο. Η παγκόσμια οικονομία δεν είναι παίγνιο μηδενικού αθροίσματος. Πολλές χώρες μπορούν να βελτιώσουν την ευημερία τους βελτιώνοντας την παραγωγικότητά τους. Η κεντρική πρόκληση στην οικονομική ανάπτυξη είναι η δημιουργία συνθηκών για ταχεία και συνεχή αύξηση της παραγωγικότητας» (Porter 2006).

Επίσης η Boltho θεωρεί ότι ο προβληματισμός για τη μακροχρόνια ανταγωνιστικότητα μπορεί να μην είναι τόσο ανησυχητικός όσο φοβάται ο Krugman: «Αφού η ανταγωνιστικότητα των μεμονωμένων επιχειρήσεων επηρεάζεται καθοριστικά από εγχώριες πολιτικές (π.χ. εκπαίδευση, φορολογία κλπ.), ο προβληματισμός για την ανταγωνιστικότητα είναι πιθανό να οξύνει την αντίληψή μας για τις διεθνείς διαφορές σε αυτά τα θέματα. Η εξέλιξη αυτή μπορεί με τη σειρά της να προκαλέσει μεταρρυθμίσεις και σύγκλιση σε καλύτερες πρακτικές και πολιτικές» (Boltho 1996).

1.7.2 Η Κριτική της Ομάδας της Λισσαβόνας

Η Ομάδα της Λισσαβόνας έχει ταυτιστεί με την έκφραση της αμφισβήτησης της ικανότητας μιας ευρύτερης «νοοτροπίας του ανταγωνισμού» να προσφέρει λύσεις στα προβλήματα των σύγχρονων κοινωνιών. «Η εμμονή στην ανταγωνιστικότητα» υποστηρίζει η Ομάδα της Λισσαβόνας, «υπονομεύει εναλλακτικές προσεγγίσεις στις διεθνείς αλληλεπιδράσεις (συνεργασία και συνοχή) και την ιεράρχηση και αντιμετώπιση εγχώριων κοινωνικών προβλημάτων». Μέρος του επιχειρήματος θυμίζει την κριτική του Krugman στο βαθμό που οι αναλυτές αυτοί εκφράζουν επιφυλάξεις για τη μεταφορά εννοιών από τη διοίκηση και τις επιχειρήσεις προς το κράτος και την εθνική οικονομία ή διαφωνούν με την αντίληψη που θεωρεί τις διεθνείς σχέσεις ως εξολοκλήρου συγκρουσιακές. Πέραν τούτου όμως, ο πυρήνας της κριτικής της Ομάδας της Λισσαβόνας είναι αρκετά διαφορετικός από αυτόν του Krugman καθώς θεωρεί ότι η υπερβολική ενασχόληση με τον ανταγωνισμό αυτομάτως αποκλείει εναλλακτικούς τρόπους οργάνωσης της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής ζωής. Ο προσανατολισμός στην ανταγωνιστικότητα αυξάνει τις κοινωνικές ανισότητες, υποβαθμίζει το φυσικό και ανθρώπινο περιβάλλον και περιθωριοποιεί ομάδες του παγκόσμιου πληθυσμού.

Η κριτική Ομάδα της Λισσαβόνας θίγει ένα καίριο θέμα: στο βαθμό που ο ορισμός της ανταγωνιστικότητας εμπεριέχει συγκεκριμένες αξιολογικές κρίσεις για τον ανταγωνισμό, το ρόλο των αγορών, την κοινωνική προστασία κλπ., φαίνεται να προεξοφλεί το αποτέλεσμα μιας συζήτησης για τα θέματα αυτά και να αποκλείει διαφορετικές απόψεις και προσεγγίσεις. Το πρόβλημα καθίσταται οξύτερο όταν για τη μέτρηση της ανταγωνιστικότητας χρησιμοποιούνται «ευαίσθητοι» δείκτες όπως η ευελιξία των αγορών εργασίας ή η αυστηρότητα του ρυθμιστικού πλαισίου των οποίων η σχέση με την ανταγωνιστικότητα θεωρείται δεδομένη. Με τον τρόπο αυτό, συζητήσεις που αναφέρονται στα μέσα προώθησης της ανταγωνιστικότητας ανάγονται σε συζητήσεις για τον ορισμό της προκαλώντας σύγχυση.

Όμως από την άλλη πλευρά η εννοιολογική ευελιξία της ανταγωνιστικότητας αφήνει αρκετά περιθώρια για τη διατύπωση εναλλακτικών απόψεων και προσεγγίσεων. Χαρακτηριστικά, οι περισσότεροι ορισμοί της

ανταγωνιστικότητας άνουν ρητά λόγο για τη σημασία της κοινωνικής συνοχής, της βελτίωσης του βιοτικού επιπέδου, της καταπολέμησης της φτώχειας κλπ. Υπό αυτό το πρίσμα πολλές από τις ενστάσεις της Ομάδας της Λισσαβόνας δεν αφορούν την ανταγωνιστικότητα αυτή καθ' αυτήν αλλά ορισμένες από τις ερμηνείες της και τις προτάσεις πολιτικής που μπορεί να συνδεθούν με αυτήν, ωστόσο οι διαφωνίες για τις ακολουθούμενες πολιτικές και τους επιθυμητούς στόχους είναι αναπόσπαστο μέρος της συζήτησης για την ανταγωνιστικότητα. Ζωτική σημασία σε αυτό το πλαίσιο έχει η μέγιστη δυνατή συμμετοχή των κοινωνικών εταίρων και η δημιουργία κατάλληλου πλαισίου διαβουλεύσεων.

1. **Σε επίπεδο επιχείρησης**, η ανταγωνιστικότητα μπορεί εύκολα να οριστεί: είναι η **δυνατότητα (ικανότητα)** μιας επιχείρησης να επιβιώσει και να αναπτυχθεί, λαμβάνοντας υπόψη τον ανταγωνισμό άλλων επιχειρήσεων για τα ίδια κέρδη (στον ίδιο κλάδο ή αγορά). Οι επιχειρήσεις ανταγωνίζονται για αγορές και πόρους (ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα) και συνεπώς είναι σχετικά εύκολο να εξετάσει κανείς την ανταγωνιστική τους θέση μετρώντας είτε μερίδια αγορών (δείκτες επίδοσης), είτε το βαθμό δημιουργίας και συσσώρευσης ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων όπως καινοτομικά προϊόντα, διαδικασίες κλπ
2. **Σε μέσο επίπεδο**, ο κλάδος ή βιομηχανία μιας χώρας αποτελείται από μια ομάδα επιχειρήσεων που ανταγωνίζονται όχι μόνο μεταξύ τους αλλά και ως σύνολο με αντίστοιχες βιομηχανίες άλλων χωρών. Οι επιχειρήσεις στη βιομηχανία μιας χώρας μπορεί να ακλουθούν παρόμοιες στρατηγικές που καθιστούν την στρατηγική μιας εθνικής βιομηχανίας διαφορετική από την στρατηγική μιας άλλης εθνικής βιομηχανίας. Επίσης οι βιομηχανίες μπορεί, εκτός από ιστορικούς, θεσμικούς και περιβαλλοντικούς λόγους να διαφέρουν ως προς τη δομή τους, τις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των προμηθευτών και των αγοραστών καθώς και άλλα χαρακτηριστικά που αναφέρονται στη διεθνή βιβλιογραφία (δικτυώσεις, συνέργιες κλπ) που μπορούν να οδηγήσουν σε μια διαδικασία αυξανόμενης ανταγωνιστικότητας. Στο πλαίσιο αυτό ο τομέας μιας χώρας είναι ανταγωνιστικός συγκρινόμενος με τους αντίστοιχους τομείς άλλων χωρών, εάν ως σύνολο έχει ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα που του επιτρέπουν να δημιουργήσει με συνέπεια υψηλότερη προστιθέμενη αξία και υψηλότερα κέρδη (διάσταση διεθνών μεριδίων-κερδών, προϋποθέσεων/αποτελέσματος της ανταγωνιστικότητας).
3. **Σε μακρο επίπεδο** ή σε **επίπεδο εθνικού κράτους**, η έννοια της ανταγωνιστικότητας γίνεται περισσότερο δυσνόητη. Ένα κράτος δεν είναι το ίδιο με μια επιχείρηση ή μια βιομηχανία. Τα κράτη δεν ανταγωνίζονται μεταξύ τους όπως κάνουν οι επιχειρήσεις. Τα κράτη ανταγωνίζονται μεταξύ τους στη δημιουργία των κατάλληλων συνθηκών ανάπτυξης της οικονομικής δραστηριότητας. Ανταγωνίζονται στο να δημιουργήσουν τις πολιτικές, να δρομολογήσουν τις διαρθρωτικές αλλαγές που είναι συνεπείς με τη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης, να διορθώσουν τις όποιες δυσλειτουργίες των αγορών

και να δημιουργήσουν το θεσμικό πλαίσιο που ενισχύει την εμπιστοσύνη, παράγει κοινωνικό κεφάλαιο και διευκολύνει την επιχειρηματικότητα, δημιουργεί τις προϋποθέσεις για περισσότερες και ποιοτικά καλύτερες θέσεις εργασίας, βελτιώνει τις δεξιότητες των εργαζομένων, δημιουργεί περισσότερες ευκαιρίες και ενισχύει τη συνοχή της κοινωνίας και την ποιότητα ζωής των πολιτών. Η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας συμβάλλει στην επίτευξη των εθνικών στόχων: η ανταγωνιστικότητα αναφέρεται στην «ικανότητα διατήρησης και βελτίωσης του βιοτικού επιπέδου των πολιτών της χώρας – αύξηση της απασχόλησης και του πραγματικού εισοδήματος, μείωση της ανεργίας καθώς και της ενίσχυσης των δυνατοτήτων και των ευκαιριών εντός και εκτός των εθνικών συνόρων, υπό συνθήκες παγκοσμιοποίησης

1.8 Έννοιες που σχετίζονται με την ανταγωνιστικότητα

1.8.1 Αποτελεσματικότητα

Οι στόχοι της επιχείρησης, ενός οργανισμού, μιας οικονομίας αποτελούν τους λόγους για τη δημιουργία και τη λειτουργία αυτών. Η επίτευξη όμως αυτών αποτελεί παράλληλα τον όρο για την επιβίωσή τους. Συνεπώς τίθεται το ζήτημα της μέτρησης του βαθμού της επίτευξης αυτών των στόχων. Το "εργαλείο" μέτρησης του βαθμού επίτευξης αυτών των στόχων είναι η αποτελεσματικότητα. Η αποτελεσματικότητα είναι ο βαθμός στον οποίο η επιχείρηση, ο οργανισμός, η οικονομία, πετυχαίνει τους στόχους της και εμφανίζεται σε ποσοστό επί τοις εκατό (%). Για να μετρήσουμε την αποτελεσματικότητα στην πράξη συγκρίνουμε τα αποτελέσματα που πετύχαμε σε σχέση με τα αποτελέσματα που επιδιώκουμε.

1.8.2 Αποδοτικότητα

Ένα άλλο μέγεθος συναφές με την αποτελεσματικότητα είναι η αποδοτικότητα. Η αποδοτικότητα εκφράζει τις θυσίες (το κόστος) που απαιτείται για την επίτευξη ενός αποτελέσματος. Στον αριθμητή τοποθετείται το αποτέλεσμα (εκροή) που πραγματοποιήθηκε, και στον παρανομαστή το κόστος ή οι θυσίες (εισροή) που απαιτούνται για την πραγματοποίηση του συγκεκριμένου αποτελέσματος.

Αποδοτικότητα = Αποτελέσματα (εκροές) / Πραγματοποιηθέν κόστος (εισροές)

Η έννοια της αποδοτικότητας στην Ελλάδα έχει ταυτιστεί με την έννοια της οικονομικής αποδοτικότητας. Οικονομική αποδοτικότητα είναι ο λόγος του οικονομικού αποτελέσματος (κέρδος ή ζημία) στο τέλος της χρήσης προς το κεφάλαιο που χρησιμοποιήθηκε.

Οικονομική Αποδοτικότητα = Καθαρό κέρδος ή ζημία/Χρησιμοποιηθέντα κεφάλαια

1.8.3 Παραγωγικότητα

Η αποδοτικότητα είναι στενά συνδεδεμένη με την παραγωγικότητα. Ο μαθηματικός τύπος που χρησιμοποιείται για τον υπολογισμό της παραγωγικότητας είναι ίδιος με εκείνον της αποδοτικότητας. Η μόνη διαφορά είναι ότι με την αποδοτικότητα μετράμε αξίες και χρηματικά μεγέθη, ενώ με την παραγωγικότητα μετράμε ποσότητες προϊόντων με σχέση με τον αριθμό εργατών ή τον τεχνολογικό εξοπλισμό. Πιο συγκεκριμένα μετράμε τον αριθμό των μονάδων των τελικών προϊόντων που παράχθηκαν προς τον αριθμό των εργαζομένων ή των ωρών που απασχολήθηκαν (εργατοώρες) κάνουμε λόγο για παραγωγικότητα εργασίας

Παραγωγικότητα Εργασίας = Τελικά προϊόντα/Αριθμός εργατών

Ο γενικός τύπος της παραγωγικότητας που μπορεί να χρησιμοποιηθεί δίνεται από την παρακάτω σχέση:

Παραγωγικότητα = Τελικά προϊόντα ή υπηρεσίες/Παραγωγικά μέσα που χρησιμοποιήθηκαν

Πολλές φορές τίθεται το ερώτημα σχετικά με το πώς μπορούμε να μετρήσουμε την παραγωγικότητα στον τομέα των υπηρεσιών. Αρκεί να δώσουμε ένα απλό παράδειγμα για να αποδείξουμε ότι τα πάντα είναι δυνατόν να μετρηθούν και να υπολογισθούν. Για παράδειγμα η παραγωγικότητα ενός νοσοκομείου που εφημερεύει είναι ο λόγος των εκτάκτων περιστατικών προς τον αριθμό ιατρών που προσφέρουν τις υπηρεσίες τους. Εκείνο που αξίζει να υπογραμμίσουμε είναι ότι η υψηλή παραγωγικότητα δεν συμβαδίζει αναγκαστικά με την αποτελεσματικότητα.. Για παράδειγμα μια επιχείρηση που έχει πετύχει τον επιθυμητό βαθμό παραγωγικότητας παράγοντας 1000 προϊόντα/μέρα δεν είναι σίγουρο ότι μπορεί να πουλήσει στην αγορά τις μονάδες αυτές. Πολλές φορές γίνεται λόγος για την παραγωγικότητα της Ελλάδας σε σχέση με τη μέση παραγωγικότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή την παραγωγικότητα των χωρών του Νότου ή της λεκάνης της Μεσογείου. Η παραγωγικότητα μπορεί να μετρηθεί σε σχέση με ένα συντελεστή (π.χ. πρώτες ύλες) ή με περισσότερους (εργασία, πρώτες ύλες). Επίσης μπορεί να μετρηθεί για το σύνολο ενός παραγωγικού κλάδου ή μιας χώρας. Στο πλαίσιο μιας χώρας, παραγωγικότητα εργασίας είναι η σχέση μεταξύ του συνόλου των παραχθέντων προϊόντων ή υπηρεσιών σε μια δεδομένη χρονική περίοδο και του συνόλου των εργατοωρών εργασίας που δαπανήθηκαν για την παραγωγή τους. Σήμερα σε εθνικό αλλά και παγκόσμιο επίπεδο αναφερόμαστε πολύ συχνά στην παραγωγικότητα και δεν θα ήταν υπερβολικός ο ισχυρισμός ότι όλα τα προβλήματα της οικονομίας οφείλονται την χαμηλή παραγωγικότητα, ιδιαίτερα της εργασίας η οποία έχει περισσότερα περιθώρια αύξησης της απόδοσης της κάτω από την επίδραση των συνεχών τεχνολογικών αλλαγών. Η αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας επιτυγχάνεται με την καλύτερη οργάνωση της, με τη βελτίωση του επιπέδου των εργαζομένων και βέβαια τα κατάλληλα κίνητρα προς τους εργαζομένους. Ισχυρά κίνητρα είναι η καλύτερη αμοιβή, το κλίμα σιγουριάς για την εργασία του, οι καλές συνθήκες εργασίας και ότι άλλο ενισχύει την ύπαρξη αξιοκρατικών και συμμετοχικών διαδικασιών στη βάση της φιλοσοφίας ότι η παραγωγή είναι συλλογική διαδικασία. Η επιχείρηση όμως υπάρχει για να ικανοποιεί τα συμφέροντα όλων των ομάδων που συνοδεύονται με αυτήν. Συνεπώς τα κριτήρια μέτρησης της αποτελεσματικότητας αντιστοιχούν στην ικανοποίηση κάθε ομάδας. Για τους μετόχους κριτήριο συνήθως είναι η οικονομική αποδοτικότητα των κεφαλαίων, για τους εργαζόμενους το επίπεδο εισοδήματος, η ικανοποίηση κοινωνικών – ψυχολογικών αναγκών, οι συνθήκες εργασίας κλπ., για τους πελάτες η ποιότητα, οι τιμές και η εξυπηρέτηση, για το κράτος η φορολογική συνέπεια και ο σεβασμός των νόμων κτλ., για την κοινότητα η δημιουργία θέσεων απασχόλησης, προστασία του περιβάλλοντος κτλ.. Όπως προκύπτει, οι έννοιες της παραγωγικότητας, της αποδοτικότητας και της αποτελεσματικότητας συνδέονται άμεσα με την επιβίωση και την επιτυχία των επιχειρήσεων (ή οργανισμών). Συνδέεται επίσης άμεσα με τη βασική οικονομική αρχή, πράγμα που σημαίνει ότι οι άνθρωποι και οι οργανώσεις επιδιώκουν την επίτευξη του καλύτερου δυνατού αποτελέσματος με τις μικρότερες δυνατές θυσίες.

1.8.4 Επιχειρηματικότητα

Η επιχειρηματικότητα είναι μια έννοια με ευρύ περιεχόμενο, με συνέπεια ο επιχειρηματίας ο οποίος κατά κύριο λόγο την ασκεί, να ενσωματώνει πολλές και διαφορετικές δραστηριότητες έτσι ώστε να είναι δύσκολο να δώσουμε το πλήρες περιεχόμενο του ρόλου του. Στην οικονομική θεωρία η επιχειρηματικότητα θεωρείται ως ο τέταρτος συντελεστής παραγωγής μετά την εργασία, το έδαφος και το κεφάλαιο. Ο όρος επιχειρηματικότητα προέρχεται από το ρήμα «επιχειρώ» δηλαδή κάνω κάτι καινούργιο, δημιουργώ, καινοτομώ χωρίς βεβαιότητα για το τελικό αποτέλεσμα της προσπάθειας. Το τυπικό αυτό περίγραμμα προσδιορίζει και οριοθετεί τη δράση ενός επιχειρηματία που αποσκοπεί συνήθως στη δημιουργία και ανάπτυξη της επιχείρησής με στόχο το κέρδος. Ο επιχειρηματίας δραστηριοποιείται και λειτουργεί στο χώρο που λέγεται αγορά. Η αγορά χωρίζεται σε δύο επιμέρους αγορές: α) στην αγορά των παραγωγικών συντελεστών, που πουλιούνται αγοράζονται τα μέσα για να ιδρυθεί και να λειτουργήσει η επιχείρηση (πρώτες ύλες, μηχανήματα) και β) στην αγορά των προϊόντων ή υπηρεσιών, όπου πουλιούνται και αγοράζονται τα προϊόντα ή οι υπηρεσίες που θα παράγει η επιχείρηση. Ο επιχειρηματίας αγοράζοντας ή νοικιάζοντας τα μέσα για να ιδρυθεί και να λειτουργήσει την επιχείρησή του στην αγορά των παραγωγικών συντελεστών και πουλώντας αυτό που παράγει η επιχείρηση στην αγορά προϊόντων και υπηρεσιών, εκτελεί πολύ χρήσιμες και αναντικατάστατες λειτουργίες για τον εαυτό του και το σύνολο. Περιγράφοντας την επιχειρηματικότητα μέσω των δραστηριοτήτων του επιχειρηματία που την υλοποιεί, θα λέγαμε ότι ο επιχειρηματίας:

- Παίρνει αποφάσεις και αναλαμβάνει κινδύνους που πηγάζουν από την αβεβαιότητα που χαρακτηρίζει την πραγματική οικονομική ζωή
- Οργανώνει κατά άριστο τρόπο τους συντελεστές της παραγωγής και τους συντονίζει ώστε να επιτευχτεί το μέγιστο δυνατό αποτέλεσμα,
- Χρησιμοποιεί τις καινοτομίες και μιμείται δημιουργικά κάθε πρωτοποριακή επιχειρηματική πρωτοβουλία,
- Διαβλέπει, αναγνωρίζει και αξιοποιεί τις ευκαιρίες κέρδους που δημιουργούνται στην αγορά, η οποία συνήθως λειτουργεί με ατέλειες. Εξάλλου στην οικονομική ζωή, όπως εμπειρικά αποδεικνύεται, δημιουργούνται ανισορροπίες τιμών και ποσοτήτων των αγαθών και των παραγωγικών συντελεστών, μέσα από τις οποίες απορρέουν περιπτώσεις κέρδους,
- Η επιχειρηματικότητα μπορεί να ασκηθεί συνδυάζοντας όλες τις παραπάνω δραστηριότητες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

2.1 Ιστορική εξέλιξη της Ελληνικής οικονομίας

Η Ελληνική οικονομία κατά τις δεκαετίες 1950, 1960 και 1970 χαρακτηρίζεται από υψηλούς ρυθμούς μεταβολής του Α.Ε.Π. Οι ρυθμοί όμως αυτοί δεν ίσχυαν και για τις επιμέρους περιφέρειες της οι οποίες δεν μπόρεσαν να μετάσχουν ισότιμα στην ανερχόμενη οικονομική ανάπτυξη.

Η διάρθρωση των βασικών τομέων της Ελληνικής οικονομίας έχουν ως ακολούθως:

1. **Ο πρωτογενής τομέας**, σημείωσε μια χρονική βαθμιαία μείωση στην συνεισφορά του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος και επίσης στην απασχόληση του εργατικού δυναμικού (λόγω της εγκατάλειψης της γης και του φαινόμενου της μετανάστευσης). Ιδιαίτερα προβλήματα που αντιμετώπισε η Ελληνική γεωργία ήσαν η μικρή ιδιοκτησία και ο τεμαχισμός της ιδιοκτησίας των αγροτικών εκτάσεων σε μικρά κτήματα που δεν ευνοούσε την εντατική εκμετάλλευση. Για την αντιμετώπιση αυτών των εμποδίων αυτών εφαρμόστηκε από την δεκαετία του 1950 το σύστημα του αναδασμού με το οποίο επιχειρήθηκε η αντικατάσταση της πολυτεμαχισμένης γης με ενιαία και συνεχή αγροτικά τεμάχια, και επίσης στα πλαίσια του αναδασμού έγινε προσπάθεια για την ανάπτυξη των εγγειοβελτιωτικών έργων, την εφαρμογή νέων τεχνολογικών μεθόδων και την εντατική και πιο αποδοτική καλλιέργεια του εδάφους.
2. **Στον δευτερογενή τομέα**, η δημιουργία των διαφόρων έργων υποδομής συνετέλεσε διαχρονικά στην αύξηση της βιομηχανικής παραγωγής στο Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν, καθώς επίσης και στην απασχόληση στον συγκεκριμένο τομέα. Στις δεκαετίες του 1950 και 1960 εκτός από την πραγματοποίηση των μεγάλων δημοσίων επενδύσεων σε βασικά έργα υποδομής που βοήθησαν την ανάπτυξη της Ελληνικής βιομηχανίας, έλαβαν μέρος και μεγάλα επενδυτικά προγράμματα σε βιομηχανικούς τομείς και μάλιστα σε τομείς βαριάς βιομηχανίας, όπως για παράδειγμα στις βιομηχανίες χάλυβος, μεταλλευμάτων και ναυπηγείων.
3. **Η συνεισφορά του τριτογενή τομέα** στο Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν καθώς επίσης και στην απασχόληση αποδεικνύει την αύξηση του ρόλου του τριτογενή τομέα και την "στροφή" της Ελληνικής οικονομίας αρχικά από τον πρωτογενή τομέα, αργότερα στον δευτερογενή τομέα και τελικά στον τριτογενή τομέα. Οι μεταφορές και οι επικοινωνίες αυξήθηκαν το 1990 κατά 4% και το 1991 κατά ένα ποσοστό 3% περίπου. Μεγάλη αύξηση σημείωσε και ο τομέας των τραπεζών και των ασφαλειών (εξ' αιτίας κυρίως των

μεγάλων περιθωρίων κέρδους που παρουσίασαν). Εν' τούτοις το μεγαλύτερο μερίδιο αύξησης του τριτογενούς τομέα οφείλεται στην ραγδαία αύξηση του δημοσίου τομέα καθώς επίσης και στην σημαντική ανάπτυξη του τουριστικού τομέα.

Πηγή:http://www.prd.uth.gr/sites/GS_RSAI/CONFERENCE_MAY2011_SITE/PAPERS_MAY2011_PDF_CD/KORRES_G_TSOBANOGLOU_G_KOKKINOY_E_29.pdf

2.2 Τάσεις

Η Ελλάδα έχει το μεγαλύτερο γεωργικό κλάδο (7% του ΑΕΠ) σε σχέση με τις άλλες χώρες της ΕΕ, πράγμα που δηλώνει τη σημασία της γεωργίας για τη χώρα. Η χώρα με το χαμηλότερο ποσοστό είναι το Λουξεμβούργο, όπου η γεωργία καλύπτει μόνο το 0,5% του ΑΕΠ.

Στην Ελλάδα η μεταποίηση φτάνει το 22% του συνολικού ΑΕΠ, ποσοστό σχετικά χαμηλό σε σύγκριση με τα ποσοστά των άλλων μελών της ΕΕ. Οι μόνες χώρες στην ΕΕ με λιγότερο κυρίαρχη βιομηχανία είναι η Κύπρος και το Λουξεμβούργο. Η χώρα με το υψηλότερο ποσοστό είναι η Τσεχία, όπου το 39,3% του ΑΕΠ της προέρχεται από βιομηχανικές δραστηριότητες.

Όσον αφορά στον κλάδο των υπηρεσιών, η Ελλάδα κατέχει την έβδομη θέση, πράγμα που υποδεικνύει ότι οι υπηρεσίες στην Ελλάδα είναι πολύ πιο σημαντικές απ' ότι η βιομηχανία, φτάνοντας το 71% του συνολικού ΑΕΠ. Η χώρα με το υψηλότερο ποσοστό του ΑΕΠ στις υπηρεσίες είναι το Λουξεμβούργο με 83,1% ενώ το χαμηλότερο ποσοστό το έχει η Τσεχία (57,3%).

2.3 Υποδομές και υπηρεσίες μεταφορών

Τα στοιχεία για τις μεταφορές στην Ελλάδα σε σχέση με αυτά της ΕΕ, υποδεικνύουν ότι η συμμετοχή του τομέα στην ανάπτυξη της χώρας είναι ισχυρότερη απ' ότι στην υπόλοιπη Ευρώπη. Με την άρση των εγγενών εμποδίων προσβασιμότητας, εξασφαλίζεται η ευρύτερη διάχυση της οικονομικής ανάπτυξης και των συνεργειών της οικονομικής δραστηριότητας τόσο σε εθνικό όσο και σε περιφερειακό επίπεδο. Παράλληλα, οφείλεται και σε εξωγενείς γεωπολιτικούς παράγοντες, όπως η διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η δημιουργία της Ζώνης Ελεύθερου Εμπορίου με τους Μεσογειακούς Εταίρους της Ε.Ε, που συντελεί στη διεύρυνση του ζωτικού οικονομικού χώρου της Ελλάδας διαμέσου και του συστήματος μεταφορών. Οι παράγοντες αυτοί σε συνδυασμό με την προς τα

ανατολικά μετατόπιση του «γεωπολιτικού» κέντρου βάρους της ΕΕ, μεγεθύνουν τη σημασία της χώρας και του ρόλου της στην περιοχή των Βαλκανίων και της ανατολικής Μεσογείου. Η προοπτική αυτή αναμένεται να ενισχύσει το ρόλο του συστήματος μεταφορών της χώρας σε διεθνές και εθνικό επίπεδο.

2.3.1 Οδικές Μεταφορές – οδικό δίκτυο

Η κατάσταση του βασικού διαπεριφερειακού οδικού δικτύου της χώρας παραμένει στο σύνολό της μέτρια, παρά τις σημαντικές τμηματικές βελτιώσεις των τελευταίων ετών. Βασική αιτία αποτελούν η εξάρτηση από μη αναβαθμισμένα σε ένα ομοιογενές επίπεδο σύγχρονων λειτουργικών προδιαγραφών οδικά τμήματα, καθώς και οι ελλείψεις συνδέσεις. Ανεπάρκειες εντοπίζονται και στις συνδέσεις του βασικού οδικού δικτύου με τα αστικά κέντρα και τις παραγωγικές περιοχές της χώρας, καθώς επίσης και με σημαντικούς συγκοινωνιακούς κόμβους των λοιπών δικτύων μεταφορών (λιμένων, αεροδρομίων, εμπορευματικών κέντρων κ.λ.π.) με αποτέλεσμα να καθυστερεί η ανάπτυξη των συνδυασμένων μεταφορών στη χώρα. Επιπλέον, σημαντικές ελλείψεις παραμένουν στη βασική οδική υποδομή των μεγάλων αστικών κέντρων της χώρας.

Κύριος στόχος της χώρας είναι η ανάπτυξη του Διευρωπαϊκού Οδικού Δικτύου (ΔΟΔ) με σύγχρονες προδιαγραφές και με προτεραιότητα στο σύστημα αξόνων ΠΑΘΕ και ΕΓΝΑΤΙΑΣ ΟΔΟΥ, που εντάσσεται στα 30 έργα προτεραιότητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης σύμφωνα με την αποφ. Αριθ. 884/2004/ΕΚ «περί των κοινοτικών προσανατολισμών για την ανάπτυξη του διευρωπαϊκού δικτύου μεταφορών».

Παράλληλη επιδίωξη αποτελεί η συμπλήρωση/αναβάθμιση της αστικής οδικής υποδομής των μητροπολιτικών περιοχών και η βελτίωση της σύνδεσης των αστικών κέντρων, των παραγωγικών περιοχών της χώρας και των κύριων αρχαιολογικών και τουριστικών προορισμών με το ΔΟΔ, καθώς και η βελτίωση της σύνδεσης με τα υπόλοιπα μεταφορικά δίκτυα της χώρας.

Παρά τις συνεχείς σημαντικές αυξήσεις, ο αριθμός των μικρών επιβατικών οχημάτων που κυκλοφορούσαν στην Ελλάδα το 2003 ήταν περιορισμένος, σε σχέση με τον πληθυσμό της χώρας. Ο δείκτης οχημάτων ανά 1.000 κατοίκους, παρότι στην Αττική δεν παρουσιάζει σημαντική υστέρηση, στην Ελλάδα συνολικά ήταν κατά το έτος αυτό 348, στο επίπεδο του 70% του αντίστοιχου δείκτη της Ε.Ε. των 15 και του 75% της Ε.Ε. των 25, με αποτέλεσμα η χώρα να κατατάσσεται στην 15η θέση στην Ε.Ε. των 15 και στην 20ή θέση στην Ε.Ε. των 25.

Η θέση της χώρας ήταν πολύ υψηλότερη ως προς τον αριθμό λεωφορείων-πούλμαν και φορτηγών αυτοκινήτων ανά 1.000 κατοίκους – με τους ελληνικούς δείκτες σημαντικά υψηλότερους από τους αντίστοιχους μέσους της Ε.Ε. 19

2.3.2 Σιδηροδρομικές Μεταφορές

Η συμμετοχή του σιδηρόδρομου στις χερσαίες μεταφορές στην Ελλάδα είναι εξαιρετικά περιορισμένη. Το 2000 ο σιδηρόδρομος μετείχε στις χερσαίες επιβατικές μεταφορές της Ελλάδας με ποσοστό 1,8%, με τη χώρα να καταλαμβάνει την τελευταία θέση στην Ε.Ε. των 15 και την προτελευταία στην Ε.Ε. των 25. Η κατάσταση δεν έχει βελτιωθεί τα πιο πρόσφατα χρόνια, δεδομένης της στασιμότητας στο επιβατικό έργο του σιδηρόδρομου στην Ελλάδα, σε αντίθεση με τις σχετικές αυξήσεις που εμφανίσθηκαν σε άλλες χώρες της Ε.Ε. Το ποσοστό του σιδηρόδρομου στις χερσαίες εμπορευματικές μεταφορές στην Ελλάδα είναι επίσης περιορισμένο, λίγο άνω του 2%, έναντι 8% στην Ε.Ε. το 2002. Οι προοπτικές πάντως στον τομέα αυτό αρχίζουν να διαφαίνονται θετικές, δεδομένης της αύξησης στο εμπορευματικό έργο του σιδηρόδρομου τα τελευταία χρόνια.

Στα διευρωπαϊκά σιδηροδρομικά δίκτυα εντάσσεται ο βασικός σιδηροδρομικός άξονας της χώρας, ο άξονας Πατρών - Αθηνών - Θεσσαλονίκης - Ειδομένης / Προμαχώνα (Π.Α.Θ.Ε./Π.). Παρά τον εκσυγχρονισμό του βασικού αυτού άξονα, εάν εξαιρεθούν τα τμήματα που αναμένεται να έχουν ολοκληρωθεί μέχρι το τέλος της προγραμματικής περιόδου 2000-2006, (περίπου 74% του μήκους του δικτύου), η γραμμή στο υπόλοιπο δίκτυο έχει πολύ φτωχά γεωμετρικά χαρακτηριστικά, πεπαλαιωμένη υποδομή, ενώ χαρακτηρίζεται από ανυπαρξία σύγχρονων τηλεπικοινωνιών και σηματοδότησης.

2.3.3 Συνδυασμένες Μεταφορές

Μέχρι σήμερα σημειώνονται σοβαρές καθυστερήσεις στην υλοποίηση έργων που εξυπηρετούν τις συνδυασμένες μεταφορές, με συνέπεια η Ελλάδα να μην διαθέτει ακόμα οργανωμένο και διαλειτουργικό δίκτυο εμπορευματικών κέντρων. Η δημιουργία Εμπορευματικών Κέντρων δεν υλοποιήθηκε, κυρίως εξαιτίας της έλλειψης σχετικού νομικού πλαισίου, το οποίο ψηφίστηκε μόλις πρόσφατα.

Ταυτόχρονα, η διασύνδεση των οδικών, σιδηροδρομικών, θαλασσιών και άλλων μεταφορικών δικτύων δεν παρουσίασε σημαντική βελτίωση κατά την προγραμματική περίοδο 2000-2006 και, έτσι το ελληνικό σύστημα εμπορευματικών μεταφορών παρουσιάζει προβλήματα και ελλείψεις στην οργάνωση και λειτουργία του, στις υποδομές και αδυναμία εξυπηρέτησης των συνδυασμένων μεταφορών, με αρνητικές επιπτώσεις στη δυνατότητα προσέλκυσης διερχόμενων εμπορευματικών ροών.

2.3.4 Αστικές συγκοινωνίες και σχετικές υποδομές

Το βασικότερο πρόβλημα των αστικών συγκοινωνιών, που χρησιμοποιούν το οδικό δίκτυο στα μεγάλα αστικά κέντρα άπτεται του κυκλοφοριακού προβλήματος. Το πρόβλημα αυτό παρουσιάζει τάση επιδείνωσης, τόσο λόγω της συνεχούς αύξησης που παρατηρείται στη ζήτηση του σχετικού μεταφορικού έργου, όσο και του περιορισμένου ρυθμού αύξησης της κυκλοφοριακής ικανότητας του αστικού οδικού δικτύου σε σχέση με την αντίστοιχη αύξηση της κυκλοφοριακής ζήτησης.

Κατά το στάδιο της κατάρτισης της πολιτικής μεταφορών, οι ανισότητες που είχαν διαπιστωθεί στην πρόσβαση σε υψηλού επιπέδου υπηρεσίες αστικών συγκοινωνιών, μεταξύ της Ελλάδας και των άλλων χωρών της Ε.Ε. εξακολουθούν να υφίστανται, παρά την ουσιαστική βελτίωση του συστήματος (κυρίως στην Αθήνα) με σημαντικές παρεμβάσεις που ολοκληρώθηκαν και αποδόθηκαν σε λειτουργία. Η ζήτηση και οι απαιτήσεις για ποιοτική αναβάθμιση της εξυπηρέτησης, εξακολουθούν να αυξάνουν με γρήγορους ρυθμούς, καθιστώντας απαραίτητη την σημαντική αύξηση των βελτιωτικών παρεμβάσεων. Οι ανισότητες στο σύστημα αστικών συγκοινωνιών είναι επίσης έντονες μεταξύ των κύριων αστικών κέντρων της χώρας.

Το 2003 η Ελλάδα εξακολουθούσε να υστερεί των μέσων δεικτών ανά κάτοικο της Ε.Ε., αλλά η σχετική διαφορά μειώνεται, ιδιαίτερα από το 2000 και μετά, λόγω της ταχύτερης αύξησης του σχετικού μεταφορικού έργου στην Ελλάδα.

2.3.5 Αεροπορικές Μεταφορές

Το ελληνικό δίκτυο αεροδρομίων είναι πολύ εκτεταμένο σε σχέση με την έκταση και τον πληθυσμό της χώρας, λόγω της ιδιαίτερης γεωμορφολογίας και του ανάγλυφου της, που καθιστά την αεροπορική σύνδεση απαραίτητη για την αποτελεσματική διασύνδεση του νησιωτικού χώρου και της Περιφέρειας με τα μεγάλα αστικά κέντρα. Τα γεωγραφικά χαρακτηριστικά της χώρας και η περιφερειακή της θέση σε σχέση με τα δυναμικά ευρωπαϊκά κέντρα, σε συνδυασμό με την μείωση του κόστους μετακίνησης που οφείλεται στην απελευθέρωση των αερομεταφορών, οδηγεί σε μία σχεδόν απόλυτη εξάρτηση των διεθνών επιβατικών μετακινήσεων της χώρας από τις αεροπορικές μεταφορές.

Οι αεροπορικές μεταφορές της χώρας αναμένεται να αποκτήσουν ακόμη μεγαλύτερο ρόλο με την διεύρυνση της Ε.Ε. και την επέκταση του ζωτικού οικονομικού χώρου της Ελλάδας προς την κεντρική και ανατολική Ευρώπη.

Στην Ελλάδα την τελευταία πενταετία παρατηρείται σημαντική αύξηση της συνολικής αεροπορικής επιβατικής κίνησης – 5% και 11% αύξηση στις πτήσεις εσωτερικού και εξωτερικού αντίστοιχα. Επίσης, υπολογίζεται ότι το 2004 τα

αεροδρόμια της Ελλάδας εξυπηρετούσαν περίπου το 4% της επιβατικής κίνησης μεταξύ των 25 Κρατών-Μελών της Ε.Ε. Η Ελλάδα, σύμφωνα με τα στοιχεία του 2004, κατατάσσεται στην 6η θέση μεταξύ των 25 Χωρών της Ε.Ε. ως προς το απόλυτο μέγεθος της επιβατικής κίνησης αερομεταφορών και στην 7η θέση ως προς το μέγεθος αυτό κατ' αναλογία με το μόνιμο πληθυσμό (ανά 1.000 κατοίκους) με ένα μεγάλο μέρος της κίνησης να δημιουργείται από πτήσεις charter που διακινούν τουρίστες προς και από τους διάφορους τουριστικούς προορισμούς της χώρας.

2.3.6 Θαλάσσιες Μεταφορές

Λόγω του έντονου νησιωτικού της χαρακτήρα η Ελλάδα έχει σημαντική εξάρτηση από τις θαλάσσιες μεταφορές, που έχουν οδηγήσει στην ανάπτυξη μεγάλου αριθμού νησιωτικών λιμένων. Κατά τη διάρκεια των προηγούμενων προγραμματικών περιόδων έχουν υλοποιηθεί σημαντικές παρεμβάσεις βελτίωσης / εκσυγχρονισμού στους κύριους εμπορευματικούς και σε επιλεγμένους ακτοπλοϊκούς λιμένες. Οι παρεμβάσεις αυτές, συμβάλλουν συνολικά στην ανάπτυξη των πανευρωπαϊκών θαλάσσιων εμπορευματικών διαδρόμων και ενισχύουν την ισόρροπη περιφερειακή ανάπτυξη της χώρας.

Παρά τη σχετική πρόοδο, η διασύνδεση των οδικών, θαλασσιών και άλλων μεταφορικών δικτύων της Ε.Ε. δεν έχει πλήρως επιτευχθεί, καθώς θα πρέπει να υλοποιηθούν συμπληρωματικές υποδομές, των οποίων η ολοκλήρωση θα επιτρέψει την κεφαλαιοποίηση των ωφελειών των προηγηθεισών επενδύσεων.

Στην Ελλάδα, η αύξηση του αριθμού των κατάπλων πλοίων, της διακίνησης επιβατών ακτοπλοΐας και της διακίνησης εμπορευμάτων εσωτερικού και εξωτερικού είναι σημαντική. Αντίθετα, περιορισμένη και φθίνουσα είναι η διακίνηση επιβατών τακτικών γραμμών εξωτερικού, ενώ στασιμότητα παρουσιάζει η κίνηση των τοπικών πορθμείων.

2.4 Τουρισμός και ναυτιλία

Παρά το μικρό της μέγεθος, η Ελλάδα κατέχει σημαντική θέση στο παγκόσμιο εμπόριο υπηρεσιών, γεγονός που οφείλεται κατά βάση στη δραστηριότητα της ελληνικής ναυτιλίας και του τουρισμού. Με βάση τα οριστικά στοιχεία του World Trade Organization για το 2003, η Ελλάδα είναι ο 9ος εξαγωγέας στις ταξιδιωτικές υπηρεσίες και ο 15ος στις μεταφορικές.

Ο τουρισμός αποτελεί τις τελευταίες δεκαετίες τον ταχύτερα αναπτυσσόμενο οικονομικό τομέα σε παγκόσμιο επίπεδο. Για την Ελλάδα αυτό αντιστοιχεί σε δεκατρία εκατομμύρια αφίξεις αλλοδαπών τουριστών ετησίως (15η χώρα παγκοσμίως στις τουριστικές αφίξεις), στοιχείο που την κατατάσσει στην

τέταρτη θέση των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε καθαρά έσοδα από τον τουρισμό. Ο τουρισμός συμβάλλει, επίσης, στο 17% του ΑΕΠ ενώ παράλληλα εξασφαλίζει 800.000 θέσεις άμεσης ή έμμεσης απασχόλησης (18% της συνολικής απασχόλησης).

Ενδεικτικό της συμβολής του τουριστικού κλάδου στην ανάπτυξη της εθνικής οικονομίας αποτελεί ότι το μέγεθος της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας του κλάδου των ξενοδοχείων και εστιατορίων στην Ελλάδα το έτος 2004 ανήλθε σε 8.821,9 εκατ. € και αντιστοιχούσε στο 7,57% της εθνικής ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας. Σε σχέση με το παρελθόν, το μέγεθος της συμμετοχής του κλάδου στη συνολική ακαθάριστη προστιθέμενη αξία είναι αυξανόμενο.

Κατά την περίοδο 1990-2000 διατηρήθηκαν θετικοί ρυθμοί μεταβολής της τουριστικής κίνησης. Ωστόσο, στην περίοδο 2000-04 σημειώθηκε συρρίκνωση της τουριστικής κίνησης. Συγκεκριμένα, οι αφίξεις των αλλοδαπών τουριστών στα ξενοδοχειακά και συναφή καταλύματα το 2004 έφτασαν τις 6.313.228 σημειώνοντας μείωση σε σχέση με το 2000 της τάξης του 18,72%. Κατά το ίδιο χρονικό διάστημα, παρατηρούνται οι ίδιες τάσεις και στην εσωτερική τουριστική κίνηση, με μικρότερη ωστόσο ένταση. Συγκεκριμένα, οι αφίξεις ημεδαπών στα ξενοδοχειακά και συναφή καταλύματα το 2004 έφτασαν τις 5.567.107, καταγράφοντας μείωση 4,62% σε σχέση με το 2000. Έτσι, ο συνολικός αριθμός αφίξεων το 2004 ανήλθε σε 11.880.335 παρουσιάζοντας πτώση 12,67% σε σχέση με το 2000.

Η υποχώρηση του επιπέδου της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής τουριστικής βιομηχανίας οφείλεται σε πολλούς λόγους. Ένας από αυτούς είναι και η είσοδος της Ελλάδας στην Ευρωζώνη, που, λόγω της ισχυρής ισοτιμίας του ευρώ, κατέστησε την χώρα λιγότερο ελκυστική, από ανταγωνίστριες χώρες της Μεσογείου. Ωστόσο, η υιοθέτηση του ευρώ δεν αποτελεί τον καθοριστικό παράγοντα για την απώλεια της ανταγωνιστικής ισχύος της χώρας στην τουριστική αγορά. Η Ελλάδα κατέχει τη 16η θέση στη λίστα των πιο δημοφιλών τουριστικών προορισμών, με μερίδιο αγοράς για το 2003 ίσο με 2,03%. Τις 5 πρώτες θέσεις ως προς τις αφίξεις αλλοδαπών τουριστών το 2004 κατέχουν η Γαλλία (9,8%), η Ισπανία 17 (7,0%), οι Η.Π.Α. (6,0%), η Κίνα (5,5%) και η Ιταλία (4,9%). Γενικότερα, κατά την περίοδο 2000-2004 παρατηρούνται ιδιαίτερα καλές επιδόσεις για τις άμεσα ανταγωνίστριες προς την Ελλάδα χώρες, με εξαίρεση ίσως την Ιταλία.

Κυρίαρχα χαρακτηριστικά της τουριστικής ανάπτυξης μέχρι σήμερα αποτέλεσαν η έλλειψη στρατηγικού προγραμματισμού, ο αυτοσχεδιασμός και η απορρυθμίστη. Το κυρίαρχο τουριστικό προϊόν της χώρας τις τελευταίες δεκαετίες είναι ο αδιαφοροποίητος παραθεριστικός τουρισμός («ήλιος και θάλασσα»), ενώ διαφοροποιημένα συμπληρωματικά τουριστικά προϊόντα έχουν κάνει την εμφάνισή τους τα τελευταία χρόνια, χωρίς όμως να επηρεάσουν σημαντικά το συνολικό τουριστικό προϊόν.

Ο εντεινόμενος ανταγωνισμός της παγκοσμιοποιημένης πλέον τουριστικής οικονομίας, τόσο από την πλευρά της προσφοράς με την εμφάνιση νέων τουριστικών προορισμών χαμηλού κόστους και παραπλήσιου προϊόντος, όσο και από την πλευρά της ζήτησης λόγω της μετεξέλιξης των καταναλωτικών προτύπων και της παγκόσμιας οικονομικής ύφεσης, έχουν μεταβάλει καθοριστικά τα συστατικά στοιχεία της τουριστικής οικονομίας. Η διεθνής εμπειρία δείχνει ότι ο ανταγωνισμός εντείνεται και εστιάζεται όλο και περισσότερο μεταξύ προορισμών, ενώ η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας είναι το κλειδί για την ευημερία (των τουριστικών προορισμών).

Η Ελλάδα κατέχει ισχυρά συγκριτικά πλεονεκτήματα και στον τομέα της ναυτιλίας, όπου διαδραματίζει πρωταγωνιστικό ρόλο στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής αλλά και της διεθνούς ναυτιλιακής κοινότητας και αποτελεί κόμβο για τα συγκοινωνιακά και μεταφορικά δίκτυα που συνδέουν την Ε.Ε. με χώρες της Ασίας και της Αφρικής. Ο υπό ελληνική σημαία στόλος καταλαμβάνει την τέταρτη θέση στον κόσμο με βάση τη χωρητικότητά του, ενώ ο ελληνόκτητος στόλος κατατάσσεται ως η σημαντικότερη πλοιοκτητική κοινότητα του κόσμου και ελέγχει το 14,1% της παγκόσμιας χωρητικότητας και 16,5% της μεταφορικής ικανότητας. Στην ΕΕ ο υπό Ελληνική σημαία στόλος καταλαμβάνει την πρώτη θέση και απασχολεί περισσότερους από 25.000 Έλληνες ναυτικούς. Επιπλέον, η Ελλάδα κατέχει την πρώτη θέση στην ΕΕ ως προς τη θαλάσσια κίνηση επιβατών, με ποσοστό 25% του κοινοτικού συνόλου.

Ωστόσο, η ναυπηγική δραστηριότητα στην Ελλάδα έχει συρρικνωθεί, ενώ στην ίδια σχεδόν κατάσταση βρίσκεται και η ναυπηγοεπισκευαστική δραστηριότητα.

2.5 Αγορά κεφαλαίων

Κύρια χαρακτηριστικά της πορείας της ελληνικής κεφαλαιαγοράς τα τελευταία χρόνια είναι η αύξηση της χρηματιστηριακής αξίας των μετοχών ως ποσοστό του Α.Ε.Π. και η διαμόρφωσή της σε επίπεδα που πλησιάζουν το μέσο όρο των χρηματιστηριακών αγορών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η σημαντική αύξηση της συμμετοχής ξένων θεσμικών επενδυτών στην ελληνική χρηματιστηριακή αγορά, η μείωση του κόστους διενέργειας χρηματιστηριακών συναλλαγών και των εισφορών των μελών του Χρηματιστηρίου Αθηνών, η βελτίωση της κερδοφορίας των περισσότερων εισηγμένων εταιρειών, και η αύξηση των μερισματικών τους αποδόσεων.

Από την άλλη πλευρά, παρατηρούνται ορισμένες αδυναμίες στην ελληνική κεφαλαιαγορά οι οποίες χρήζουν αντιμετώπισης και λήψης μέτρων για βελτίωση. Συγκεκριμένα, ο δείκτης ρευστότητας της ελληνικής χρηματιστηριακής αγοράς

διαμορφώνεται σε επίπεδο χαμηλότερο από εκείνο του μέσου όρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι ημερήσιες συναλλαγές παρουσιάζουν υψηλό δείκτη συγκέντρωσης σε μικρό αριθμό μετοχών, ενώ καταγράφεται περιορισμένη διασπορά μετοχικής ιδιοκτησίας σε πολλές εισηγμένες εταιρείες του Χρηματιστηρίου Αθηνών.

Η ελληνική κεφαλαιαγορά διαθέτει, πλέον, ένα ολοκληρωμένο και σύγχρονο θεσμικό και εποπτικό πλαίσιο λειτουργίας το οποίο διασφαλίζει την αποτελεσματική λειτουργία και διαφάνεια της αγοράς. Ειδικότερα, το θεσμικό και κανονιστικό πλαίσιο λειτουργίας της ελληνικής χρηματιστηριακής αγοράς έχει πλήρως εκσυγχρονιστεί καθώς έχει πραγματοποιηθεί σημαντική ενίσχυση του νομοθετικού πλαισίου και των υποδομών εποπτείας. Σε αυτό το πλαίσιο, η Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς ασκεί την προληπτική και κατασταλτική της εποπτεία για τη διασφάλιση της εύρυθμης λειτουργίας της κεφαλαιαγοράς με μεγαλύτερη ευχέρεια και αυτοτέλεια καθώς οι (επιμέρους) εποπτικές αρμοδιότητες του Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών και του Χρηματιστηρίου Αθηνών έχουν μεταφερθεί πλήρως στην Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς ούτως ώστε αυτή να λειτουργεί με βάση τις προδιαγραφές των ευρωπαϊκών προτύπων και πρακτικών.

Τέλος, όσον αφορά το μελλοντικό σχεδιασμό δράσεων για την περαιτέρω ανάπτυξη της ελληνικής χρηματιστηριακής αγοράς από πλευράς των ελληνικών αρχών, βρίσκεται σε εξέλιξη σχετικός σχεδιασμός ο οποίος προβλέπει, τη δημιουργία και εισαγωγή στην αγορά νέων χρηματοοικονομικών προϊόντων και επενδυτικών εργαλείων, η δημιουργία κατάλληλου θεσμικού πλαισίου για είσοδο και δραστηριοποίηση στην εγχώρια αγορά των ραγδαία αναπτυσσόμενων παγκοσμίως αντισταθμιστικών επενδυτικών κεφαλαίων, η επανεξέταση του φορολογικού πλαισίου των αμοιβαίων κεφαλαίων, η αναθεώρηση του υφιστάμενου θεσμικού πλαισίου για την εταιρική διακυβέρνηση των εισηγμένων εταιρειών προκειμένου αυτό να εναρμονισθεί με τις αναθεωρημένες αρχές εταιρικής διακυβέρνησης του ΟΟΣΑ, η διεύρυνση του ωραρίου λειτουργίας του Χρηματιστηρίου Αθηνών ούτως ώστε αυτό να συγκλίνει πλήρως με τα αντίστοιχα των ευρωπαϊκών χρηματιστηριακών αγορών, η δημιουργία μικρής χρηματιστηριακής αγοράς με περιορισμένες προϋποθέσεις εισαγωγής εταιρειών σε αυτήν προκειμένου να προσελκύονται μικρές εταιρείες στο Χρηματιστήριο Αθηνών και κερδοσκοπικά επενδυτικά κεφάλαια, κ.α.

2.6 Ενέργεια

Στην Ελλάδα, στη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας η ενεργειακή κατανάλωση αυξάνεται με υψηλούς ρυθμούς ιδιαίτερα στον κτιριακό τομέα και στις μεταφορές. Οι παραγωγικές διαδικασίες εξακολουθούν να είναι ενεργειακά σπάταλες, δηλαδή δεν έχουν υιοθετηθεί επαρκείς πρακτικές εξοικονόμησης ενέργειας. Παράλληλα, εμφανίζεται σε πολύ χαμηλές θέσεις και κάτω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο όσον αφορά τις εκπομπές ρύπων του «φαινομένου του θερμοκηπίου» και κυρίως του διοξειδίου του άνθρακα, ως αποτέλεσμα της χρήσης ορυκτών καυσίμων στην παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας. Ο τομέας των κτιρίων, ο οποίος ευθύνεται για το 40% περίπου της ενεργειακής κατανάλωσης, άρα και της έμμεσης εκπομπής διοξειδίου του άνθρακα μαζί με τις ρυπογόνες βιομηχανίες, απαιτούν την λήψη πρόσθετων μέτρων περιβαλλοντικής πολιτικής.

Ως προς την ενεργειακή ένταση της οικονομίας, η Ελλάδα εμφανίζεται σε υψηλότερα επίπεδα (250 kg ανά μονάδα ΑΕΠ) από το μέσο ευρωπαϊκό όρο (EE-25 210 kg), παρουσιάζοντας όμως μικρή κάμψη. Η τελική κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας στην Ελλάδα κατά το 2005 έφθασε συνολικά τις 51074 GWh εκ των οποίων: η βιομηχανία κατανάλωσε 15156 GWh, ο τομέας μεταφορών 199 GWh, ο εμπορικός τομέας και οι δημόσιες υπηρεσίες 16479 GWh, ο οικιακός 16875 GWh και ο αγροτικός 2932 GWh. Η συνολική εγκατεστημένη ισχύς των μονάδων ηλεκτροπαραγωγής της χώρας κατά το 2005 ήταν 14023 MW εκ των οποίων, οι παραγωγοί ηλεκτρικής ενέργειας είχαν 13763,71 MW και οι συμπαραγωγοί 259,785 MW. Ο λιγνίτης αποτελεί την κύρια πηγή της πρωτογενούς εγχώριας παραγωγής ενέργειας, αντιπροσωπεύοντας ποσοστό 82,95% του συνόλου.

Η συνολική ακαθάριστη παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας το 2005 στη χώρα ανήλθε στις 60020 GWh οι οποίες προήλθαν κατά 59,2% από στερεά καύσιμα, 15,3% από υγρά, 13,6% από φυσικό αέριο, 9,35% από υδροηλεκτρικά, 2,1% από αιολικά και 0,37% από 21 βιομάζα και απόβλητα. Σύμφωνα με τις προβλέψεις εκτιμάται ότι το 2010 η ζήτηση ηλεκτρικής ενέργειας θα ανέλθει στις 71546 GWh.

Η Ελλάδα, αν και προικισμένη με φυσικούς πόρους, παρουσιάζει χαμηλό μερίδιο παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας και συγκεκριμένα 9,6% για το 2003 (σε σχέση με το μέσο όρο EE25 12,7%). Η Οδηγία 2001/77/ΕΕ προβλέπει για την Ελλάδα ενδεικτικό στόχο κάλυψης από ανανεώσιμες ενεργειακές πηγές, περιλαμβανομένων των μεγάλων υδροηλεκτρικών έργων, σε ποσοστό της ακαθάριστης κατανάλωσης ενέργειας κατά το έτος 2010 ίσο με 20,1%, στόχος συμβατός με τις υποχρεώσεις που απορρέουν από το Πρωτόκολλο του Κιότο.

Το ενεργειακό σύστημα της χώρας μας βρίσκεται σε στάδιο μετεξέλιξης στο πλαίσιο της πορείας για την απελευθέρωση των αγορών ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου και παράλληλα της πολιτικής προώθησης των ΑΠΕ και ΣΗΘ. Η

απελευθέρωση της ελληνικής αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας εξελίχθηκε σταδιακά και όχι πάντα με τους απαιτούμενους ρυθμούς σύμφωνα με τα χρονοδιαγράμματα της κοινοτικής οδηγίας. Το τελευταίο διάστημα, ωστόσο, το Υπουργείο Ανάπτυξης έχει επιταχύνει σημαντικά τις σχετικές νομοθετικές ρυθμίσεις. Ειδικότερα:

- Στον τομέα του φυσικού αερίου ολοκληρώνεται το νομοθετικό πλαίσιο, που θα οδηγήσει στην απελευθέρωση της εγχώριας αγοράς. Τον Δεκέμβριο του 2005, ψηφίστηκε στην Ελληνική Βουλή, ο Ν. 3428/2005, με τον οποίο τίθενται οι κανόνες λειτουργίας μίας απελευθερωμένης αγοράς. Τον Μάρτιο του 2006, εκδόθηκε η Υ.Α. που καθορίζει το μηχανισμό υπολογισμού των τιμολογίων μεταφοράς και αναμένεται να εκδοθεί Υ.Α. για την Πρότυπη Σύμβαση Μεταφοράς μεταξύ των Χρηστών του Συστήματος και του Διαχειριστή του ΕΣΜΦΑ. Με αυτές τις νομοθετικές παρεμβάσεις, δίδεται η δυνατότητα σε οποιονδήποτε νέο προμηθευτή να δραστηριοποιηθεί στην Ελληνική αγορά.

- Με την ψήφιση του Ν. 3426/2005 περί επιτάχυνσης της διαδικασίας για την απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας δημιουργείται ένα σύγχρονο πλαίσιο, ελκυστικό για επενδύσεις μεγάλης κλίμακας στην ηλεκτροπαραγωγή, με προφανή οφέλη για την απασχόληση και τους καταναλωτές. Ταυτόχρονα ενισχύεται ο ανταγωνισμός και, σταδιακά, μέχρι τον Ιούλιο του 2007, όλοι οι καταναλωτές, συμπεριλαμβανομένων των οικιακών, αποκτούν τη δυνατότητα επιλογής του προμηθευτή τους.

- Με το Ν. 3468/2006 θεσπίστηκε νέο πλαίσιο για τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας και ολοκληρώθηκε η εναρμόνιση του εθνικού δικαίου με την Οδηγία 2001/77/ΕΚ. Ο νόμος αυτός αποτελεί μια μείζονος σημασίας παρέμβαση για την προώθηση της χρήσης των ΑΠΕ, δεδομένου ότι απλοποιείται η αδειοδοτική διαδικασία και παρέχονται σημαντικά οικονομικά κίνητρα για ιδιωτικές επενδύσεις.

Οι εθνικές δράσεις στον τομέα ενέργειας και φυσικών πόρων στην προγραμματική περίοδο 2000-2006 υλοποιήθηκαν μέσω του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης και ειδικότερα του Επιχειρησιακού Προγράμματος για την Ανταγωνιστικότητα (ΕΠΙΑΝ). Η ολοκλήρωση της απελευθέρωσης των αγορών ενέργειας, σε συνδυασμό με τις μεγάλες διεθνείς ενεργειακές πρωτοβουλίες δημιουργούν ένα νέο τοπίο στην ενέργεια. Η χώρα μας, στο σταυροδρόμι των μεγάλων διεθνών ενεργειακών δρόμων ηλεκτρισμού, φυσικού αερίου και πετρελαίου, διαθέτει πλέον ένα πλαίσιο ελκυστικό για την προσέλκυση επενδύσεων μεγάλης κλίμακας με στόχο τον ασφαλή ενεργειακό εφοδιασμό, τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και την αναβάθμιση της γεωστρατηγικής της θέσης.

2.7 Μεταποίηση

Ο συνολικός δείκτης παραγωγής της μεταποίησης, εμφανίζει μία στασιμότητα μετά το έτος 2000, στο τέλος μιας περιόδου αύξησης (1995-2000). Οι περισσότεροι κλαδικοί δείκτες παρουσιάζουν μικρές αλλαγές το 2004, ως ένδειξη διατήρησης είτε σταθερής είτε ελαφρά καθοδικής πορείας. Συγκεκριμένα:

- υποχωρούν οι κλάδοι Κλωστοϋφαντουργικών υλών, Ειδών ενδυμασίας, Δέρματος -ειδών υποδήσεως, Ξύλου και φελλού, Λοιπού εξοπλισμού μεταφορών, Χαρτιού και προϊόντων από χαρτί, Μηχανών γραφείου - Ηλεκτρονικών Υπολογιστών, Επίπλων - λοιπών βιομηχανιών, Μεταφορικών μέσων, Συσκευών ραδιοτηλεόρασης & επικοινωνιών.

- είναι στάσιμοι οι κλάδοι Τροφίμων - ποτών, Μη μεταλλικών ορυκτών, Μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού, Ηλεκτρικών μηχανών, συσκευών κλπ., Παραγωγών πετρελαίου και άνθρακα, και

- αναπτύσσονται οι κλάδοι Καπνού, Εκτυπώσεων - εκδόσεων, Χημικών προϊόντων, Προϊόντων από ελαστική και πλαστική ύλη, Βασικών μετάλλων, Κατασκευή τελικών προϊόντων εκ μετάλλου.

Παράλληλα, η μεταποίηση εμφανίζει σημαντική υστέρηση σε ότι αφορά τη συγκέντρωσή της σε κλάδους υψηλής προστιθέμενης αξίας, καθώς βρίσκεται στο 75% του ευρωπαϊκού μέσου όρου όσον αφορά τη συγκέντρωση στους κλάδους υψηλής προστιθέμενης αξίας και στο 154% όσον αφορά τη συγκέντρωση στους κλάδους χαμηλής προστιθέμενης αξίας. Από άποψη σύνθεσης, προσομοιάζει σχεδόν απολύτως με την ισπανική μεταποίηση, η οποία όμως διαθέτει το εγγενές πλεονέκτημα της μεγαλύτερης εσωτερικής αγοράς.

Συνολικό αποτέλεσμα είναι η εμφάνιση τάσης «αποβιομηχάνισης», με μείωση μονάδων και, φυσικά, απασχόλησης. Η ως άνω "αποβιομηχάνιση" αντανακλά καταρχήν την επενέργεια ευρύτερων διεθνών παραμέτρων. Η αρνητική επίδραση των διεθνών παραγόντων ασκείται στο πρόσφορο έδαφος των ελληνικών διαρθρωτικών αδυναμιών. Τα προβλήματα της ελληνικής μεταποίησης έχουν τις ρίζες τους στις συνθήκες ανάπτυξης της ελληνικής βιομηχανίας διαχρονικά: ανάπτυξη της επιχειρηματικής δραστηριότητας υπό καθεστώς δασμολογικής προστασίας, τραπεζική χρηματοδότηση με «αρνητικά» επιτόκια, υψηλή δημόσια συμμετοχή στο κόστος της επένδυσης (επιχορηγήσεις και επιδοτήσεις επιτοκίου), εξαιρετικά μικρό μέσο μέγεθος μονάδων, «οικογενειακή» διοίκηση ακόμη και των «μεγάλων» επιχειρήσεων, εγγενής ισχυρή «ανακύκλωση» των ΜΜΕ, απόπειρες για «κατευθυνόμενη» ανάπτυξη κινητήριων κλάδων.

Σχεδόν μόνιμα χαρακτηριστικά της ελληνικής βιομηχανίας αποτελούν η μακροπρόθεσμη στασιμότητα, η συρρίκνωση του μεριδίου της βιομηχανίας στο ΑΕΠ, η μείωση / στασιμότητα της βιομηχανικής απασχόλησης, η χαμηλή προστιθέμενη αξία, ο χαμηλός βαθμός εξωστρέφειας, η ένταση της εισαγωγικής διείσδυσης, η εξάρτηση από «παραδοσιακούς» κλάδους, η αδυναμία παραγωγής καινοτομίας και η ανεπαρκής υιοθέτηση / προσαρμογή εισαγόμενης, οι «σωστικού» χαρακτήρα παρεμβάσεις του δημοσίου που είχαν ως μόνο αποτέλεσμα την ανάληψη από το δημόσιο των ζημιών και την αύξηση της συνολικής δανειακής επιβάρυνσης.

Τέλος, σημαντικότερο χαρακτηριστικό της ελληνικής μεταποίησης είναι η χωρική της συγκέντρωση: 48% των μονάδων της, 46% της απασχόλησης και 53% της ακαθάριστης αξίας παραγωγής συγκεντρώνονται στους νομούς Αττικής, Βοιωτίας, Εύβοιας και Κορινθίας, ενώ οι τέσσερις αυτοί νομοί μαζί με το νομό Θεσσαλονίκης συγκεντρώνουν 63% των μονάδων, 57% της απασχόλησης και 65% της ακαθάριστης αξίας παραγωγής όλης της ελληνικής μεταποίησης. Η χωρική συγκέντρωση είναι προφανής ένδειξη της εξάρτησης της ελληνικής μεταποίησης αφενός από τις υποδομές και τις οικονομίες περιβάλλοντος που εξασφαλίζουν οι δύο μεγαλύτερες αστικές συγκεντρώσεις της χώρας (Αθήνα και Θεσσαλονίκη), αφετέρου από την αγορά τους.

Πηγή: http://www.espa.gr/elibrary/Eggrafo_ESPA_el.pdf

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΔΕΙΚΤΕΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

3.1 Τι μετράει ένας δείκτης ανταγωνιστικότητας

Η μέτρηση της ανταγωνιστικότητας είναι ένα δύσκολο θέμα τόσο για τους οικονομολόγους όσο και για τους στατιστικούς αναλυτές. Οι εκτιμήσεις ενδέχεται να διαφέρουν, ανάλογα με το αν η ανταγωνιστικότητα μετριέται σε όρους σχετικών τιμών ή σχετικού κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος, αν χρησιμοποιείται ονομαστικό ή πραγματικό κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος, με ποιες χώρες συγκρίνει κανείς την Ελλάδα και τέλος με τον σχετικό συντελεστή στάθμισης της κάθε χώρας στον δείκτη. Ένας δείκτης ανταγωνιστικότητας θα πρέπει να πληροί δύο βασικές αρχές:

1. Θα πρέπει να μετράει την ανταγωνιστικότητα των εξαγωγών, δηλαδή των εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών, όχι όλης της οικονομίας, καθώς σημαντικό μέρος της οικονομίας παράγει μη εμπορεύσιμα αγαθά και υπηρεσίες, όπως το Δημόσιο, ο κατασκευαστικός κλάδος κλπ.. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό για την Ελλάδα, όπου ο Δημόσιος τομέας είναι συγκριτικά μεγάλος.
2. Θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη το γεγονός ότι στον κλάδο των αγαθών οι ανταγωνιστές της Ελλάδας είναι συχνά διαφορετικές χώρες από αυτές στον κλάδο των υπηρεσιών, όπως ο τουρισμός για παράδειγμα, η Γερμανία είναι από τους μεγαλύτερους εξαγωγικούς προορισμούς των ελληνικών προϊόντων και οι έλληνες εξαγωγείς βιομηχανικών προϊόντων αντιμετωπίζουν έντονο ανταγωνισμό από τους Γερμανούς παραγωγούς καθώς και παραγωγούς άλλων χωρών, οι οποίες εξάγουν συγκρίσιμα προϊόντα στην Γερμανία. Ωστόσο η Γερμανία δεν είναι ανταγωνιστής της Ελλάδας στον κλάδο του τουρισμού, διότι προσφέρει χειμερινό τουρισμό ενώ η Ελλάδα προσφέρει καλοκαιρινές διακοπές. Ως εκ τούτου στη μέτρηση της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών εξαγωγών βιομηχανικών προϊόντων η Γερμανία θα πρέπει να έχει μεγάλο συντελεστή στάθμισης στον δείκτη, ενώ στην μέτρηση της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών υπηρεσιών, η Γερμανία θα πρέπει να έχει χαμηλή (στην πραγματικότητα μηδέν) στάθμιση στον δείκτη. Το αντίθετο ισχύει για την Ισπανία, την Τουρκία, την Κροατία χώρες οι οποίες έχουν χαμηλή στάθμιση στις εξαγωγές προϊόντων μεταποίησης της Ελλάδας, αλλά την ίδια στιγμή είναι κύριοι ανταγωνιστές της Ελλάδας στον κλάδο του τουρισμού. Η Ελλάδα είναι ένας από τους σημαντικότερους ευρωπαϊκούς τουριστικούς προορισμούς και ο κλάδος του τουρισμού είναι (μαζί με την ναυτιλία) από τις μεγαλύτερες εξαγωγικές βιομηχανίες της χώρας. Κατά

συνέπεια η μέτρηση της ανταγωνιστικότητας του κλάδου των υπηρεσιών της Ελλάδας έναντι μιας σειράς χωρών που είναι οι πραγματικοί ανταγωνιστές της είναι σημαντική τόσο για το ποσοτικό προσδιορισμό του ελλείμματος της ανταγωνιστικότητας όσο και για τον εντοπισμό της καταλληλότερης οικονομικής πολιτικής για την μείωση αυτού του ελλείμματος στο μέλλον.

Όμως οι συνήθεις δείκτες ανταγωνιστικότητας δεν πληρούν αυτές τις δύο βασικές αρχές. Οι συνήθεις δείκτες πραγματικής σταθμισμένης συναλλαγματικής ισοτιμίας συνήθως χρησιμοποιούν συνολικούς δείκτες τιμών ή κόστους της οικονομίας, όπως ο Δείκτης Καταναλωτή ή το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος όλης της οικονομίας. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μην μετρούν την ανταγωνιστικότητα του κλάδου των εξαγωγών καθώς σημαντικότερο μέρος της οικονομίας παράγει μη εμπορεύσιμα αγαθά ή υπηρεσίες. Επιπλέον συνήθως μετρούν την ανταγωνιστικότητα τόσο των αγαθών όσο και των υπηρεσιών έναντι των ίδιων χωρών με την ίδια σχετική στάθμιση. Ωστόσο, όπως εξηγήσαμε παραπάνω, στον κλάδο του τουρισμού οι κύριοι ανταγωνιστές της Ελλάδας είναι διαφορετικοί από τους ανταγωνιστές της στην βιομηχανία προϊόντων.

3.2 Τύποι δεικτών ανταγωνιστικότητας

Υπάρχουν δύο κύριοι τύποι δεικτών ανταγωνιστικότητας. Οι δείκτες που συγκρίνουν τις τιμές και οι δείκτες που συγκρίνουν το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος (και οι δύο εκφρασμένοι σε ένα κοινό νόμισμα). Το ποιος είναι ο πιο κατάλληλος δείκτης εξαρτάται από α) αυτό που θέλουμε να μετρήσουμε και β) από την φύση των αγορών. Αν θέλουμε να μετρήσουμε την ανταγωνιστικότητα των εξαγωγών βιομηχανικών προϊόντων, οι δείκτες ανταγωνιστικότητας σε όρους κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος είναι πιθανόν πιο κατάλληλοι από αυτούς σε όρους τιμών, λόγω της φύσης των διεθνών αγορών. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι στις διεθνείς αγορές προϊόντων, οι έλληνες εξαγωγείς συνήθως δεν μπορούν να καθορίσουν τις τιμές, καθώς αυτές καθορίζονται από τον διεθνή ανταγωνισμό. Ως εκ τούτου οι εξαγωγείς προϊόντων είναι ανταγωνιστικοί εάν μπορούν να παράγουν με χαμηλότερο κόστος από τη διεθνή τιμή (δηλαδή αν έχουν ένα θετικό ακαθάριστο περιθώριο κέρδους). Η ανταγωνιστικότητα σε αυτές τις αγορές εξαρτάται από το κόστος παραγωγής, για παράδειγμα το ονομαστικό κόστος μισθών ανά μονάδα προϊόντος (το λεγόμενο «ονομαστικό κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος» ή Nominal Unit Labor Cost). Συνεπώς οι έλληνες εξαγωγείς προϊόντων γίνονται πιο ανταγωνιστικοί, αν το κόστος εργασίας του ανά μονάδα προϊόντος αυξάνεται με χαμηλό ρυθμό από ότι αυτό των ανταγωνιστικών τους χωρών, εκφρασμένο σε ένα κοινό νόμισμα.

Σε αντίθεση με τον κλάδο των αγαθών, η ανταγωνιστικότητα του κλάδου των υπηρεσιών, όπως ο τουρισμός, εξαρτάται περισσότερο από τις τιμές των υπηρεσιών στην Ελλάδα σε σχέση με τις τιμές των υπηρεσιών στις ανταγωνίστριες χώρες, παρά από το σχετικό κόστος ανά μονάδα προϊόντος. Ένας τουρίστας στην Ελλάδα δεν ενδιαφέρεται τόσο για τις αμοιβές του προσωπικού ενός ελληνικού ξενοδοχείου όσο για το πόσο θα του κοστίσει μια εβδομάδα παραμονής του στην χώρα σε σχέση με μία εβδομάδα παραμονής του σε ένα παρόμοιο τουριστικό θέρετρο στην Ιταλία ή την Ισπανία.

3.3 Κλαδικοί δείκτες ανταγωνιστικότητας

Οι συνήθεις δείκτες ανταγωνιστικότητας πάσχουν από το μειονέκτημα ότι ένα σημαντικό μέρος της οικονομίας αποτελείται από μη εμπορεύσιμα αγαθά και υπηρεσίες, όπως τα δημόσια αγαθά, οι κατασκευές, το λιανικό εμπόριο, κλπ. Σε όρους προστιθέμενης αξίας ο μη εμπορεύσιμος κλάδος αποτελεί, σύμφωνα με εκτιμήσεις, τουλάχιστον το 35% της ελληνικής οικονομίας. Οι βασικοί εξαγωγικοί κλάδοι της ελληνικής οικονομίας είναι ο κλάδος των υπηρεσιών, της βιομηχανίας και της γεωργίας, οι οποίοι αποτελούν το 78%, 12% και 3,6% αντίστοιχα της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας του ιδιωτικού τομέα. Η σχετική σημασία των κλάδων αυτών για την οικονομία αντανakλάται και στις εξαγωγές. Οι υπηρεσίες αποτελούν το 65% των ελληνικών εξαγωγών, ενώ η βιομηχανία και η γεωργία αποτελούν το 26% και 9% αντίστοιχα των συνολικών εξαγωγών.

Προκειμένου να μετρήσουμε την ανταγωνιστικότητα των μισθών και των τιμών των ελληνικών εξαγωγών κατασκευάζουμε κλαδικούς δείκτες ανταγωνιστικότητας, οι οποίοι α) δε συμπεριλαμβάνουν τους μη εμπορεύσιμους κλάδους όπως το Δημόσιο και ο κατασκευαστικός κλάδος και β) αποδίδουν διαφορετικό συντελεστή στάθμισης στους εμπορικούς εταίρους σε κάθε κλάδο, γεγονός το οποίο είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τον κλάδο των υπηρεσιών και ειδικότερα του τουρισμού.

3.4 Οι συνήθεις δείκτες υπερεκτιμούν την απώλεια ανταγωνιστικότητας στον κλάδο των υπηρεσιών

Οι συνήθεις δείκτες ανταγωνιστικότητας μετρούν την ανταγωνιστικότητα του κλάδου των υπηρεσιών συγκρίνοντας το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος ή τις τιμές στον κλάδο των υπηρεσιών στην Ελλάδα με το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος ή τις τιμές στους ίδιους εμπορικούς εταίρους, όπως και για τις εξαγωγές βιομηχανικών προϊόντων, καθώς χρησιμοποιούν τους ίδιους συντελεστές στάθμισης. Καθώς οι ανταγωνιστές της Ελλάδας στον κλάδο των υπηρεσιών, όπως ο τουρισμός, είναι διαφορετικοί από τους ανταγωνιστές της στις εξαγωγές βιομηχανικών προϊόντων, οι συνήθεις δείκτες ανταγωνιστικότητας είναι μεροληπτικοί. Για παράδειγμα η Γερμανία είναι το νούμερο ένα προορισμός των ελληνικών εξαγωγών αγαθών με μερίδιο 20% στις συνολικές εξαγωγές αγαθών. Ωστόσο η Γερμανία δεν ανταγωνίζεται την Ελλάδα ως τουριστικός προορισμός. Αντίθετα το μερίδιο της Ισπανίας στις ελληνικές εξαγωγές είναι μόνο 4%, όμως η Ισπανία είναι ένας από τους κυριότερους ανταγωνιστές της Ελλάδας στις τουριστικές υπηρεσίες. Το ίδιο ισχύει και για την Τουρκία, την Πορτογαλία και την Κροατία. Κατά συνέπεια το σφάλμα των συνήθων δεικτών ανταγωνιστικότητας μπορεί να είναι σημαντικό λόγω του μεγάλου μεριδίου του κλάδου των υπηρεσιών (ιδίως του τουρισμού) στις ελληνικές εξαγωγές.

Υπάρχουν αρκετοί λόγοι για τους οποίους η ανταγωνιστικότητα στον κλάδο των υπηρεσιών (ιδίως στον τουρισμό) μπορεί να προσεγγίζεται καλύτερα σε όρους σχετικών τιμών παρά σε όρους κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος:

1. Οι τουριστικές υπηρεσίες καταναλώνονται εντός της χώρας, επομένως ο εγχώριος πληθωρισμός στον ευρύτερο κλάδο των υπηρεσιών είναι πιο σημαντικός
2. Οι τουρίστες δεν ενδιαφέρονται για τους μισθούς του προσωπικού του ξενοδοχείου αλλά για το πόσο θα κοστίσουν οι διακοπές τους σε σχέση με παρόμοιους προορισμούς
3. Τα στοιχεία για τις τιμές ενημερώνονται πιο γρήγορα σε σχέση με τα στοιχεία για το κόστος εργασίας, τα οποία για ορισμένες χώρες δημοσιεύονται με χρονική υστέρηση ενός έτους ή και περισσότερο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

4.1 Το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας

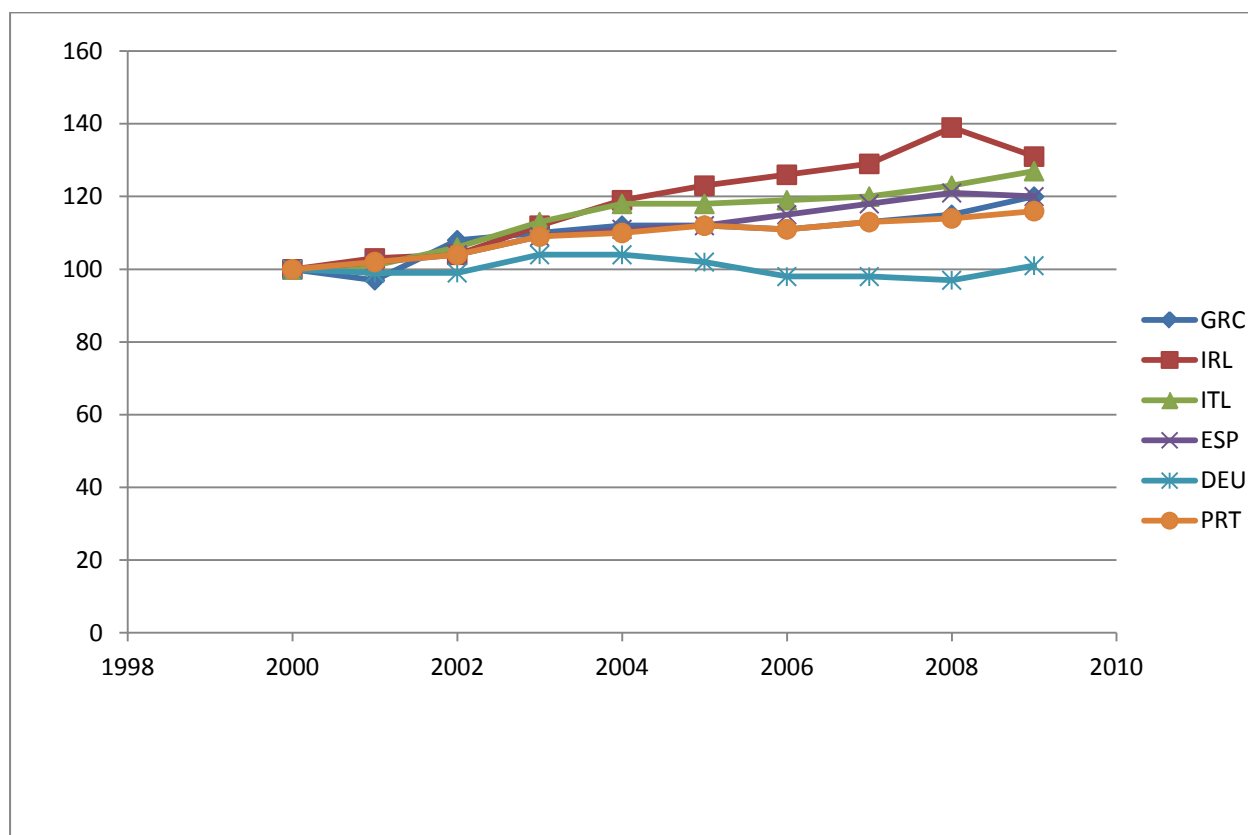
Οι υψηλοί ρυθμοί μισθολογικών αυξήσεων κατά την τελευταία δεκαετία ήταν ένα χαρακτηριστικό όλων των χωρών της περιφέρειας στη ζώνη του ευρώ. Αυτό οφείλεται κυρίως στην πτώση των επιτοκίων στην πορεία προς την ευρωζώνη και η συνακόλουθη αύξηση της κατανάλωσης, αλλά και στην ανάγκη αυτών των οικονομιών να συγκλίνουν με τον Ευρωπαϊκό Βορρά (η λεγόμενη επίδραση «Balasa-Samuelson»). Στην πραγματικότητα, οι ονομαστικοί μισθοί στην Ελλάδα έχουν αυξηθεί ταχύτερα από την παραγωγικότητα (σε αντίθεση με τους πραγματικούς μισθούς, οι οποίοι από το 2000 αυξήθηκαν συνολικά κατά 4% περισσότερο σε σχέση με την παραγωγικότητα). Κατά συνέπεια, το ονομαστικό κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος σε σχέση με 35 εμπορικούς εταίρους της Ελλάδας έχει αυξηθεί κατά 20% από το 2000 (βλέπε Διάγραμμα 4). Ανάλογη είναι και η υποχώρηση της ανταγωνιστικότητας της Ισπανίας και της Πορτογαλίας. Η Ιταλία και η Ιρλανδία βρίσκονται σε ακόμη χειρότερη θέση. Εξετάζοντας ένα μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, βρίσκουμε ότι μόνο η Γερμανία έχει βελτιώσει την ανταγωνιστικότητά της από το 1996, μέσω μείωσης του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος έναντι των εμπορικών εταίρων της. Η Ελλάδα, η Ιρλανδία και η Πορτογαλία υπέστησαν απώλεια ανταγωνιστικότητας περίπου 1,2% ετησίως (Πίνακας 2). Στην Ισπανία η απώλεια ήταν ελαφρώς χαμηλότερη (0,9% ετησίως), ενώ στην Ιταλία σημαντικά υψηλότερη (2,6% ετησίως).

Πίνακας 2. Ρυθμός αύξησης σχετικού ονομαστικού κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος* (μέσος όρος ετήσιας μεταβολής)

Χώρα	Μέσος όρος 1996-2009	Μέσος όρος 2001-2009
Γερμανία	-1,47	0,12
Ιρλανδία	1,34	3,13
Ελλάδα	1,16	1,98
Ισπανία	0,88	1,99
Ιταλία	1,95	2,65
Πορτογαλία	1,38	1,64
* Σε σχέση με 35 κύριους εμπορικούς εταίρους		

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ameco. Κωδικός σειράς: PLCDQ

Διάγραμμα 4. Κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος σε σχέση με 35 κύριους εμπορικούς εταίρους

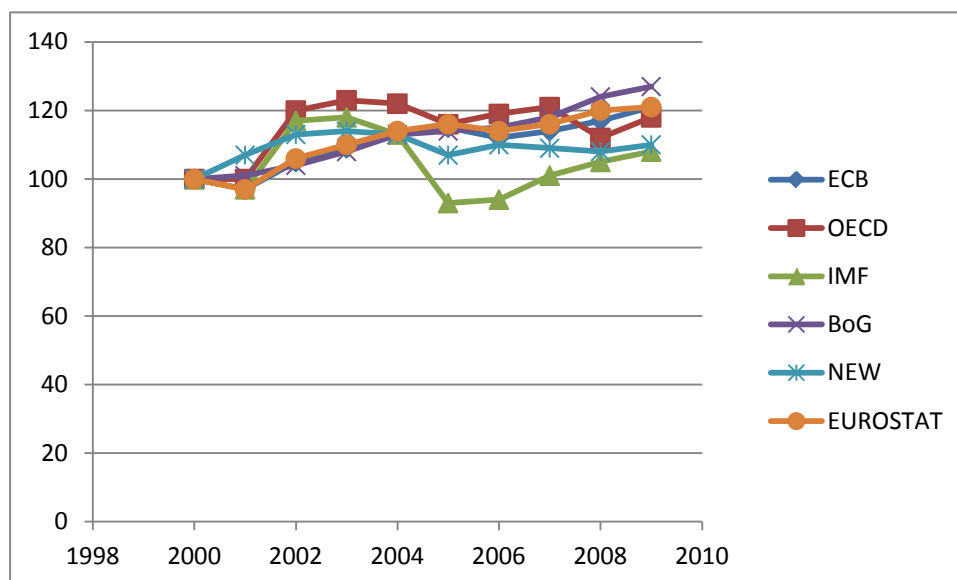

Πηγή: Eurostat, Ameco, κωδικός σειράς PLCDQ. D EU : Γερμανία, IRL: Ιρλανδία, GR C: Ελλάδα, ESP: Ισπανία, ITL: Ιταλία, PRT: Πορτογαλία

4.2 Η ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας έχει υποχωρήσει κατά 10% από το 2000 σε όρους κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος.

Συνδυάζουμε τους τρεις δείκτες ανταγωνιστικότητας της βιομηχανίας, της γεωργίας και του κλάδου των υπηρεσιών σε έναν δείκτη ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας σε όρους κόστους εργασίας. Ο δείκτης αυτός προσεγγίζει την ανταγωνιστικότητα των εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών έναντι των κύριων ανταγωνιστών της Ελλάδας. Ο συντελεστής στάθμισης του κάθε κλάδου στον δείκτη είναι ίσος με το μερίδιό του στις ελληνικές εξαγωγές το 2000. Στο Διάγραμμα 5 απεικονίζεται η εξέλιξη του δείκτη μας από το 2000, μαζί με πέντε δείκτες ανταγωνιστικότητας σε όρους κόστους εργασίας που καταρτίζονται από διεθνείς οργανισμούς και κεντρικές τράπεζες, όπως το ΔΝΤ, ο ΟΟΣΑ, η Eurostat, η ΕΚΤ και η Τράπεζα της Ελλάδος. Ο δείκτης μας (με το όνομα “New”) δείχνει ότι η ανταγωνιστικότητα των ελληνικών εξαγωγών έχει υποχωρήσει μόνο κατά 10% από το 2000 (παρόμοιο αποτέλεσμα δείχνει και ο δείκτης του ΔΝΤ), σε σύγκριση με απώλεια 18-26% που υποδηλώνεται από άλλους δείκτες. Ειδικότερα, φαίνεται ότι το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος στην Ελλάδα έχει αυξηθεί σημαντικά σε σχέση με τους εμπορικούς μας εταίρους κατά τη διάρκεια των τριών πρώτων ετών από την είσοδο της χώρας στη ζώνη του ευρώ (2001-2003), ενώ βρίσκεται σε πτωτική πορεία από το 2004. Η χειροτέρευση της ανταγωνιστικότητας στην αρχή της δεκαετίας οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην ανατίμηση του ευρώ. Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΚΤ, το ευρώ ανατιμήθηκε την περίοδο 2000-2004 κατά 12% έναντι των 36 εμπορικών εταίρων της ευρωζώνης. Με την ένταξη της χώρας στην ΟΝΕ, οι έλληνες εξαγωγείς προφανώς δεν μπόρεσαν να προσαρμοστούν εγκαίρως στις προκλήσεις ενός σκληρού νομίσματος όπως το ευρώ, με αποτέλεσμα να χάσουν ανταγωνιστικότητα και μερίδια αγορών.

Διάγραμμα 5. Κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος (Ελλάδα σε σχέση με κύριους εμπορικούς εταίρους).

Πηγή: ΕΚΤ , ΟΟΣΑ, ΔΝΤ, Τράπεζα της Ελλάδος, Eurostat

4.3 Το διττό πρόβλημα της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας.

Η ανάλυσή μας δείχνει ότι η απώλεια ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας κατά την τελευταία 10ετία έχει δύο αιτίες. Πρώτον, το γεγονός ότι το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος στο σύνολο της οικονομίας αυξήθηκε με ρυθμούς περίπου διπλάσιους του αντίστοιχου κόστους εργασίας στον τομέα των εξαγωγικών προϊόντων και υπηρεσιών, σημαίνει ότι οι μισθολογικές αυξήσεις στον τομέα των μη εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών ξεπέρασαν την αύξηση της παραγωγικότητας. Ως αποτέλεσμα, αυξήθηκαν οι τιμές των μη εμπορεύσιμων σε σχέση με τα εξαγωγικά προϊόντα, οδηγώντας σε μια εσωτερική μετανάστευση κεφαλαίου και εργασίας από τομείς παραγωγής εξαγωγικών προϊόντων σε τομείς παροχής υπηρεσιών εγχώριας κατανάλωσης. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις μας, η επιδείνωση των όρων ανταλλαγής μεταξύ εξαγωγικών και μη εξαγωγικών προϊόντων εξηγεί περίπου το 60% της συνολικής απώλειας ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας την τελευταία 10ετία.

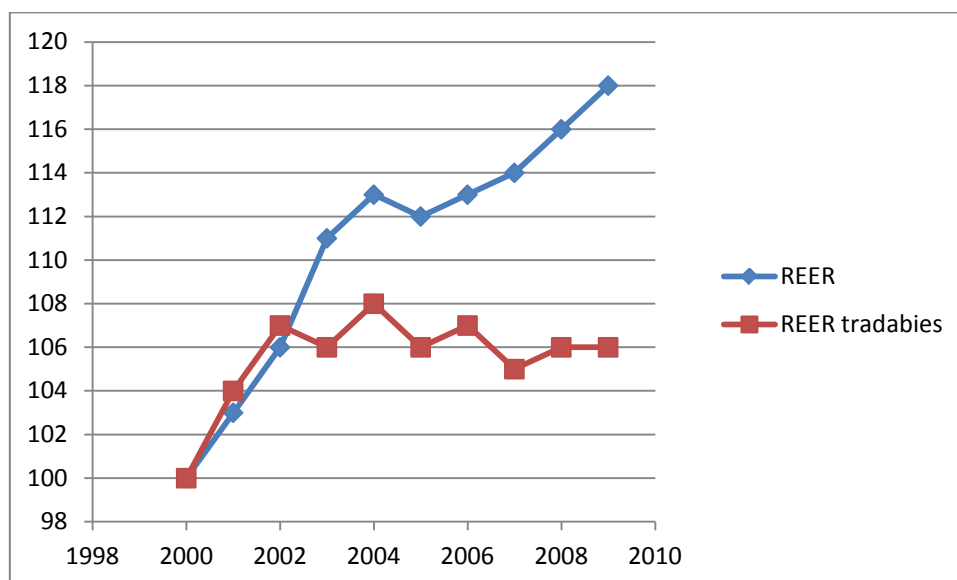
Δεύτερον, η ισχυρή ανατίμηση του ευρώ κατά τα πρώτα χρόνια μετά τη γέννησή του, σε συνδυασμό με την ταχύτερη αύξηση του κόστους εργασίας στην Ελλάδα, οδήγησε σε μια απώλεια ανταγωνιστικότητας των εξαγωγών σε σχέση με

τους εμπορικούς εταίρους της χώρας. Ο παράγοντας αυτός εξηγεί το υπόλοιπο 40% της απώλειας ανταγωνιστικότητας από το 2000 έως το 2009.

Το Διάγραμμα 6 δείχνει την πορεία του συνολικού δείκτη ανταγωνιστικότητας (REER) όλης της οικονομίας και του δείκτη ανταγωνιστικότητας των εξαγωγών (REER tradables). Για τον δείκτη ανταγωνιστικότητας όλης της οικονομίας χρησιμοποιούμε τον δείκτη της Ameco (Eurostat) με βάση τον αποπληθωριστή του ΑΕΠ. Ενώ η ανταγωνιστικότητα των εξαγωγών σε όρους σχετικών τιμών μειώθηκε κατά 7%, η συνολική ανταγωνιστικότητα της οικονομίας μειώθηκε κατά 17% έως το 2009. Η διαφορά είναι ακριβώς η αύξηση των τιμών των μη εμπορεύσιμων έναντι των εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών κατά 10%.

Διάγραμμα 6. Συνολική ανταγωνιστικότητα της οικονομίας και ανταγωνιστικότητα εξαγωγών σε όρους σχετικών τιμών.

Πηγή: ΕΚΤ, Eurostat, Ameco και υπολογισμοί του συγγραφέα.

4.4 Είναι εφικτό για την Ελλάδα να επανακτήσει τη χαμένη ανταγωνιστικότητά της;

Η παρούσα μελέτη επικεντρώνεται στην εσωτερική υποτίμηση, η οποία είναι απαραίτητη για να επανακτήσει η ελληνική οικονομία την απώλεια ανταγωνιστικότητας από την είσοδό της στη ζώνη του ευρώ. Οι εκτιμήσεις των συνήθων δεικτών ανταγωνιστικότητας δείχνουν ότι το μέγεθος της απαραίτητης εσωτερικής υποτίμησης είναι μεγάλο, με τις τιμές και τους μισθούς να πρέπει να μειωθούν έως και κατά 20-30%. Για τον λόγο αυτό οι αγορές παραμένουν επιφυλακτικές για το αν η ελληνική οικονομία μπορέσει να επανέλθει σε αναπτυξιακή τροχιά χωρίς να προχωρήσει σε αναδιάρθρωση του χρέους, με σημαντικό «κούρεμα» της αξίας του ή να χρεοκοπήσει και να αποχωρήσει από τη ζώνη του ευρώ.

Η ελληνική οικονομία βρίσκεται σε μια σημαντική καμπή της ιστορίας της. Καθώς η ανάπτυξη την τελευταία δεκαετία προήλθε κυρίως από τη δημόσια και ιδιωτική κατανάλωση, συνοδεύτηκε από μια συστηματική συσσώρευση εμπορικών ελλειμμάτων και εξωτερικού χρέους. Το μέγεθος του εξωτερικού χρέους είναι ένας σημαντικός παράγοντας των ασφαλιστρών κινδύνου. Για να μπορέσει η Ελλάδα να μειώσει το εξωτερικό χρέος και να επανέλθει στις διεθνείς κεφαλαιαγορές με τον λιγότερο επώδυνο τρόπο (δηλαδή αποφεύγοντας μια μακροχρόνια ύφεση), πρέπει να γίνει πιο ανταγωνιστική και να δημιουργήσει σύντομα εμπορικά πλεονάσματα ικανά να επαναφέρουν το εξωτερικό χρέος σε μια καθοδική τροχιά σε βάθος χρόνου.

Ένα σημαντικό συμπέρασμα της μελέτης μας είναι ότι η απώλεια ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας μετά την είσοδο της χώρας στη ζώνη του ευρώ είναι μικρότερη από ότι πιστεύουν οι αγορές. Ως αποτέλεσμα, η απαραίτητη «εσωτερική υποτίμηση» για να επανέλθει η ελληνική οικονομία σε αναπτυξιακή τροχιά δεν είναι τόσο μεγάλη όσο παρουσιάζεται συχνά από οικονομολόγους και αναλυτές. Η σημαντική μείωση των πραγματικών μισθών το 2010 πιστεύουμε ότι έχει ήδη τονώσει την ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας (σύμφωνα με τους δείκτες της ΕΚΤ και του ΔΝΤ κατά 6% σε όρους κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος). Αν η απαραίτητη εσωτερική υποτίμηση είναι συνολικά 8-10 ποσοστιαίες μονάδες μείωσης μισθών και τιμών σε σχέση με τους εμπορικούς εταίρους, ο στόχος αυτός είναι εφικτός σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα, δεδομένου ότι οι μισθοί στον δημόσιο τομέα έχουν ήδη μειωθεί σημαντικά, ενώ η υψηλότερη ανεργία και η μεγαλύτερη ευελιξία στην αγορά εργασίας θα ωθήσουν τους μισθούς στον ιδιωτικό τομέα χαμηλότερα. Επιπλέον, ένας εξίσου σημαντικός παράγοντας για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας είναι η παραγωγικότητα, καθώς η αύξηση της παραγωγής ανά εργαζόμενο μειώνει το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος. Η παραγωγικότητα της ελληνική οικονομίας έχει αυξηθεί κατά μέσο όρο 2,4% ετησίως την τελευταία δεκαετία,

έναντι 0,8% ετησίως στην ΕΕ-16. Αυτό αντανακλά τους υψηλούς ρυθμούς μεταβολής των επενδύσεων: 7% ετησίως στην Ελλάδα έναντι 3,5% στην ΕΕ -16 κατά το διάστημα 1995-2008. Αν η ελληνική οικονομία καταφέρει να βγει από την ύφεση και η παραγωγικότητα επανέλθει στους ρυθμούς της προηγούμενης δεκαετίας, το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας μπορεί να μειωθεί σημαντικά, χωρίς να χρειαστούν ριζικές περικοπές μισθών.

Τέλος, η ανάκτηση της χαμένης ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας δεν αφορά αποκλειστικά τους έλληνες εξαγωγείς, καθώς η επιδείνωση του ελλείμματος του Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών την τελευταία δεκαετία δεν οφείλεται μόνο στην απώλεια διεθνούς ανταγωνιστικότητας των ελληνικών εξαγωγών, αλλά και στη μεταφορά σημαντικών παραγωγικών πόρων από τον τομέα των εμπορεύσιμων στον τομέα των μη εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών. Για να γίνει η ελληνική οικονομία πιο εξωστρεφής, πρέπει να επανέλθουν σταδιακά παραγωγικοί πόροι (κεφάλαιο, τεχνολογία και εργασία) σε κλάδους και εταιρείες με εξαγωγικό προσανατολισμό. Παράλληλα με τη μείωση του δημόσιου τομέα, απαιτούνται τολμηρές διαρθρωτικές πολιτικές που αποσκοπούν στη μεγαλύτερη ευελιξία των αγορών εργασίας και προϊόντων και στη δημιουργία κινήτρων για τον αναπροσανατολισμό επενδύσεων σε κλάδους με ισχυρή εξωστρέφεια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

5.1 Ελληνικό Σύστημα Μέτρησης Ανταγωνιστικότητας (Ε.Σ.Μ.Α.)

Η βελτίωση της εθνικής ανταγωνιστικότητας είναι μία σύνθετη, διαρκής διαδικασία, η οποία αναφέρεται σε όλους σχεδόν τους προσδιοριστικούς παράγοντες της οικονομικής δραστηριότητας, στην κοινωνική πρόοδο και την περιβαλλοντική προστασία και αναβάθμιση. Αρκετοί από αυτούς έχουν κατά καιρούς προβληθεί ως οι βασικότεροι για την εξέλιξη της ανταγωνιστικότητας όμως, καθένας από αυτούς χωριστά εξηγεί μόνο μέρος της διαδικασίας.

Κατά συνέπεια η αξιολόγησή της συγκριτικά με άλλες χώρες ή/και της διαδικασίας βελτίωσης της, έγκειται στη δυνατότητα δημιουργίας ενός συστήματος δεικτών που να καλύπτουν ένα μεγάλο φάσμα όλης αυτής της διαδικασίας συμπεριλαμβανομένων των αποτελεσμάτων της χωρίς ιδιαίτερη έμφαση σε ένα δείκτη ή την αποσπασματική ερμηνεία τους.

Το Εθνικό Σύστημα Μέτρησης Ανταγωνιστικότητας (Ε.Σ.Μ.Α) συμβάλει στην άντληση πληροφοριών για τη βελτίωση ενός προσδιοριστικού παράγοντα, γεγονός που υποδηλώνει και την αποτελεσματικότητα της εφαρμοζόμενης τομεακής πολιτικής, ενώ παράλληλα έχει στόχο να υποδείξει την υστέρηση σε κάποιον άλλο προσδιορίζοντας το “κενό” επίδοσης, αλλά κυρίως τη βέλτιστη πρακτική του “ανταγωνιστή” για τη βελτίωση του σχεδιασμού της πολιτικής για την ανταγωνιστικότητα.

Αντικειμενικός στόχος είναι η διαρκής παρακολούθηση και αξιολόγηση της εφαρμογής της πολιτικής βασισμένης στην επίτευξη αποτελεσμάτων δια της βελτίωσης των δεικτών. Το Ε.Σ.Μ.Α. χρησιμοποιεί ως αφετηρία του τον ορισμό της ανταγωνιστικότητας του Ε.Σ.Α.Α (ΕΘΝΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ) και είναι δομημένο γύρω από την Πυραμίδα της ανταγωνιστικότητας. Στην καρδιά του Ε.Σ.Μ.Α. βρίσκεται μια εκτεταμένη βάση δεδομένων, που παρακολουθεί σε διαχρονική και συγκριτική βάση μια σειρά επιμέρους ποσοτικών και ποιοτικών δεικτών ελληνικών και διεθνών οργανισμών. Μετά τη σημαντική επέκταση και αναμόρφωση της βάσης δεδομένων και του τρόπου παρουσίασης του Ε.Σ.Μ.Α. που πραγματοποιήθηκε το 2006 το σύστημα συγκεντρώνει πλέον στοιχεία για 220 διαφορετικούς δείκτες, επιτρέποντας τη σύγκριση της Ελλάδας με όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθώς και τις δύο υποψήφιες προς ένταξη χώρες, Τουρκία κ.ά.

5.2 Ανταγωνιστικότητα και πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία

Η δραχμή ήταν σχετικά “σκληρό νόμισμα” την περίοδο των σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών του Bretton Woods καθώς δεν υποτιμήθηκε έναντι δολαρίου μετά την αρχική υποτίμηση του 1953. Τη δεκαετία του ’70, μετά την πρώτη πετρελαϊκή κρίση και στις αρχές της δεκαετίας του ’80, υπήρξε μια περίοδος σχετικής εξασθένησης της δραχμής. Στη διάρκεια της περιόδου αυτής, κύριο μέλημα των αρχών ήταν η διατήρηση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας, οπότε και αποδέχθηκαν όποια μορφή διολίσθησης ή υποτίμησης θεωρήθηκε αναγκαία για την επίτευξη του στόχου αυτού. Τη δεκαετία του ’80 έγιναν δύο υποτιμήσεις, η μία το 1983 και η δεύτερη στα τέλη του 1985.

Υπάρχουν τρεις τρόποι μέτρησης της πραγματικής συναλλαγματικής ισοτιμίας της δραχμής: βάσει του δείκτη τιμών του καταναλωτή, βάσει του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος και μετά το 1989 βάσει του δείκτη τιμών χονδρικής. Και οι τρεις τείνουν να παρουσιάζουν την ίδια εικόνα, τουλάχιστον για την περίοδο μετά την υποτίμηση του 1985. Οι δύο πρώτοι δείχνουν ότι στο τέλος του 2000 η πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία της δραχμής ήταν περίπου 22% πάνω από την περίοδο που επιτεύχθηκε μετά την υποτίμηση του 1985, ενώ η μέτρηση βάση του ΔΤΧ δείχνει βραδύτερη ανατίμηση μετά το 1989. Υπάρχει πράγματι κάποια βελτίωση από το 1997 και μετά λόγω της υποτίμησης της δραχμής σε ονομαστικούς όρους έναντι ECU/ευρώ και της εξασθένησης του ευρώ.

Πρέπει να σημειωθεί ότι η εμπειρία της Ελλάδας δεν διαφέρει πολύ από αυτή της Ισπανίας ή της Πορτογαλίας. Σε όλες αυτές τις χώρες υπήρξε σημαντική πραγματική ανατίμηση του νομίσματος την περίοδο των σταθεροποιητικών προσπαθειών τους. Οι ανατιμήσεις των νομισμάτων της Ισπανίας και της Πορτογαλίας υπήρξαν πιο απότομες από ότι της Ελλάδας καθώς σημειώθηκαν σε συντομότερο χρονικό διάστημα. Η Ισπανία είναι η μόνη χώρα στην οποία η πραγματική ανατίμηση του νομίσματος αντιστράφηκε κάπως στην συνέχεια.

Θα ήταν εύκολο να αποδοθεί η βραδεία αύξηση των ελληνικών εξαγωγών στην ανατίμηση της πραγματικής συναλλαγματικής ισοτιμίας. Όμως η απώλεια ανταγωνιστικότητας υπήρξε μικρότερη από ότι υποδηλώνουν οι μεταβολές της πραγματικής συναλλαγματικής ισοτιμίας. Λαμβάνοντας υπόψη τις διαφορές παραγωγικότητας καθώς η Ελλάδα ακολούθησε πορεία σύγκλησης του κατά κεφαλήν εισοδήματός της προς εκείνο των κυριότερων εμπορικών της εταιρίας και καθώς η άνοδος της παραγωγικότητας της Ελληνικής οικονομίας σημειώθηκε κυρίως στον τομέα των εμπορεύσιμων αγαθών, θα ανέμενε κανείς να προκληθεί φαινόμενο Balassa-Samuelson που θα οδηγούσε σε υψηλότερο πληθωρισμό στον τομέα των μη εμπορεύσιμων αγαθών. Όπως είδαμε η Ελλάδα παρουσίασε σημαντική μείωση των τιμών των εμπορεύσιμων αγαθών τα τελευταία είκοσι έτη. Η μέτρηση της πραγματικής συναλλαγματικής ισοτιμίας βάσει του δείκτη τιμών χονδρικής που καταγράφει ακριβέστερα την ανταγωνιστικότητα του τομέα των εμπορεύσιμων αγαθών, δείχνει πολύ μικρότερη διάβρωση της ανταγωνιστικότητας από ότι η μέτρηση βάσει του δείκτη τιμών καταναλωτή.

Η δραχμή ανατιμήθηκε σε πραγματικούς όρους μετά το 1987, αλλά η άνοδος της πραγματικής συναλλαγματικής ισοτιμίας αποτελεί σύνθητες φαινόμενο

σε χώρες που επιχειρούν μακροοικονομική σταθεροποίηση. Προκειμένου να ερμηνευτεί η απώλεια μεριδίου της αγοράς και η αδυναμία της Ελλάδας να καταστεί πιο ανοιχτή οικονομία, πρέπει να ληφθούν υπόψη οι εγχώριες δυσκαμψίες και η αναποτελεσματικότητα στις αγορές εργασίας και προϊόντων. Η Katseli (1990) θεωρεί τις εγχώριες δυσκαμψίες το γενεσιουργό αίτιο των μέτριων επιδόσεων της Ελλάδας κατά τη δεκαετία του '90. Ειδικότερα, υπογραμμίζει ότι η επικράτηση χαλαρών εισοδηματικών περιορισμών (τόσο για τον δημόσιο όσο και για τις ιδιωτικές επιχειρήσεις) ήταν η αιτία που εμπόδισε την έξοδο αναποτελεσματικών επιχειρήσεων από την αγορά και την είσοδο αποδοτικότερων. Για τον λόγο αυτό, το μίγμα των ελληνικών επιχειρήσεων έγινε πιο αναποτελεσματικό, περιορίζοντας έτσι την παραγωγή εμπορεύσιμων αγαθών.

Υπό την έννοια αυτή, η πολιτική της “σκληρής δραχμής” (μαζί με τη νομισματική και δημοσιονομική πολιτική που χρειάστηκαν για να την υποστηρίξουν) μπορεί να επέφερε μια αλλαγή που ήταν ωφέλιμη για την ελληνική οικονομία ως σύνολο, καθώς κατέστησε σαφέστερη την εικόνα σχετικά με τους περιορισμούς που αυτή αντιμετωπίζει. (Σύγχρονες προσεγγίσεις της ελληνικής οικονομίας)

5.3 Η θέση της Ελλάδας στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα

Οι διεθνείς οργανισμοί (δημόσιοι και ιδιωτικοί) ταξινομούν της διάφορες χώρες με βάση τις οικονομικές επιδόσεις τους και τα χαρακτηριστικά των οικονομιών τους. Πιο αναλυτικά, η πιο συνήθης ταξινόμηση των χωρών είναι με βάση το κατά κεφαλήν εισόδημα τους (λόγος ΑΕΠ προς πληθυσμό). Η Παγκόσμια Τράπεζα κατατάσσει τις χώρες με βάση αυτόν τον δείκτη σε τέσσερις κατηγορίες: α) στις χώρες χαμηλού εισοδήματος με κατά κεφαλήν ΑΕΠ λιγότερο από 745\$, β) στις χώρες μεσαίου προς χαμηλό εισόδημα με κατά κεφαλήν ΑΕΠ μεταξύ 745\$-2.975\$ γ) στις χώρες μεσαίου προς υψηλό εισόδημα με κατά κεφαλήν ΑΕΠ μεταξύ 2.976\$-9.205\$ και δ) στις χώρες υψηλού εισοδήματος στις οποίες το κατά κεφαλήν ΑΕΠ τους ξεπερνάει τα 9.205\$. Η Ελλάδα συμπεριλαμβάνεται στις χώρες που έχουν υψηλό κατά κεφαλήν εισόδημα.

Ως γνωστόν ο πιο αντιπροσωπευτικός και ευρύτατα χρησιμοποιούμενος δείκτης του βιοτικού επιπέδου μια χώρας είναι το κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε μονάδες σταθερής αγοραστικής δύναμης. Δηλαδή τι μπορεί ένα δεδομένο εισόδημα να αγοράσει σε διάφορες χώρες. Και εδώ συνήθως γίνεται αναγωγή του κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε \$ ΗΠΑ. Έτσι, ενώ η Ελλάδα είχε το 2002 ατά κεφαλήν ΑΕΠ γύρω στα 12.494\$, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της σε μονάδες σταθερής αγοραστικής δύναμης (Purchasing Power Parity, PPP) ήταν για τι ίδιο έτος 18.720\$. Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ), Παρουσιάζοντας στοιχεία για την παγκόσμια οικονομία, κατατάσσει τις χώρες σε βιομηχανικές (Industrial) και αναπτυσσόμενες χώρες (Developing). Συχνά οι χώρες με χαμηλό ή μεσαίο κατά κεφαλήν εισόδημα αναφέρονται και ως αναπτυσσόμενες χώρες. Η Ελλάδα συμπεριλαμβάνεται στις βιομηχανικές χώρες.

Ο ΟΗΕ κατατάσσει τις χώρες με βάση το ΔΑΑ. Ο δείκτης αυτός είναι ένας σύνθετος δείκτης που χρησιμοποιεί διάφορες μεταβλητές, όπως το κατά κεφαλήν

ΑΕΠ σε ισοτιμίες αγοραστικής δύναμης, το προσδόκιμο επιβίωσης και το ποσοστό εγγραμμάτων στο πληθυσμό.

Η παγκόσμια Τράπεζα κατατάσσει τις χώρες με βάση το βαθμό υπερχρέωσής τους. Για την κατάταξη αυτή λαμβάνονται υπόψη: ο λόγος του εξωτερικού χρέους προς τις εξαγωγές, ο λόγος των δαπανών για την εξυπηρέτηση του χρέους προς τις εξαγωγές και ο λόγος των πληρωμών για τόκους προς τις εξαγωγές της χώρας. (ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΠΙΔΟΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ, 2002)

5.4 Διεθνείς συγκρίσεις-Κύριοι δείκτες

Η εξέλιξη της ανταγωνιστικότητας της Ελληνικής οικονομίας τις τελευταίες δεκαετίες επηρεάστηκε μεταξύ των άλλων από:

- * Το μακροοικονομικό περιβάλλον που επιδρά στην ανταγωνιστικότητα είτε άμεσα (π.χ. πληθωρισμός), είτε έμμεσα (π.χ. το δημόσιο έλλειμμα και χρέος επηρεάζουν το κόστος χρηματοδότησης των επιχειρήσεων).
- * Παράγοντες που επηρεάζουν το κόστος λειτουργίας των επιχειρήσεων, όπως το κόστος εργασίας σε σχέση με την εξέλιξη της παραγωγικότητας (η ταχύτερη αύξηση της οποίας εμποδίστηκε, μεταξύ άλλων, από την αποτελεσματικότητα του εκπαιδευτικού συστήματος αλλά και των συστημάτων κατάρτισης, επανακατάρτισης και δια βίου μάθησης), το φορολογικό σύστημα, το διοικητικό βάρος στις επιχειρήσεις, η ποιότητα των δημοσίων υποδομών.
- * Θεσμικά χαρακτηριστικά της οικονομίας, όπως η οργάνωση των αγορών προϊόντος και συντελεστών παραγωγής, το μέγεθος του δημοσίου τομέα και το εύρος της συμμετοχής του στην παραγωγική διαδικασία, η αποτελεσματικότητα της δημόσιας διοίκησης, η αποτελεσματική λειτουργία των αγορών χρήματος και κεφαλαίου, η παραγωγική δομή της οικονομίας και η οργανωτική δομή των επιχειρήσεων για παράδειγμα, η κυριαρχία των Πολύ Μικρών Επιχειρήσεων (ΠΜΕ) και των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων (ΜΜΕ) καθιστά δυσκολότερη τόσο την υιοθέτηση καινοτομίας όσο και την προσαρμογή στα δεδομένα των ολοκληρωμένων παγκόσμιων αγορών.

Για αρκετούς από αυτούς τους παράγοντες υπήρξε διαχρονικά σημαντική πρόοδος (αλλά και πάλι όχι πάντα επαρκής, όπως στις δημόσιες υποδομές) ενώ σε άλλους παράγοντες, όπου ήταν επιβεβλημένες διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις (π.χ. άνοιγμα αγορών και αύξηση του ανταγωνισμού), αυτές μέχρι πρόσφατα καθυστέρουσαν ή ήταν περιορισμένης κλίμακας (π.χ. αγορά ενέργειας, εργασίας).

Σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις και δείκτες, το επίπεδο της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας εξακολουθεί να παραμένει συγκριτικά χαμηλό, πράγμα που υπονομεύει την εξασφάλιση συνθηκών αυτοτροφοδοτούμενης ανάπτυξης. Με βάση τις εκτιμήσεις των οργανισμών WEF (World Economic Forum) και IMD (International Institute for Management Development) για την ανταγωνιστικότητα που καλύπτουν πολλές χώρες και ένα πολύ ευρύτερο φάσμα παραγόντων, άλλοτε με ποσοτική και άλλοτε με ποιοτική προσέγγιση, η Ελλάδα καταλαμβάνει την προτελευταία θέση μεταξύ των χωρών

μελών της ΕΕ. Το 2005 πάντως υπάρχει μια σημαντική βελτίωση κατά τέσσερις θέσεις της ανταγωνιστικότητας στην κατάταξη των χωρών του IMD.

Σε ότι αφορά στις επιδόσεις των χωρών μελών της ΕΕ σε σχέση με τους στόχους της Στρατηγικής της Λισσαβόνας, οι τιμές αφετηρίας για την Ελλάδα ήταν αναλογικά χαμηλές για αρκετούς από τους διαρθρωτικούς δείκτες (όπως, για παράδειγμα στα ποσοστά απασχόλησης, ιδιαίτερα των γυναικών και των εργαζομένων μεγάλης ηλικίας, τις δαπάνες για έρευνα και ανάπτυξη ως ποσοστό του ΑΕΠ, το ποσοστό ατόμων που απειλούνται από φτώχεια και τις εκπομπές αερίων θερμοκηπίου, την ενεργειακή ένταση της οικονομίας). Τα προηγούμενα χρόνια σε κάποιους τομείς σημειώθηκε σημαντική πρόοδος και σε άλλους μικρότερη αλλά ήδη με την εφαρμογή του Προγράμματος Διαρθρωτικών Μεταρρυθμίσεων 2005-2008 η τάση βελτίωσης φαίνεται να παγιώνεται και να αποκτά σημαντική δυναμική.

Πηγή: http://www.espa.gr/elibrary/Eggrafo_ESPA_el.pdf

5.5 Η θέση της χώρας στις διεθνείς αγορές

5.5.1. Εξωτερικό εμπόριο

Η δυνατότητα μεγαλύτερης διασύνδεσης και οικονομικής ολοκλήρωσης της χώρας με τις παγκόσμιες αγορές και τα διεθνή επιχειρηματικά δίκτυα αποτελεί σημαντική εν δυνάμει πηγή ανάπτυξης.

Η ελληνική οικονομία παραδοσιακά χαρακτηρίζεται από χαμηλή κάλυψη των εισαγωγών λόγω διαρθρωτικών αδυναμιών, της σύνθεσης του παραγωγικού ιστού και λόγω των συνεχιζόμενων αυξημένων επενδυτικών αναγκών, ο δείκτης όμως εμφάνισε μακροπρόθεσμη σταθερή επιδείνωση με ιδιαίτερα αρνητικές τιμές στο εμπόριο με τους εταίρους της ΕΕ-15. Ο βαθμός κάλυψης εισαγωγών από χώρες της ΕΕ-15 από εξαγωγές προς αυτές επιδεινώθηκε από 48% σε 30% μεταξύ 1989 και 2003.

Πιο αναλυτικά, ενώ μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1990 η αύξηση των ελληνικών εξαγωγών ήταν υψηλότερη από την αύξηση των παγκόσμιων εξαγωγών διευρύνοντας έτσι το μερίδιό τους σε αυτές (π.χ. ανήλθαν στο 2,6% των παγκόσμιων εξαγωγών για το 1992), κατά την τελευταία δεκαετία η τάση αναστρέφεται και οι ελληνικές εξαγωγές περιορίστηκαν στο 1,8%. Ανάλογη ήταν και η εξέλιξη του ποσοστού κάλυψης των εισαγωγών από τις εξαγωγές: το εν λόγω ποσοστό από 48,2% το 1981 περιορίστηκε σε 29,1% το 2004, παρουσιάζοντας ωστόσο βελτίωση το 2005 (31,8%).

Επίσης την τελευταία δεκαετία παρατηρείται υστέρηση του ρυθμού ανάπτυξης των εξαγωγών ως ποσοστό του ΑΕΠ: η ελληνική οικονομία είχε πάντοτε χαμηλό βαθμό εξωστρέφειας, το πρόβλημα όμως εμφανίστηκε να επιδεινώνεται, με το ποσοστό των εξαγωγών αγαθών στο ΑΕΠ να μειώνεται από 10,4% το 1995 σε 7,6% το 2004 για να ακολουθήσει ανοδική πορεία στη συνέχεια. Αντίστοιχα οι

εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών που καταγράφονται σε εθνικολογιστική βάση (στις οποίες δεν περιλαμβάνονται τα μεταναστευτικά εμβάσματα, οι καθαρές εισροές από την ΕΕ και μεγάλο μέρος των εισροών από τη ναυτιλία) αποτελούσαν μόνο το 20% του ΑΕΠ το 2003. Επίσης η Ελλάδα χαρακτηρίζεται από τα συστηματικά ελλείμματα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (ΙΤΣ), τα οποία αντισταθμίζονται από τα πλεονάσματα στα ισοζύγια κίνησης κεφαλαίων και χρηματοοικονομικών συναλλαγών.
(Στοιχεία Τράπεζας της Ελλάδος, σειρά Στατιστικών Δελτίων Οικονομικής Συγκυρίας)

Σε σύγκριση με επιλεγμένες Ευρωπαϊκές χώρες αλλά και με τους μέσους της ΕΕ-15 και ΕΕ-25, το εξωτερικό εμπόριο έχει μικρή σχετικά συμμετοχή. Με βάση τα στοιχεία της Eurostat οι εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών αποτελούν το 20% του ΑΕΠ σε αντίθεση με τις άλλες χώρες, όπου το ποσοστό αυτό κυμαίνεται από 27% (Τουρκία) έως και 84% (Ιρλανδία). Επίσης η Ελλάδα παρουσιάζει από τα υψηλότερα εμπορικά ελλείμματα αγαθών ενώ οι άλλες χώρες εμφανίζουν μικρότερο έλλειμμα ή και πλεόνασμα (π.χ. Φιλανδία, Ιρλανδία). Σημαντικό στοιχείο πάντως, αποτελεί το γεγονός ότι παρά την αρνητική εικόνα που παρουσιάζει η χώρα μας ως προς το εμπόριο αγαθών, εμφανίζει και ορισμένα συγκριτικά πλεονεκτήματα στις εξαγωγές προϊόντων «έντασης τεχνολογίας» και έντασης «εξειδικευμένης εργασίας» στις οποίες η χώρα μας παρουσιάζει τη μεγαλύτερη αύξηση ως ποσοστό του συνόλου των εξαγωγών στο σύνολο της ΕΕ-15
Πηγή: International Trade Centre UNCTAD/PC-TAS, SITC Revision 3 1999-2003

Η επιδείνωση στο ήδη ελλειμματικό εμπορικό ισοζύγιο αποδίδεται μεταξύ άλλων στους ακόλουθους παράγοντες: χαμηλή ανταγωνιστικότητα των ελληνικών προϊόντων, μικρός βαθμός διεύθυνσης σε ξένες αγορές, υψηλός ανταγωνισμός από ομοειδή προϊόντα της διεθνούς αγοράς, αδυναμίες των ελληνικών επιχειρήσεων για εξαγωγικές δραστηριότητες, περιορισμένη καινοτομική δραστηριότητα και έλλειψη μέχρι πρόσφατα εθνικής στρατηγικής στόχευσης για επιχειρηματική εξωστρέφεια.

Στον τομέα των εξαγωγών, ο περιορισμένος όγκος των εξαγωγών των ελληνικών προϊόντων οφείλεται σε σημαντικό βαθμό στο μικρό μέγεθος της συντριπτικής πλειοψηφίας των ελληνικών επιχειρήσεων που δεν τους επιτρέπει να εκμεταλλευτούν τις οικονομίες κλίμακας και έτσι δυσχεραίνει την ικανότητά τους να ανταγωνιστούν αποτελεσματικά στο διεθνές περιβάλλον. Επίσης η μεγάλη απόσταση της Ελλάδας από τις άλλες χώρες της ΕΕ επιδρά αρνητικά στο κόστος των ελληνικών προϊόντων που διοχετεύονται στην ευρωπαϊκή αγορά. Σε ότι αφορά τις εξαγωγές, πρέπει να σημειωθεί ότι τα τελευταία δέκα χρόνια οι εξαγωγές της Ελλάδας προς γειτονικές βαλκανικές χώρες υποκαταστάθηκαν σε μεγάλο βαθμό από άμεσες επενδύσεις ελληνικών επιχειρήσεων σε αυτές. Αντί για την παραγωγή στην Ελλάδα και εξαγωγή των προϊόντων στις βαλκανικές χώρες υπάρχει σήμερα σε μεγάλη έκταση και ιδιαίτερα στους παραδοσιακούς κλάδους, παραγωγή (με χαμηλό κόστος) στις βαλκανικές χώρες και πολλές φορές, εξαγωγή των προϊόντων αυτών την Ελλάδα ή άλλες βαλκανικές χώρες ή χώρες της ΕΕ-15.

Θετική πάντως εξέλιξη αποτελεί η σημαντική αύξηση του όγκου των εξαγωγών αγαθών (8,2%) το 2005. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη βελτίωση του εμπορικού ισοζυγίου ως ποσοστού του ΑΕΠ και τη θετική, για πρώτη φορά μετά

από πολλά χρόνια, συμβολή του κατά 1,07 ποσοστιαίες μονάδες στο ρυθμό ανάπτυξης της χώρας.

Διαφορετική εικόνα παρουσιάζουν οι εξαγωγές υπηρεσιών, όπου η χώρα μας, σε αντίθεση με το εμπόριο αγαθών, έχει καλύτερες επιδόσεις: Η Ελλάδα κατέχει σημαντική θέση στο παγκόσμιο εμπόριο ορισμένων τομέων υπηρεσιών, γεγονός που οφείλεται στη δραστηριότητα της ελληνικής ναυτιλίας και την ανάπτυξη του τουρισμού, όπου το μερίδιο της χώρας στην παγκόσμια αγορά αυξάνεται. Η θέση αυτή ενισχύθηκε κατά τη δεκαετία του 1990 ενώ η υπεροχή της Ελλάδας διευρύνεται και κατά την τρέχουσα δεκαετία. Ειδικότερα για το 2004 οι εισπράξεις από τις εξαγωγές υπηρεσιών ξεπέρασαν αισθητά το διπλάσιο των εξαγωγών αγαθών.

Τα τελευταία χρόνια παρατηρούνται επίσης ουσιώδεις μεταβολές στη γεωγραφική κατανομή των ελληνικών εξαγωγών. Κατά τη δεκαετία 1990 υπάρχει σημαντική παρουσία των ελληνικών εξαγωγών σε όλες τις μεγάλες γεωγραφικές περιοχές. Το 1990, οι πέντε κύριες αγορές απορροφούσαν το 61% των ελληνικών εξαγωγών, ενώ έκτοτε το ποσοστό αυτό αρχίζει να μειώνεται σταδιακά και το 2004 περιορίζεται σε 43%. Σημαντική μείωση εμφανίζει το ποσοστό των εξαγωγών που απευθύνεται προς τις χώρες μέλη της ΕΕ (48% της συνολικής αξίας εξαγωγών το 2004 από 60% το 1995). Κατά τα πρώτα χρόνια της μεταπολεμικής περιόδου, οι εξαγωγές κατευθύνονταν κυρίως προς τη Δ. Ευρώπη και τις ΗΠΑ πριν αρχίσουν να επεκτείνονται και στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και τη Σ. Ένωση. Σημαντική εξέλιξη αποτέλεσε η ανάδειξη της ζώνης των χωρών της Μ. Ανατολής και της Β. Αφρικής στη δεύτερη σημαντικότερη περιοχή, μετά την ΕΕ για τις ελληνικές εξαγωγές. Από τη δεκαετία όμως του 1990 και έκτοτε οι πρώην σοσιαλιστικές χώρες αποτελούν και πάλι τη δεύτερη σημαντικότερη περιοχή προορισμού των ελληνικών εξαγωγών, θέση που διατηρούν σταθερά, με αυξανόμενο μάλιστα ποσοστό. Νεότερη εξέλιξη αποτελεί η βαθμιαία υποβάθμιση της Β. Αμερικής, η θεαματική ανάκαμψη του ρόλου των χωρών της Βαλκανικής και Παρευξείνιας ζώνης για τις ελληνικές εξαγωγές. Με δεδομένες τις νεότερες αυτές εξελίξεις, η χώρα μας αποκτά πρόσβαση σε νέες αναπτυσσόμενες περιοχές, δηλαδή, στις νέες χώρες μέλη της ΕΕ καθώς και στις χώρες της Μ. Ανατολής και της Β. Αφρικής, για τις οποίες θα μπορούσε να καταστεί βασικός εταίρος.

Πρέπει ακόμα να γίνει αναφορά και στο πρότυπο του ανταγωνισμού που αντιμετωπίζει η Ελλάδα, δηλαδή, στο ποιες χώρες την ανταγωνίζονται στις αγορές όπου κατευθύνεται ο κύριος όγκος των εξαγωγών της. Σύμφωνα με τη σχετική μελέτη του Κέντρου Εξαγωγικών Ερευνών και Μελετών (ΚΕΕΜ), οι κυριότερες ανταγωνίστριες χώρες της Ελλάδας στις εξαγωγές προς τις χώρες της ΕΕ είναι: Ισπανία, Τουρκία, Γαλλία, Γερμανία, Ολλανδία, ΗΠΑ, Βέλγιο, Βρετανία και Κίνα. Οι χώρες αυτές καλύπτουν το 72% του συνολικού ανταγωνισμού που αντιμετωπίζουν οι ελληνικές εξαγωγές. Ενδιαφέρον, δε, προκαλεί και η ανακατάταξη τα τελευταία χρόνια των βασικών ανταγωνιστών και συγκεκριμένα η σημαντική άνοδος της Ισπανίας, της Τουρκίας, της Ολλανδίας και της Κίνας.

Πηγή: http://www.espa.gr/elibrary/Eggrafo_ESPA_el.pdf

Πίνακας 3. Οι βασικές ανταγωνίστριες χώρες της Ελλάδας στις εξαγωγές (σύνολο προϊόντων)

A/A	ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΡΙΑ ΧΩΡΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ (%) ΣΥΝΟΛΟΚΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ	ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΟ ΑΘΡΟΙΣΜΑ (%)
1	ΙΣΠΑΝΙΑ	12,9%	12,9%
2	ΙΤΑΛΙΑ	11,3%	24,2%
3	ΤΟΥΡΚΙΑ	9,0%	42,5%
4	ΓΑΛΛΙΑ	9,4%	33,6%
5	ΓΕΡΜΑΝΙΑ	7,6%	50,2%
6	ΟΛΛΑΝΔΙΑ	7,0%	57,2%
7	ΗΠΑ	5,0%	62,2%
8	ΒΕΛΓΙΟ-ΛΟΥΞΕΜΒΟΥΡΓΟ	3,9%	66,1%
9	Μ. ΒΡΕΤΑΝΙΑ	2,9%	69,0%
10	ΚΙΝΑ	2,8%	71,8%
11	ΝΟΤΙΟΑΦΡΙΚΑΝΙΚΗ ΕΝΩΣΗ	2,1%	73,9%
12	ΤΥΝΗΣΙΑ	2,0%	75,9%
13	ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ	1,8%	77,7%
14	ΕΛΒΕΤΙΑ	1,5%	79,2%
15	ΧΟΝΓΚ ΚΟΝΓΚ	1,4%	80,6%
16	ΙΡΛΑΝΔΙΑ	1,1%	81,7%
17	ΠΟΛΩΝΙΑ	1,1%	82,8%
18	ΑΥΣΤΡΙΑ	1,1%	83,9%
19	ΙΝΔΙΑ	1,1%	85,0%
20	ΜΑΡΟΚΟ	0,9%	86,0%
21	ΟΥΓΓΑΡΙΑ	0,8%	86,6%
22	ΦΙΛΑΝΔΙΑ	0,8%	87,6%
23	ΚΑΝΑΔΑΣ	0,8%	88,4%
24	ΣΟΥΗΔΙΑ	0,8%	89,2%
25	ΒΡΑΖΙΛΙΑ	0,7%	90,0%
26	ΧΙΛΗ	0,7%	90,7%
27	ΔΑΝΙΑ	0,7%	91,4%
28	ΡΟΥΜΑΝΙΑ	0,6%	92,0%
29	ΜΠΑΓΚΛΑΝΤΕΣ	0,6%	92,6%
30	ΠΑΚΙΣΤΑΝ	0,4%	93,0%
	ΣΥΝΟΛΟ (98 ΧΩΡΕΣ)	100%	100%
	ΧΩΡΕΣ Ε.Ε	61%	
	ΧΩΡΕΣ Ο.Ο.Σ.Α.	81%	

Πηγή: ΚΕΝΤΡΟ ΕΞΑΓΩΓΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΩΝ, Κ.Ε.Ε.Μ.

5.5.2 Ξένες άμεσες επενδύσεις

Δυναμικό συστατικό στοιχείο του οικονομικού περιβάλλοντος αποτελούν οι Ξένες Άμεσες Επενδύσεις (ΞΑΕ), δεδομένου ότι συμβάλλουν ουσιαστικά στην αύξηση της παραγωγικότητας, αποτελώντας ένα από τα σημαντικότερα κανάλια διάχυσης της τεχνολογίας και διευκολύνοντας τη διασύνδεση των εγχώριων επιχειρήσεων με αγορές του εξωτερικού. Εδώ και αρκετά έτη, οι επιδόσεις της Ελλάδας στην προσέλκυση ΞΑΕ παραμένουν ιδιαίτερα χαμηλές και αυτό παρά το γεγονός ότι την εποχή αυτή σημειώνεται σε διεθνές επίπεδο έκρηξη του όγκου των ΞΑΕ. Σύμφωνα με πρόσφατα στοιχεία της Διάσκευσης των Ηνωμένων Εθνών για το Εμπόριο και την Ανάπτυξη για το 2005 (UNCTAD) η οποία εξετάζει συνολικά 140 χώρες, η Ελλάδα δεν κατέχει σημαντική θέση από άποψη ελκυστικότητας ΞΑΕ, γεγονός που παραπέμπει ευθέως σε διαρθρωτικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας.

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 η συμμετοχή της Ελλάδας στις παγκόσμιες ροές σταδιακά μειώνεται. Αξιοσημείωτο είναι ότι η αρνητική πορεία διαιρείται αναλλοίωτη και μετά την ένταξη της χώρας στην ΟΝΕ, παρά τη θετική δυναμική που δημιουργήσε αρχικά η επισημοποίηση της εισόδου της χώρας στην ΟΝΕ, με αποτέλεσμα οι εισροές κεφαλαίων το 2002 να υποχωρήσουν έναντι του 2001, ενώ η μείωση των αποθεμάτων εισροών του 2002 σε σχέση με το 2001 ήταν της τάξης του 11%. Το δε 2002 οι εισροές ΞΑΕ περιορίστηκαν στο χαμηλότερο επίπεδο της τελευταίας τριακοπενταετίας (50 εκατ. δολ.) με την τάση αυτή να αντιστρέφεται σταδιακά τα επόμενα χρόνια (στο δεκάμηνο του 2006 οι εισροές ΞΑΕ είναι υπερδεκαπλάσιες σε σχέση με την αντίστοιχη περίοδο του 2005).

Από τα στοιχεία του αποθέματος εξερχόμενων επενδύσεων προκύπτει ότι η Ελλάδα έχει συγκριτικά περιορισμένη παρουσία στις διεθνείς αγορές, και οι σχετικές επιδόσεις της έχουν κυρίως περιφερειακό χαρακτήρα (ΝΑ Ευρώπη). Οι ελληνικές επενδύσεις στην περιοχή της ΝΑ Ευρώπης υπερβαίνουν τα 8 δις. Ευρώ την τελευταία δεκαετία. Περισσότερες από 3.500 ελληνικές επιχειρήσεις δραστηριοποιούνται στις Βαλκανικές χώρες. Οι ελληνικές επενδύσεις καταλαμβάνουν το 25% του συνόλου των άμεσων ξένων επενδύσεων στη Νοτιοανατολική Ευρώπη με αυξητική τάση για τα προσεχή χρόνια, ενώ η διείσδυση των επιχειρήσεων υλοποιείται είτε με εξαγορές εταιρειών (πολλές από τις οποίες είναι κρατικές) είτε με ίδρυση νέων κλάδων στη μεταποίηση, τις τηλεπικοινωνίες, τις κατασκευές, το χρηματοπιστωτικό τομέα, την ενέργεια. Ιδιαίτερα σημαντική είναι η δυναμική δραστηριοποίηση των ελληνικών τραπεζών. Οι 5 μεγαλύτερες εμπορικές τράπεζες της Ελλάδας διατηρούν στην ευρύτερη περιοχή ένα δίκτυο 950 υποκαταστημάτων, με μερίδιο περίπου 16% της αγοράς και απασχολούν περίπου 16.000 άτομα. Οι επιδόσεις των ελληνικών τραπεζών στην περιοχή είναι εξαιρετικά υψηλές και ο κύκλος εργασιών τους διευρύνεται με διψήφιους ρυθμούς. Αυτή η τάση αναμένεται να συνεχιστεί και στο μέλλον, δεδομένου του περιθωρίου ανάπτυξης και εκσυγχρονισμού των χρηματοοικονομικών συστημάτων στις γειτονικές μας χώρες. Επιπλέον, η Ελλάδα εξελίσσεται σε ενεργειακό κόμβο στην περιοχή, με την ενέργεια να αποτελεί προνομιακό πεδίο για επενδύσεις στο μέλλον.

Πηγή: http://www.espa.gr/elibrary/Eggrafo_ESPA_el.pdf

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΤΡΟΠΟΙ ΕΝΙΣΧΥΣΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Τα τελευταία έτη, η ελληνική ανταγωνιστικότητα, υποχωρεί συνεχώς. Σύμφωνα, λοιπόν, με τις διεθνείς εκθέσεις, η ελληνική οικονομία, απέχει πολύ από αυτό που ονομάζεται καινοτόμος, δηλαδή, βασισμένη σε νέες ιδέες και ευέλικτες δομές, που προωθεί την επιχειρηματική πρωτοβουλία, με την βοήθεια της ψηφιακής τεχνολογίας και άλλων σύγχρονων οικονομικών μέσων. Παράλληλα, τονίζεται ότι, ενώ δεν υπάρχει έλλειμμα επιστημόνων, αυτοί που υπάρχουν δεν συμμετέχουν ενεργά στην παραγωγική διαδικασία. Παρατηρείται, λοιπόν, ότι η Ελλάδα υστερεί σημαντικά έναντι των προηγμένων χωρών και οικονομιών.

Με βάση, την επικρατούσα οικονομική κατάσταση και τα δεδομένα, τόσο σε εθνικό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο, για την Ελλάδα, απαιτείται η λήψη μέτρων πολιτικής όπως τα παρακάτω:

- 1) Προσπάθεια έναξης στον παραγωγικό μηχανισμό του επιστημονικού δυναμικού της χώρας, ιδιαίτερα στους τομείς της υψηλής τεχνολογίας, που μέχρι σήμερα απουσιάζει.
- 2) Άνοιγμα της επιχειρηματικότητας σε όλα τα μέλη της κοινωνίας. Ιδιαίτερη βαρύτητα θα πρέπει να δοθεί στις γυναίκες και σε ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού. Θα πρέπει να συνεχιστεί η προσπάθεια δημιουργίας υπηρεσιών στήριξης νέων επιχειρήσεων (ΚΥΕ, ΚΕΤΑ κλπ).
- 3) Άρση των εμποδίων στην έναρξη επιχειρηματικής δραστηριότητας (διοικητικοί φραγμοί, χρηματοδότηση, κόστος έναρξης επιχείρησης, επιμερισμός κινδύνου). Το νέο νομοσχέδιο του ΥΠΑΝ περιορίζει το χρόνο, και το κόστος δημιουργίας νέων επιχειρήσεων αλλά θα πρέπει να συνεχιστεί η προσπάθεια διευκόλυνσης νέων επιχειρηματιών.
- 4) Κίνδυνος και ανταμοιβή. Οι πολίτες είναι διστακτικοί στο ρίσκο ενώ πολλές φορές τα αποτελέσματα δεν είναι τα αναμενόμενα. Θα πρέπει να ενθαρρυνθεί η ανάληψη ρίσκου και όπου χρειάζεται να κοινωνική ανοχή στην αποτυχία (αποφυγή κοινωνικού στιγματισμού) ή επιφόρτιση της πολιτείας (εγγυοδοτικοί μηχανισμοί, ΚΕΣΥΤ, ΤΕΜΠΕ κλπ).
- 5) Ανάδειξη εκείνων των επιχειρηματικών μονάδων ή/και ομίλων, που έχουν κατορθώσει να δημιουργήσουν παγκοσμίως ανταγωνιστικά προϊόντα και υπηρεσίες.
- 6) Ανάπτυξη ικανοτήτων και δεξιοτήτων. Η εκπαίδευση και η κατάρτιση θα πρέπει να συμβάλλει στην ενθάρρυνση της επιχειρηματικότητας, μέσω της

ανάπτυξης της κατάλληλης νοοτροπίας και της ευαισθητοποίησης όσον αφορά τις επαγγελματικές ευκαιρίες που προσφέρει η ιδιότητα του επιχειρηματία και των δεξιοτήτων.

- 7) Κανονιστικό περιβάλλον. Η γραφειοκρατία εξακολουθεί να αποτελεί πρόβλημα στη διοίκηση της επιχείρησης.
- 8) Φορολογία. Η λήψη κατάλληλων μέτρων μπορεί να συμβάλει στην επιβίωση, προώθηση, και ανάπτυξη των επιχειρήσεων.
- 9) Πρόσβαση στη χρηματοδότηση. Η πρόσβαση στη χρηματοδότηση είναι απαραίτητη για την ανάπτυξη, αλλά πολλά ΜΜΕ αντιμετωπίζουν δυσκολίες επειδή η αγορά επιχειρηματικών κεφαλαίων δεν είναι αρκετά ανεπτυγμένη και οι τράπεζες τείνουν να αποφεύγουν τη δανειοδότηση υψηλού κινδύνου.
- 10) Καταγραφή και υλοποίηση στρατηγικών ανάπτυξης των κύριων κλάδων της οικονομίας μας, που επηρεάζουν σημαντικά το ΑΕΠ της χώρας (τουρισμός, ναυτιλία, αγροτικός τομέας).
- 11) Στήριξη των επιχειρήσεων για την αξιοποίηση των γνώσεων και των νέων ευκαιριών. Θέλουμε οι επιχειρηματίες να έχουν εξωστρεφή προσανατολισμό, να αξιοποιήσουν καλύτερα την εσωτερική αγορά, και να αντιμετωπίζουν καλύτερα την πρόκληση της παγκοσμιοποίησης.
- 12) Ενδοεταιρική επιχειρηματικότητα και επενδύσεις επιχειρηματικών κεφαλαίων εταιρικών συμμετοχών. Οι επενδύσεις επιχειρηματικών κεφαλαίων εταιρικών συμμετοχών αποτελούν αποτελεσματικό μέσο ανάπτυξης των επιχειρηματικών δυνατοτήτων οι οποίες διαφορετικά θα έμεναν ανεκμετάλλευτες (έρευνα και ανάπτυξη, δίκτυα κλπ).
- 13) Ο ρόλος της επιχειρηματικής κουλτούρας είναι καθοριστικός. Επιθυμητός είναι και ο αναπροσανατολισμός του ενδιαφέροντος και της στάσης της κοινωνίας απέναντι στην επιχειρηματικότητα. Η δημιουργία μιας κοινωνίας που να ευνοεί την επιχειρηματικότητα προϋποθέτει τη συνδρομή όλων. Πρέπει να βελτιωθεί η στάση απέναντι στην επιχειρηματική πρωτοβουλία και στην αποτυχία.
- 14) Εκμετάλλευση φυσικών χαρακτηριστικών της χώρας, που προσδίδουν καταρχήν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα σε επενδύσεις Πράσινης Οικονομίας.
- 15) Εντατικοποίηση των κυβερνητικών προσπαθειών για την προσέλκυση ξένων άμεσων επενδύσεων, στοχοθετημένων και συνδυασμένων που θα χωροθετούνται στην περιφέρεια.
- 16) Θέσπιση συμφωνημένων μέτρων που θα ενισχύουν την καινοτομία και την τεχνολογική έρευνα και θα έχουν σαφώς μακροπρόθεσμο χαρακτήρα
- 17) Δημιουργία νέων υποδομών που ενισχύουν την επιχειρηματικότητα και η υλοποίηση των μεταφορικών υποδομών
- 18) Επιτάχυνση των διαρθρωτικών αλλαγών και της απελευθέρωσης αγορών στο σύνολο των τομέων της οικονομίας
- 19) Θέσπιση κανόνων αξιολόγησης της αποτελεσματικότητας του δημόσιου τομέα
- 20) Πάταξη της διαφθοράς στο Δημόσιο

- 21) Τιμωρία όσων δεν τηρούν τους υγιείς κανόνες ανταγωνισμού
- 22) Προσέγγιση στην ουσιαστική αναβάθμιση των ελληνικών προϊόντων μέσα από την εφαρμογή προτύπων και προσέγγιση προδιαγραφών που απαιτούνται από την παγκόσμια αγορά. Οι απαιτήσεις των ευρωπαϊκών οδηγών για το σήμα CE δεν είναι επαρκείς ώστε να αντιμετωπίσουν τα ελληνικά προϊόντα τον παγκόσμιο ανταγωνισμό.
- 23) Άμεση υιοθέτηση των Αρχών Επιχειρηματικής Αριστείας, τόσο από την κυβέρνηση, με πιθανή ένταξη του ελληνικού μοντέλου (AIEN ΑΡΙΣΤΕΥΕΙΝ) ή/και του ευρωπαϊκού μοντέλου (EFQM Business Excellence Model) και της διαδικασίας πιστοποίησης στο ΕΣΠΑ, όσο και από θεσμικούς φορείς και τον επιχειρηματικό κόσμο.
- 24) Συνεχής διαδικασία στοχοποίησης των προσδοκώμενων αποτελεσμάτων και της αλλαγής της εικόνας της χώρας μας στο εξωτερικό.
- 25) Συνεχής προσπάθεια βελτίωσης των υποδομών και των δεικτών της δομικής ανταγωνιστικότητας ώστε να έχουν θετικό αντίκτυπο στην αποτελεσματικότητα των επιχειρήσεων και στην ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας.
- 26) Υιοθέτηση ενός ισχυρού οράματος και ενός βιώσιμου – ανταγωνιστικού μοντέλου ανάπτυξης σε συγκεκριμένους, στρατηγικής σημασίας τομείς της ελληνικής οικονομίας, όπως ναυτιλία, τουρισμός, πολιτισμός.

Τα μέτρα πολιτικής που προτείνονται αποσκοπούν στη βελτίωση των εν γένει πολιτικών που άπτονται του μεγάλου αυτού εθνικού στόχου. Επισημαίνεται, πάντως, ότι, για την μεγιστοποίηση της αποτελεσματικότητας των πολιτικών, θα πρέπει αυτές να συνοδεύονται από συγκεκριμένο χρονοδιάγραμμα υλοποίησης -με σαφώς προσδιορισμένους, ποσοτικούς και ποιοτικούς, ενδιάμεσους και τελικούς στόχους-, να χρησιμοποιηθεί κατάλληλη μεθοδολογία μέτρησης του κόστους που συνεπάγονται και αποτίμησης των αποτελεσμάτων και να προβλεφθεί η σύνταξη περιοδικών εκθέσεων εφαρμογής και απολογισμού.

ΠΗΓΕΣ:

- 1) <http://repository.edulll.gr/edulll/bitstream/10795/1315/2/1315.pdf>
- 2) <http://digilib.lib.unipi.gr/dspace/bitstream/unipi/5428/1/Mpalikis.pdf>

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι εκτιμήσεις των συνήθων δεικτών ανταγωνιστικότητας δείχνουν ότι το μέγεθος της απαραίτητης εσωτερικής υποτίμησης είναι μεγάλο, με τις τιμές και τους μισθούς να πρέπει να μειωθούν έως και κατά 20-30%. για τον λόγο αυτό οι αγορές παραμένουν επιφυλακτικές για το αν η ελληνική οικονομία μπορέσει να επανέλθει σε αναπτυξιακή τροχιά χωρίς να προχωρήσει σε αναδιάρθρωση του χρέους, με σημαντικό «κούρεμα» της αξίας του ή να χρεοκοπήσει και να αποχωρήσει από τη ζώνη του ευρώ.

Η ελληνική οικονομία βρίσκεται σε μια σημαντική καμπή της ιστορίας της καθώς η ανάπτυξη την τελευταία δεκαετία προήλθε κυρίως από τη δημόσια και ιδιωτική κατανάλωση, συνοδευτήκε από μια συστηματική συσσώρευση εμπορικών ελλειμμάτων και εξωτερικού χρέους. το μέγεθος του εξωτερικού χρέους είναι ένας σημαντικός παράγοντας των ασφαλιστρών κινδύνου για να μπορέσει η Ελλάδα να μειώσει το εξωτερικό χρέος και να επανέλθει στις διεθνείς κεφαλαιαγορές με τον λιγότερο επώδυνο τρόπο (δηλαδή αποφεύγοντας μια μακροχρόνια ύφεση), πρέπει να γίνει πιο ανταγωνιστική και να δημιουργήσει σύντομα εμπορικά πλεονάσματα ικανά να επαναφέρουν το εξωτερικό χρέος σε μια καθοδική τροχιά σε βάθος χρόνου. Ένα σημαντικό συμπέρασμα της μελέτης μας είναι ότι η απώλεια ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας μετά την είσοδο της χώρας στη ζώνη του ευρώ είναι μικρότερη από ότι πιστεύουν οι αγορές, ως αποτέλεσμα, η απαραίτητη «εσωτερική υποτίμηση» για να επανέλθει η ελληνική οικονομία σε αναπτυξιακή τροχιά δεν είναι τόσο μεγάλη όσο παρουσιάζεται συχνά από οικονομολόγους και αναλυτές. Η σημαντική μείωση των πραγματικών μισθών το 2010 πιστεύουμε ότι έχει ήδη τονώσει την ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας (σύμφωνα με τους δείκτες της ΕΚΤ και του ΔΝΤ κατά 6% σε όρους κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος). Αν η απαραίτητη εσωτερική υποτίμηση είναι συνολικά 8-10 ποσοστιαίες μονάδες μείωσης μισθών και τιμών σε σχέση με τους εμπορικούς εταίρους, ο στόχος αυτός είναι εφικτός σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα, δεδομένου ότι οι μισθοί στον δημόσιο τομέα έχουν ήδη μειωθεί σημαντικά, ενώ η υψηλότερη ανεργία και η μεγαλύτερη ευελιξία στην αγορά εργασίας θα ωθήσουν τους μισθούς στον ιδιωτικό τομέα χαμηλότερα. Επιπλέον, ένας εξίσου σημαντικός παράγοντας για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας είναι η παραγωγικότητα, καθώς η αύξηση της παραγωγής ανά εργαζόμενο μειώνει το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος. Η παραγωγικότητα της ελληνική οικονομίας έχει αυξηθεί κατά μέσο όρο 2,4% ετησίως την τελευταία δεκαετία, έναντι 0,8% ετησίως στην ΕΕ-16. Αυτό αντανάκλα τους υψηλούς ρυθμούς μεταβολής των επενδύσεων: 7% ετησίως στην Ελλάδα έναντι 3,5% στην ΕΕ-16 κατά το διάστημα 1995-2008. Αν η ελληνική οικονομία καταφέρει να βγει από την ύφεση και η παραγωγικότητα επανέλθει στους ρυθμούς της προηγούμενης δεκαετίας, το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας μπορεί να μειωθεί σημαντικά, χωρίς να χρειαστούν ριζικές περικοπές μισθών.

Τέλος, η ανάκτηση της χαμένης ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας δεν αφορά αποκλειστικά τους έλληνες εξαγωγείς, καθώς η επιδείνωση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών την τελευταία δεκαετία δεν οφείλεται μόνο στην απώλεια διεθνούς ανταγωνιστικότητας των ελληνικών εξαγωγών, αλλά και στη μεταφορά σημαντικών παραγωγικών πόρων από τον τομέα των εμπορεύσιμων στον τομέα των μη εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών για να γίνει η ελληνική οικονομία πιο εξωστρεφής, πρέπει να επανέλθουν σταδιακά παραγωγικοί πόροι (κεφάλαιο, τεχνολογία και εργασία) σε κλάδους και εταιρείες με εξαγωγικό προσανατολισμό. Παράλληλα με τη μείωση του δημόσιου τομέα, απαιτούνται τολμηρές διαρθρωτικές πολιτικές που αποσκοπούν στη μεγαλύτερη ευελιξία των αγορών εργασίας και προϊόντων και στη δημιουργία κινήτρων για τον αναπροσανατολισμό επενδύσεων σε κλάδους με ισχυρή εξωστρέφεια.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βιβλία

- ΕΠΙΔΟΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ Τράπεζα της Ελλάδος & The Brookings Institution 2002,2002, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ, Αθήνα
- Σύγχρονες προσεγγίσεις της ελληνικής οικονομίας, εκδόσεις Πατάκη Μιχάλης Ζουμπουλάκης, Χρήστος Κόλλιας, Γιώργος Μανωλάς, Σουζάνα-Μαρία Παλαιολόγου, Γρηγόρης Ζαρωτιάδης, Ράλλης Γκέτας, Γιώργος Πετράκος, Σεραφείμ Πολύζος, Ιωάννης Βαβούρας, Θεόδωρος Συριόπουλος, Γιώργος Γκωλέτσης, Μιχάλης Χλέτσος, Απόστολος Ραφαηλίδης, Ιωάννης Τσελεκίδης, Χάρης Ναξάκης, Κλεάνθης Συρακούλης,
- Μανασσάκης, Α., Χρ. Κατηφόρης και Μ. Βασαρδάνη (2010), «Η Διεθνής Ανταγωνιστικότητα και το Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών της Ελλάδος», στο: Οικονόμου Γ., Ι. Σαμπεθαί και Γ. Συμιγιάννης (eds), Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών της Ελλάδος: Αιτίες Ανισορροπιών και Προτάσεις Πολιτικής, Τράπεζα της Ελλάδος, Ιούλιος 2010.
- Ιωαννίδης, Σ., Πολίτης, Τ., Τσακανίκας,(2007) Αγγ., Global Entrepreneurship Monitor , IOBE, «Η επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα 2007 - 2008», Αθήνα.

Διαδίκτυο

- <http://62.1.43.74/5Ekdosis/UplPDFs/syllogikostomos/20-e%20MALLIAROPOULOS%20359-376.pdf>
- <http://repository.edulll.gr/edulll/bitstream/10795/1315/2/1315.pdf>
- <http://digilib.lib.unipi.gr/dspace/bitstream/unipi/5428/1/Mpalikis.pdf>
- http://www.prd.uth.gr/sites/GS_RSAI/CONFERENCE_MAY2011_SITE/PAPERS_MAY2011_PDF_CD/KORRES_G_TSOBANOGLOU_G_KOKKINOU_E_29.pdf
- http://www.espa.gr/elibrary/Eggrafo_ESPA_el.pdf
- http://news.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_economy_1_25/02/2012_473848
- <http://www.sofokleousin.gr/archives/57626>
- <http://www.slideshare.net/gessotoe/ss-10887992>